

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

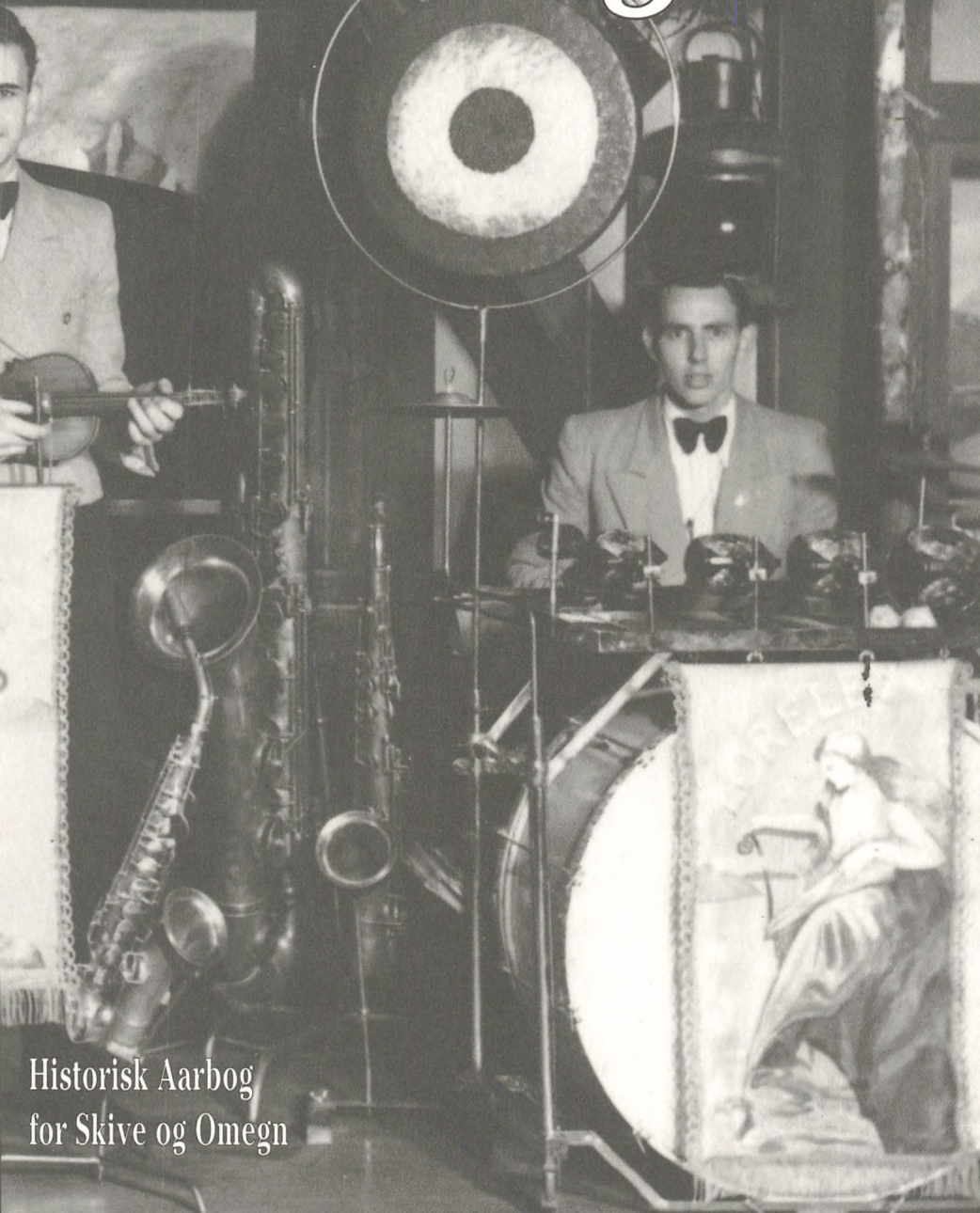
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog
for Skive og Omegn

Omslaget:

Et ukendt orkester spiller op til dans på »Kilden« ca. 1940.

SKIVEBOGEN 2005

SKIVEBOGEN

HISTORISK ÅRBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

96. bind 2005

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktion: Bestyrelsen

Redaktører: Rud Kjems og Niels Mortensen

Grafisk produktion: Skive Offset, Oddense

Skrift: Times

DISTRIBUTION

Skive byhistoriske Arkiv, Asylgade 5, 7800 Skive. Tlf. 97 52 81 22.

E-mail: Byhistorisk_arkiv@Skive.dk

MEDLEMSKAB

Kontingentet for 2005-06 er 75 kr. (indbefattet Skivebogen) + porto for udsendelse af Skivebogen.

Medlemskab kan tegnes ved henvendelse til et bestyrelsesmedlem eller Skive byhistoriske Arkiv.

ÆLDRE ÅRGANGE AF SKIVEBOGEN kan købes ved henvendelse til Skive byhistoriske Arkiv.

Pris: 75 kr. + porto, 1999 dog 120 kr. + porto.

P.t. er flg. årgange på lager: 1930-1931, 1933-1934, 1937-1946, 1951, 1954, 1956, 1971-1972, 1974, 1976, 1978-1987, 1991-1997, 1999-2004.

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Viceskoleinspektør Poul Tolstrup, Jens Laursensvej 10, 7800 Skive tlf. 97 52 29 40 (formand).

Seminarielektor Niels Bonnesen, Skive

Landmand Henning Borup Svendsen, Skive

Sognepræst Henrik Forman, Hjerl

Sekretær Bodil Hansen, Lund

Overlærer Rud Kjems, Balling

Godsejer Birger Schütte, Eskjær

HISTORISK SAMFUNDS TILLIDSMÆND

Sundsøre: Arkivar K.E. Jacobsen

Ørslevkloster: Skoleinspektør Steen Bilstrup

ISBN 87-87346-14-1

Om at få foden under eget bord

Af Signe Sieg

I foråret 1944 mødte den 20-årige svenske gartnererelev Signe Kahn en fire år ældre Sallingbo fra Åsted, Thomas Sieg, der på dette tidspunkt arbejdede som gartner i Sverige. Mødet fandt sted på Ekerö, en stor ø i Mälaren vest for Stockholm. De forelskede sig i hinanden og blev ringforlovet et halvt år senere. De to unge besluttede, at deres fremtid skulle udspille sig i Danmark og drømte om med tiden at skabe deres egen planteskole. I begyndelsen af 1945 vendte Thomas Sieg tilbage til Danmark, som Signe besøgte for første gang i september samme år. Under opholdet blev det arrangeret således, at Signe den 1. marts året efter kunne starte på Roslev Planteskole og her gøre sin gartneruddannelse færdig. De to unge fik realiseret planerne om en planteskole. I det følgende fortæller Signe Sieg Lundbro Planteskoles næsten 40 år lange historie.

Køb af ejendom og giftermål

Sidst i februar 1946 forlod jeg Sverige for at begynde en helt anden tilværelse. Samtidig med, at jeg begyndte arbejdet hos Folke og Inger Lavrsen i Roslev, flyttede Thomas til Durup planteskole hos Sigurd og Christiane Christensen.

Thomas havde lejet et lille stykke jord af Jens Søgaard i Åsted allerede i 1945. Det lå lige vest for Østergård. I Stenriget, som vi kaldte det, havde han plantet

lidt rosengrundstammer, sirbuske og hækthuja.

I 1946-47 lejede vi også 1 tdl. hos Kristian Aggerholm på Nissumgård. Det var god jord lige op ad vejen til Durup, og han lånte os hest til radrensningen. Der plantede vi også rosengrundstammer, frugt- og sirbuske. Vi arbejdede næsten hver aften i vor lille planteskole. Ved nittiden, når Thomas' far ringede solen ned, cyklede vi hjem til dem og fik aftenkaffe, inden vi kørte hjem. Thomas fulgte mig altid til Roslev. Så stod vi ved vejen til Durup lige udenfor byen og var tit meget længe om at skilles. Da havde han 6-7 km at køre, medens jeg snart var hjemme.

Fra min trone på udedasset i gården kunne jeg høre den klagende tone fra den store vindmølle, en klapsejler, til byens vandværk - og i øvrigt nyde sommernattens stilhed. Klapsejleren stod på en bakke oppe i frugtplantagen. Planteskolen havde frugtlager i vandtårnet i det høje rum under den store cisterne. Den sommer havde vi nær købt en lille ejendom lige ved siden af Nissumgård. Den var på 8 tdl. prima jord, men bygningerne var gamle og dårlige. Der blev forlangt 18.000 kr., og det syntes vi var for meget.

Sidst i december rejste jeg hjem for at holde jul hos mine forældre på Lidingö. Fra Hälsingborg fik jeg følgeskab på rejsen af en svensk dame, som gerne ville

snakke. Det ville jeg også, men det var helt umuligt for mig at finde de svenske ord. I ni måneder havde jeg kun talt dansk, tænkt på dansk og sikkert også drømt på dansk. Vi grinede meget af mine sære ord, men efter en stund var jeg i stand til at tale svensk igen.

Efter nytår var jeg tilbage i Roslev igen. Vinteren bød på megen sne og frost. Den sidste sne forsvandt først midt i april. En søndag tog Thomas' bror Frilev samt Thomas og jeg til to skikonkurrencer på samme dag. Tidligt afsted med tog fra Roslev til Skive, hvor der skulle være et løb i Krabbesholms skov om formiddagen. Det startede et sted i skoven, og vi var også en tur på fjorden, inden det gik op over bakkerne igen. Dejligt vejr og godt føre. Jeg vandt dameklassen og fik en pæn grøn keramikvase. Thomas og Frilev fulgte ad, men kørte forkert mod slutningen og kom en omvej til målet. Der havde ikke været nogen til at vise vej på et vanskeligt sted, hvor jeg derimod var heldig at finde en post. De blev diskvalificeret, da de kom til mål som de første, og det var de noget fortørnede over. Det værste var dog, da Thomas fandt ud af, at han havde tabt sine briller undervejs. Dem havde han stoppet i en lomme under løbet. Jeg tog ud på en runde mere og havde virkelig held til at finde dem, fordi jeg hele tiden kiggede til den side, hvor lommen sad! Så drog vi atter glade til Skive Nord for at køre til Glyngøre.

Vi vidste, at der også blev afholdt et løb i Legind Bjerge om eftermiddagen. Færgefarten ved Pinen lå stille på grund af is, og det var for langt at tage færgen

til Nykøbing og gå derfra. I stedet for gik vi over isen direkte til Legind fra Glyngøre. Der var mange mennesker ved kroen, flest tilskuere. Starten gik nord for slugten ved siden af kroen. Den var meget stejl og anstrengende. Længere inde i skoven stod nogle mennesker for at vise vej. De sagde, at der var en pige lige foran mig, som jeg sikkert kunne indhente. Det gav fornyede kræfter, og så gik den vilde jagt, men jeg nåede hende aldrig. Senere fik jeg at vide, at hun for længst var udgået! Jeg havde vundet igen. Thomas blev nr. to efter en dansker, der havde været i Finland under Vinterkrigen 1940. Under løbet kom Thomas forbi Frilev, som stod og smurte ski. Hvorfor gør du det, spurgte han. Jeg er træt, og det ser så dumt ud bare at stå stille, sagde Frilev. Han kom dog vel i mål, og vi kunne sætte os ind på kroen for at puste ud og overvære uddelingen af præmier. Thomas fik en skiløber i bronze og jeg en taske af kaninskind. Hjemturen gik atter over isen til toget, og da var jeg i hvert fald meget træt.

I 1947 havde vi kun jorden på Nissumgård. Vi var hele tiden enige om at blive selvstændige og »få foden under eget bord«, inden vi blev gift. Det blev også en anstrengende sommer med masser af aftenarbejde, men hver sommer i ferien tog vi på cykeltur rundt i landet. Denne sommer var vi begge med på Sallings gymnastikhold til den store fællesopvisning i Odense sammen med hold fra hele landet. Det var en usædvanlig varm og tør sommer. Tre måneder med sol og ingen regn.

Jeg blev i min plads til den 1. august.

Thomas tog bare fri midlertidigt, så vi kunne okulere vore egne roser. Det var stadig meget varmt, og vi havde problemer med tørre stammer.

Nu søgte vi også for alvor efter et sted at bo. Det skulle helst være i nærheden af Skive. Der var i forvejen en planteskole i Brårup, men den var på vej ned. Vi søgte vest for byen og fandt så stedet på Herningvej 24. En lille ejendom på syv tønder land, dertil en tdl. eng nede ved Karup å. Afgrøderne så sølle ud efter den lange tørke. Roerne var ikke større end en knyttet hånd, græsset afsvedet og kornhøsten lille på den magre sandjord. Der var en gammel hest, en lille »russer«, fire radmagre køer, seks slagtesvin og en flok høns. Stuehuset fra 1922 var på ca. 60 m², foruden spisekammer og brændselsrum. Loftet var ikke udnyttet, men der var et stort vindue i gavlen. Vandet skulle bæres ind fra en brønd med pumpe i gården. Afløbet fra køkkenvasken var bare et rør gennem muren ud i den fri luft. Laden og stalden var tilbygninger fra trediverne.

Vi var lidt betænkelige ved, at ejendommen lå så langt fra Skive. Der var 2,5 km ind til torvet. Mon kunderne ville komme helt derud? Der blev forlangt 27.000 kr. for ejendommen. Vi besluttede os for at købe, hvis vi kunne låne pengene. Thomas havde 2.000 kr. i konstanter. Der var nogle kreditforeningslån og resten, 13.000 kr., måtte vi låne i banken. De ville selvfølgelig have kautionister. Det blev Thomas, der måtte gå den tunge gang til mennesker, der måske ville have tillid til hans evner som selvstændig planteskolemand. Thomas' far-

brødre, Christen Jørgensen, Durup, og Thomas Vittrup Jørgensen, Junget, faster Maries mand, Martin Pedersen, samt en genbo i Durup, Søren Ladefoged, turde alle løbe risikoen ved at kautionere.

Jeg var i mellemtiden rejst hjem til mine forældre på Lidingö. Jeg tog rengøringsjobs i forskellige hjem for at skaffe penge. Det var godt betalt. I Sverige kunne jeg købe alt det stof til senge- linned, m.m., som jeg havde brug for. Jeg fik en helt ny Singer trædesymaskine i brudegave af min far.

En aften først i oktober, da jeg sad og syede på den, ringede telefonen. Det var et telegram til mig: »Det blev Lund 220 volt växelström. Thomas.« Det med vek-

Svenske Signe Kahn, 18 år gammel og netop færdig med skolen. Få år senere traf hun sal- lingboen Thomas Sieg. De forelskede sig, og Signe fulgte med sin udkårne til Danmark, hvor de sammen tog fat på at etablere egen planteskole. 1941.

selstrømmen var ikke uvæsentligt. Dengang var der jævnstrøm mange steder i Danmark, og jeg skulle købe strygejern og lamper.

Vi havde bestemt os for at blive gift på min 24 års dag. Den 2. november faldt på en søndag. Thomas kunne ikke få svensk valuta, så jeg måtte sende en togbillet til ham. Natten til søndag sov han hos min søster Anne-Marie, der på det tidspunkt boede på Lidingö. Efter gammel skik måtte han ikke se bruden inden vielsen. Søndag morgen gik han til blomsterbutikken for at hente brudebuketten, som jeg også havde betalt. Damen i butikken mente, at han nødvendigvis burde have en nellike i knaphullet. Hun var så flink at give ham en, da han forklarede, at han ikke ejede den ene svenske krone, som den kostede.

Vi mødtes udenfor den lille kirke på Lidingö. Jeg havde en lyseblå ulden kjole på, som jeg selv havde syet. Til Anne-Maries store forargelse nægtede jeg at bære hat. Sammen gik vi ind i kirken og satte os på bagerste række under højmesen og barnedåben, der fulgte efter. Efter dåbshandlingen kom kirketjeneren og førte os ud af kirken, helt udenfor på trappestenen. Dernæst kom han med en rød løber og rullede den ud fra døren, gennem det lille bitte våbenhus og ind i kirkerummet. Nu fik vi lov at gå ind til tonerne af Mendelsohns bryllupsmarch. Det hele var meget højtideligt. Først spurgte præsten omtrent ligesom det danske ritual, om vi ville ægte hinanden o.s.v., og det skulle vi bare svare ja til hver især. Men så skulle præsten have min ring af Thomas, men den havde jeg

jo allerede på, eftersom den også var forlovelsesring. Jeg måtte tage den af og give den til Thomas, medens præsten kiggede lidt forundret på vore manøvrer. Så fik han ringen for derefter at bede en bøn, hvorefter vi begge skulle holde ved den, medens Thomas først efter præsten skulle gentage ordene. »Jag Thomas Christian Nikolajsen Jørgensen Sieg tager dig Ruth Signe Olofsdotter Kahn nu till min äkta hustru att älska dig i nöd och lust, och till ett vårdtecken giver jag dig denna ring.« Så var det min tur: »Jag Ruth Signe Olofsdotter Kahn tager dig Thomas Christian Nikolajsen Jørgensen Sieg nu till min äkta man att älska i nöd och lust, och till ett vårdtecken emottager jag denna ring.« Derefter satte han ringen på min venstre hånds ringfinger efter svensk skik. I Sverige byttede man ringe ved forlovelsen, og ved vielsen fik bruden endnu en ring. Sådan er det antagelig endnu.

Efter vielsen samledes vi derhjemme på Frimurarhemmet. Alle mine fem søskende, Julia og fastrene Hedda og Lisa. Min mor havde lavet god mad til et ta' selv bord, og vi hyggede os hele eftermiddagen i den lille lejlighed. De tog allesammen højtideligt afsked med os, for vi skulle rejse samme aften. Efter aftensmaden gjorde vi os klar til rejsen. Det var lidt mærkeligt og endda vemdigt at tage afsked med mine forældre. De vinkede i vinduet, da vi gik ud i novemberratten for at tage rutebilen ind til Stockholms centralstation. Da vi kom ud til toget, blev vi meget overraskede, for der stod alle mine søskende og svigerinder for at sige endeligt farvel. De hængte

en kæde om halsen på mig med en hel masse små køkkenting i det helt nymodens plastik i flotte farver. Det blev en meget munter afsked med hurra-råb, da toget gik.

De nygifte stifter bo

Således forlod jeg Sverige for anden gang, men nu som dansk statsborger. Rejsen varede et døgn. Ved midnatstid nåede vi til Årbjerg lige udenfor Skive, da toget stødte sammen med en kvie, der havde forvildet sig ind på sporene. Den var død på stedet, og togets bremsesystem blokerede totalt. Efter nogen venten, hvor vi også var ude at kigge, kom en taxa kørende til overkørselen ved Årbjerg. Vi kappede den straks og kom hurtigt hjem. Endelig hjemme i eget hus! Der var mørkt, koldt og tomt. I stuen stod kun den kolde kakkelovn i hjørnet ved sovekammerdøren og Thomas' brune bogreol. I soveværelset ventede vores enkle senge med tangmadrasser og lånt sengetøj foruden Thomas' karlekammer-skab. I køkkenet et par lånte stole. Men der stod også et splinternyt og flot brændekomfur - min morgengave! Thomas havde ladet en murer sætte det op, inden han rejste til Sverige. På komfuret stod Thomas' gamle vandkedel pænt pudset, med vand i og brændsel lagt tilrette nedenunder. Det ville blive dejligt nemt at tænde op næste morgen.

Thomas' søster Idunna og vor nærmeste nabo, Johanne Christensen, havde i fællesskab gjort hele huset pænt i stand. Vi nåede lige et hurtigt rundsyn, inden en bil kom kørende til vor store forundring. Ud steg Idunna og ægtemanden

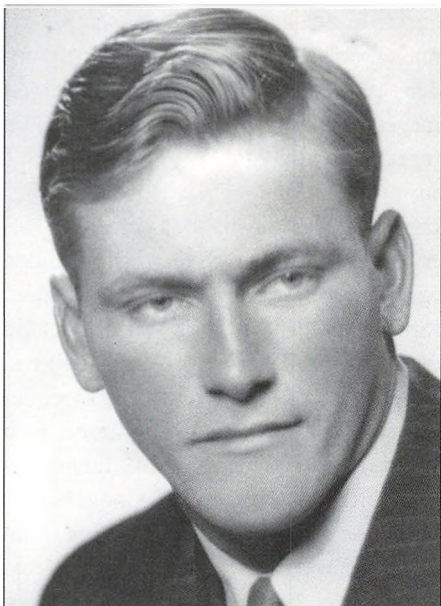
Egon samt faster Marie og hendes mand Martin Pedersen, der alle var mødt op på banegården for at tage imod os. De havde prajet taxamanden, da han kom tilbage til banegården, for at spørge om han havde været i Lundbro, hvilket han kunne bekræfte, og så fik han en tur mere. De kom ind, og vi blev kærligt lykønsket og overøst med hele byggryn, inden de hurtigt tog afsted med den ventende taxa. Senere kunne jeg i årevis finde gryn i gulvsprækkerne! Nu var vi godt trætte efter et par begivenhedsrige døgn, så vi gik straks i seng, efter at have fjernet diverse ting under dynerne. Næste morgen vågnede vi til en bleg novembersol. Nu skulle det gøre godt med en tår morgenkaffe og varme i køkkenet. Men ak og ve! Brændslet i komfuret var gennemblødt, og vi troede først, at der var lavet fis med os, men det viste sig, at kedelen var blevet utæt af den grundige rengøring.

Fem af naboerne havde givet os en bryllupsgave i kontanter. Vistnok 25 kr. tilsammen. Dem brugte vi næste formiddag til diverse nødvendige indkøb hos isenkræmmer Ladefoged i Olesens gård ved torvet. Vi købte bl.a. en stegegryde og en stor emalieret kartoffelgryde, begge af støbejern, et fint blåt emalieret låg, en blåmalet brødmaskine fra Raadvad foruden andre nødvendige småting til køkkenet. En ny vandkedel måtte vi selvfølgelig også have! Jeg kan huske, at brødmaskinen manglede fjederen til regulering af skivetykkelsen. Ladefoged lovede at skaffe den hurtigst muligt. Vi fik den aldrig, men maskinen er i brug endnu i dag. Samme eftermiddag gik vi

en runde til naboerne for at lære dem at kende og sige tak for gaven.

Der gik nogle dage, inden mit flyttegods kom til Skive i en lille godsvogn. I ventetiden havde vi tapetseret og ferniseret i huset. I begge rum var der repareret med blikplader i flere hjørner. Bygherren havde i tyverne brugt de to rum som lagerrum for korn, og rotter havde gnavet store huller i hjørnerne. Nu er alt godt gemt under parketten. Da mine ting blev omladet i København, var det hele bare sat løseligt ind i godsvognen og fyldte hele bunden. Tolderne synede sagerne meget nøje, inden vi fik lov at fragte det hele hjem. Af Anne-Marie fik jeg 'Gotlandsmöbeln'. Den skulle hun egentlig have, som ældste datter. Senere gav hun mig også oldemors sybord, fordi hun ingen børn havde og syntes, det skulle blive på 'spinnsidan'.

Ligesom vore egne børn her, havde jeg også været på loftet hos mine forældre for at finde ting og sager. Jeg fandt mange gode ting på det loft. Mine brødre var alle gift for længst og havde alle fået deres part af det en gang så store hjem i takt med, at vore forældre flyttede til mindre lejligheder, men der var også gode og smukke gamle ting til mig. I Stockholm havde jeg købt otte køkkenstole af birk, model Windsor, tidens store mode. Desuden køkkenbord og sybord også af birk, hvilket var billigst. Det var en svir at kunne købe alt nødvendigt til hjemmet uden restriktioner! Der var dog grænser for, hvor meget jeg kunne nå at tjene på to måneders arbejde, så der måtte økonomiseres. Jeg var stolt over at kunne præstere et udstyr

Thomas Sieg, 24 år gammel, fotograferet i 1944 - samme år som han mødte sit livs ud-kårne, den svenske gartnererelev Signe Kahn, på Ekerö vest for Stockholm. Sammen etablerede de senere Lundbro Planteskole, som de drev i næsten 40 år.

med et dusin af både lagner, dynebetræk, håndklæder og viskestykker. Mor, der var så god til broderi, havde syet fine monogrammer på sengetøjet. Det var dejligt at få det hele hjem og indrette vores første fælles hjem.

Medens Thomas syslede udendørs, skulle jeg så prøve at være husmor. Jeg mindes, at det ikke altid faldt mig så let. F.eks. at lave mad på et tørvefyret komfur. Derhjemme havde vi i mange år haft elkomfur. Bare det at tænde op uden at bruge for meget af det dyre kvas var noget, der krævede øvelse. Ligeledes at holde en passende temperatur i ovnen ved bagning. Melrationerne var knappe,

så der skulle ikke gerne gå noget til spille. Mine forsøg udi kringlebagning faldt ikke altid heldigt ud, men naboerne tog det i stiv arm, når det var vor tur til at give aftenkaffe. Vi samledes ca. en gang om måneden i hjemmene til hyggesnak, kaffe og kortspil. Foruden mel, brød og gryn, var også sukker, smør, kaffe, sæbe og koks rationeret. Måske var der flere varer, men det kan jeg ikke huske. Rugbrød var meget billigt p.g.a. statsstilskud. Et brød på to kilo kostede kun 58 øre. I mange år kom Willy Brodersen fra Skive Brødfabrik herud en gang om ugen.

Lige før jul slagtede vi en gris. Det var en opgave af dimensioner for en stakkels uerfaren bybo! Først skulle jeg røre rugmel i blodet efter anvisning af slagteren. Det tog jeg i stiv arm, for jeg ville så gerne have blodpølse. Aldrig havde jeg prøvet at tage vare på så meget kød på en gang. Siden krigsudbruddet i 1939, da jeg var 15 år, havde jeg levet med kødrationering. Sverige var dårligt nok selvforsynende med landbrugsprodukter. Nu havde det været rart med mere erfaring. Hjemme havde jeg mest fået lov at vaske op, mens mor lavede maden. Det var nærmest en hobby for hende, og far satte stor pris på hendes anstrengelser. Jeg lærte selvfølgelig en del ved at kigge hende over skulderen. For mig har madlavning altid været et kedeligt, men nødvendigt dagligt arbejde. Resultatet er spist og forsvundet på et kort øjeblik, efterladende et stort rod. Da er det mere tilfredsstillende at vaske op og gøre køkkenet i orden bagefter. Heldigvis havde jeg fået en god kokebog i bryllupsgave af Anne-Marie. Der var plancher, som

viste, hvordan man udskærer forskellige husdyr og udførlige opskrifter på henkogning og saltning. Jeg havde heldigvis fået min mors henkogningskedel og glas med gummiringe og bøjler. Endnu vigtigere var det gamle trækar til nedsaltning af flæsken. Karret var stort og ovalt med flere jernbånd omkring. Sidst havde vi brugt det derhjemme til surkål under krigen.

Det tog sin tid, men jeg fik alt klaret og var ret så stolt af resultatet. Vi havde ingen kælder, kun et spisekammer med vindue mod syd. Heller intet isskab. Sådan var det bare dengang. Saltkarret var det vigtigste sted til opbevaring af kød. Noget af det friske kød blev kogt eller stegt og derefter henkogt, noget blev først saltet og siden røget. Jeg lærte også at lave leverpostej og koge blodpølse. For at spare på koksene fyrede jeg først op i stuen om eftermiddagen. Den nemmeste metode var at tage en skovfuld glødende tørv fra komfuret og bære ind i stuen. Vi havde en god og pæn kakkelovn med forniklede låger og beslag. Den kaldtes en rundtræksovn, fordi røgen blev ført rundt i nogle kanaler. Desuden var den klædt i en kappe af blank, blålig stålplade. Derved opstod en konvektionsstrøm, der sugede den kolde luft ind forneden og sendte den opvarmede luft ud foroven. Det gav en dejlig ens varme i hele stuen. Den var mindst to meter høj og øverst afsluttet med en flot forniklet krans ligesom en krone. Sovekammeret var altid meget koldt om vinteren, undtagen når solen havde skinnet hele dagen gennem det store trefagsvindue, som jo vendte mod syd.

Vi var meget omhyggelige med at holde dørene lukket, så det kolde rum ikke blev fugtigt af kondens fra den varme luft i køkken og stue. Stuen blev hurtigt varm og hyggelig, og der spiste vi vores aftensmad om vinteren.

Køkkenet vendte mod syd, og det var ikke almindeligt. Jeg syntes, det var dejligt lyst og hyggeligt. Væggene var malet blå undtagen den øverste del, der var hvidkalket ligesom loftet. Bræddegulvet, der var blevet mørkebrunt af mange års fernisering, lignede gulvene i resten af huset. Foran vinduet var der et fast køkkenbord hele vejen tværs over, med en gammel uhumsk jernvask i højre hjørne. Træet omkring vasken var helt mørkt og svampet af fugt og råd, nogle steder var der direkte huller. Der var godt nok et afløb, men det sluttede lige udenfor ydermuren.

Bordfronten var af blåmalet træ uden fodspark. Der var tre låger og en hylde hele vejen igennem indeni. Bagvæggen var mørk af fugt. Det var den eneste skabsplads, jeg havde til køkkengrej og kolonialvarer, foruden krydderiskabet med skufferne af glas, der hang over komfuret. Spisepladsen var i hjørnet mellem gangdøren og den smalle spisekammerdør. Komfuret stod selvfølgelig ved indervæggen og skorstenen. Muren havde placeret komfuret helt henne ved sovekammerdøren og fyldt resten af vægpladsen til gangdøren ud med en muret frasætningsplads. Der stillede vi den gamle elkogepåse, som jeg havde bjerget med mig hjemmefra. Den brugte vi til kaffekogning, når der ikke var ild i komfuret, men den var meget langsom.

Det var en stor lettelse, da vi senere anskaffede flaskegas og to gasblus.

Rummet nedenunder blev brugt til brændsel. Spisekammergulvet var af cement og forsænket i forhold til køkkenet, og det køligste sted f.eks. til opbevaring af mælk. Væggene var hvidkalkede, ligeså vinduet mod syd. Gulvet i forgangen så lidt mærkeligt ud. To tredjedel mellem køkken- og fordør bestod af træ, resten mod laden bestod af cement. Der havde en gang stået en gruekedel. Fra gangen gik en dør direkte ud til laden. Lige til højre var der en hvælvet port ud til gården. Til venstre lå brændselsrummet med spisekammeret bagved. I den anden ende af laden var den store indkørselsport, og til venstre for den en lille dør til hønsehuset, der også havde en lille dør og et stort vindue ud mod haven. Det husede en flok på 35-40 brogede høns.

Laden var et stort rum helt op til taget. Der var ikke meget korn, men der var et lille tærskværk, en kværn og den nødvendige transportable elektromotor. Vi brugte en stige for at komme op på stuehusloftet, der blev brugt som kornloft. Fra begyndelsen havde der været hestestald, hvor der nu var spisekammer og brændselsrum. Da laden blev bygget til, fjernede man simpelthen den yderste mur af stuehusets dobbeltmur og hele gavlen fra loftshøjde. Det kan ses endnu i dag. Mellem porten til gården og stald-døren var der en lille dør ind til dasset. Derinde stod en stor spand, hvorpå der lå et løst sæde af træ med tilhørende låg.

Stalden rummede både hest, køer og grise. Kom man fra laden, stod køerne til

venstre, derefter kom to spiltov, men kun en hest. Resten af langsiden var lukket af til vaskehus med en gruekedel og en lille dør ud mod nord. Midt igennem løb en lang gang med grebning til køer og hest, og en dør mod nord førte ud til møddingen. Grisestierne lå i højre side, og længst nede lå roerummet. Nu har jeg prøvet at beskrive så nøje som muligt, hvordan det så ud i 1947, inden alle forandringerne efterhånden kom til. Sammenfattende kan man sige, at bygningen fra tyverne var god og solid, medens alle senere tilbygninger fra trediverne bar præg af tidens sparsommelighed og armod.

Planteskolen tager form

Nu var det store ønske om at blive selvstændige opfyldt. Vi havde virkelig foden under eget bord. Men hvad med mad på eget bord? Vi havde brugt al opsparring til etableringen. Mine sidste sparepenge brugte vi til tølrv. Ved overtagelsen i oktober kunne Thomas se, at der ikke var foder nok hele vinteren til alle dyrene. Derfor sendte han straks en ko til slagteriet. Afregning: 396,71 kr. Før jul sendtes endnu en ko og en kalv, til sammen 322,87 kr. Det var de ringeste køer. De sidste to gav mælk for ca. 30 til 50 kr. pr. måned. Den 30. november salg af so: 488,00 kr. Om det var til slagtning eller levebrug oplyser den gamle regnskabsbog ikke. Januar 1948: Afregning på 6 slagtesvin, 1613,32 kr. Indkøb af to smågrise, 135,00 kr. Det forbadser os i dag, at svin var så dyre. Til sammenligning kostede 1 td. kom 29,00 kr., 100 kg kraftfoder 69,00 kr. og 40 kg hønsefoder

22,60 kr. Hønsene gav også æg, men sikkert ikke mange i vinterkulden. Æg-salget står ikke i regnskabet, men det var skik, at indtægten blev brugt til husholdningen. Jeg kan huske, at jeg solgte æg i Brugsen. En uges mest basale kolonialvarer kunne byttes for æg til en værdi af 14,00 kr. Æg, samlet i løbet af en uge.

I september 1948 slagtede Thomas de sidste 31 høns, læssede dem på vognen og kørte til slagteriet, men de ville kun have dem plukket og rensat. Der stod han så med alle sine høns og så ikke anden udvej end at køre hjem med dem. Tilfældigvis kom nogle arbejdere forbi, og de ville gerne købe en høne hver. Det endte med, at en af dem påtog sig at sælge resten i næste pause. Alle høns blev solgt, for hønsekødsuppe var en meget yndet spise. Det var en meget tilfreds Thomas, der vendte hjemad. I den gamle regnskabsbog står der, at han fik hele fem kr. pr. styk. Eftersom planteskolen havde sin spæde begyndelse allerede i 1945, havde vi i efteråret 1947 både hel- og halvfærdige varer fra Nissumgård, der blev hentet til indslag her hjemme.

Allerede i januar begyndte Thomas på forandringer i bygningerne. Han lavede en grisesti om til et nyt vaskehus, som fik en dør ind til stalden og en ud til gården, lige ud for pumpen. Han byggede en skorsten og indmurede en ny flot emaljeret gruekedel med ildsted under. Den gang lagde man tøj i blød i koldt vand med soda allerede aftenen før vaskedagen. Næste dag blev det hvide tøj først skrubbet på vaskebræt i varmt sæbevand. Dernæst kogt helt rent i gruekedlen i nyt sæbevand. Eftersom der var

Lundbro Planteskole i vinterdragt. Januar 1948.

sæbemangel, brugte man kogevandet flere gange. Efter det hvide kom det kulørte og til sidst arbejdstøjet, med håb om, at der stadig var en smule vaskeevne tilbage. Vandet hentede jeg fra pumpen. At vaske var ikke slemt, men at skylle tøj i koldt vand var ganske forfærdeligt. Senere fik jeg en brugt vaskevugge af træ, som var meget effektiv. Jeg var meget glad for det fine nye vaskehus, men hjemmefra var jeg vant til, at storvask blev sendt på vaskeri. Derfor meldte vi os som andelshavere, da Skive Andelsvaskeri blev stiftet. På det tidspunkt vidste ingen, hvornår vaskeriet kunne blive en realitet.

Foråret kom meget tidligt. Jeg husker, at jeg allerede sidst i februar, i dejligt solskinsvejr traskede bag harven og gamle snehvide Klaus. Udsynet var langt. Naboen Johannes havde godt nok

plantet en række ask på sin side af diget, der skilte vore marker, men de var meget små. Mellem nabohusene kunne jeg se tværs over engene ind over byen, og diget markerede sig meget tydeligt mellem de flade marker. Diget var ikke kun et dige mellem to ejendomme, det var også et skel mellem Ringkøbing og Viborg amter. Den historiske baggrund kender jeg ikke, men halvdelen af Lundbro hørte ind under Skive landsogn i Viborg amt. Det drejede sig om ejendommene Herningvej 12, 14, 16, 18 og 22, samt den landbrugsjord, hvor haveforeningen Lundbro nu ligger. Dette areal hørte til Herningvej 17, der ligesom nr. 13, 10, 24 og det nu nedrevne vogterhus lå i Estvad sogn. Amtsskellet fulgte Karup Å og Krarup Møllebæk, men lavede en lille blindtarm omkring førnævnte ejendomme. Diget gik fra det gamle banedige

vest om nr. 12 og fortsatte mellem nr. 18 (Lundbro Autoophug og Westend) og nr. 24 (Lundbro Planteskole) helt ned til nuværende Folmentoftvej, der før kaldtes Mosevej. Der sluttede diget, men amtskullet fortsatte langs vejen ud til Herningvej (Sevelvej) og langs med den tilbage til Krarup Møllebæk. Denne pudsig 'blindtarm' indvirkede på Lundbro børnenes skolegang, da det efterhånden blev en skik, at alle kom til skolen i Lund, også dem fra Ringkøbing amt. Beboerne i Lundbro orienterede sig som helhed mod Skive og Lund-Vinde.

Post Ernst Niemann blev vor allerførste kunde i Lundbro. Han kom her hver dag med posten, men handlede også lidt med planter på ruten. Det var kun små portioner, der nemt kunne fragtes på cyklen. En gang efterspurgte han en slyngrose, der hed 'Polsk Adel'. Stort mysterium indtil vi fandt ud af, at han mente en 'Paul's Scarlet'!

Nu skulle vi se, om skibonitterne ville handle hos os. Thomas prøvede at stå på torvet en gang om ugen og håbede at modtage bestillinger til levering ugen efter. Med erfaring fra Hulkærhus, som havde god handel på Silkeborg torv. Her i Skive blev det ingen succes.

Vi kunne ikke få oprettet en telefon. Centralen var for lille. Den ny blev først færdig i 1950, men var så også landets mest avancerede. Det var slemt at undvære en forretningstelefon i 3 år.

Thomas førte detaljerede optegninger over antal og sorter ved udplantning, podning og okulation, som i dag giver et godt indblik i produktionen. Under krigen var der mangel på bl.a. frugttræer, så

staten indførte maksimalpriser. Alt, hvad der blev produceret, kunne sælges. Vi satsede stærkt på frugttræer med den formodning, at efterspørgslen ville være til stede, men det skulle vise sig, at vi regnede helt forkert. Sommeren 1947 havde vi okuleret 2.600 æbler, 400 pærer, 400 blommer og 200 kirsebær og 10.000 roser på Nissumgård. Normalt bliver grundstammen stående til okulanten er vokset ud, men vi tog en stor risiko og flyttede frugttræerne allerede samme efterår til Lundbro. Roserne blev dog stående endnu en sæson sammen med andre halvfabrikata. Flytningen gik over al forventning, og vi havde pæne 1-års planter i 1948. Det forår plantede vi grundstammer til yderlige 2.200 æbler, 1.150 pærer og 150 storfrugtede mirabeller, samt 11.000 roser. Desuden plantede vi 2.000 sirbuske og frugtbuske samt 2.000 seljærn.

I juli kom mor og far sammen med min nevø Johny på to og et halvt år. Min bror Anders og hans kone Cary var gået fra hinanden. Der var stor mangel på boliger i Stockholm, så ingen af dem kunne have børnene. Staffan, der var to år ældre, blev sendt til min bror i Filipstad. Vi havde tilbudt at tage imod Johny, fordi der ikke var andre alternativer end børnehjem.

Mine forældre blev her en måned og boede i soveværelset. Far havde helt glemt sin tidligere modvilje mod Thomas og beundrede ham for alt, hvad han lavede. Nu var han ikke længere den ukendte udlænding, der ville bortføre hans datter til et fremmed land. De kom med et dejligt sæt havemøbler som gave.

Lundbro set fra nord. I forgrunden ses lidt af Vester Fælle. Midt i billedet ses den gamle bro over Krarup Møllebæk og den gamle Estvadvej. Der holder en enkelt bil ved jernbaneoverskæringen. Til venstre for den ses ledvogterhuset. Selve gartneriet ses ikke, det er skjult bag træer. Foto ca. 1955.

Det var lavet af fjederstål med bordplade og sæder af træ. Det er stadigvæk i brug, men træet er blevet fornyet flere gange.

Medens de var her, bjergede vi høet i engen ved Karup Å. Engen lå lidt syd for den nye omfartsvej over ådalen (1996). Man kom dertil syd for en lille ejendom ved Herningvej, lige der hvor rundkørslen nu ligger. Året efter mageskiftede vi os til den eng, vi nu har, nær ved den gamle jernbanebro over Karup Å. Koholm Å var ikke lavet på det tidspunkt. Thomas havde slået høet med le og sat stakke op på de højeste tuer. Vi kørte derud med Klaus og stivvognen, der havde ekstra 'skrav' på sidefjælene. D.v.s. et fladt stillads af brædder, der gjorde vognen bredere, så læsset kunne

lægges bredt og stabilt ud over vognhjulene. Hesten blev spændt fra inde på fast mark, medens vi hentede stakkene ude i engen. Mellem tuerne stod der vand, som vi vadede i til langt over anklerne. Vi stak et par lange stænger under hver høstak og bar dem hen til vognen, ligesom med en bærebør. Vi prøvede endda at være opfindsomme og tog vores ski med om eftermiddagen. Vi sank godt nok ikke ned i vandet, men det var for anstrengende at gå med ski på, så det opgav vi hurtigt.

Vejen op til ejendommen startede med en temmelig stejl bakke. Klaus havde astma og tabte let pusten, men han var en gammel klog hest. Han holdt flere gange op ad bakken. Thomas stak en pæl

ved baghjulet for at holde vognen, og når Klaus havde hvilet sig, gik han uopfordret i gang igen, medens vi skubbede bagpå. Næste dag kom svoger Egon og hjalp. Jeg ventede Peder på det tidspunkt. Mor var forfærdet og mente, det var alt for tungt arbejde for mig i min tilstand. Men vi havde det da meget sjovt den dag!

Vi havde hele tiden meget at lave. Thomas holdt aldrig fyraften før ved tiden. Jeg stod for det huslige og var også medhjælper ude, så mine arbejdsdage var lige så lange, men med mindre synlige resultater. I løbet af den første sommer solgte vi en ko mere og beholdt kun den store brune, der enten gav tvillinger eller kæmpestore kalve, der kaldtes dubletkalve. En tid havde vi to hunde. Den første var en lille glathåret foxterrier. Den var hvid med brunt hoved, og vi kaldte ham Muk. Han fik snart følgeskab af Bjørn. Han var søn af Johannes' collielignende tæve, der efter et stævnemøde med en kæmpestor schæfer nedkom med det lille nor. Vi fik ham alt for tidligt. Han var højst fire til fem uger og savnede sin mor ganske forfærdeligt. Jeg bar ham meget de første dage, da han ikke var længere end min underarm. Med tiden blev han ligeså kæmpestor og godmodig som faderen, men også en uforbederlig strejfer. Han endte sine dage to år senere, da han blev kørt over af toget selve julenat.

Juli og august var travle måneder med okulation af frugttræer og roser. Der viste sig at være mangel på multifloragrundstammer til efteråret, og desuden var de dyre i indkøb. Thomas tænkte

utraditionelt. Hvorfor ikke bare tage stiklinger fra de tornløse multiflora, vi lige havde okuleret på?! Der var aldrig langt fra tanke til handling hos Thomas, så der kom hurtigt gang i det. Vi samlede, klippede og stak 30.000 stiklinger direkte i rækker på stedet, hvor de skulle okuleres året efter. Vi blev nødt til at købe en anden hest, da gamle Klaus blev ringere og plagedes af astma. I november kom Thomas hjem med hoppen Molly. Af kropsbygning lignede hun en frederiksborger, men farven, manen og den sorte stribe på ryggen lignede en nordbagge. Hun var kun halvandet år og kostede 925 kr. Thomas gjorde hende kørevant sammen med Klaus. Molly blev efterhånden en stærk hest, men havde et mildt sagt uligevægtigt temperament.

Ombygning og familieførøvelse

Ved årsskiftet 1948-49 havde vi så allerede et barn og ventede et mere. Hvor længe vi skulle beholde Johny, var der tilsyneladende ingen, der vidste. Vi var indstillet på at beholde ham og prøvede efter bedste evne at give ham tryghed og et godt hjem.

Vi blev medlemmer af Lund-Vinde husmandsforening. Alle møder blev holdt i forsamlingshuset, som lå på Bakkedraget bagved skolen. Begge huse står der endnu. Skolen er for nylig blevet helt renoveret, og det ligeledes renoverede forsamlingshus er i dag værksted for en håndværker. Det var tradition i foreningen at spille dilettant, og Thomas blev tilbudt en rolle. Det ville han gerne være med til, for han havde prøvet det før. De begyndte at indøve stykket i januar. Jeg

Thomas Sieg spillede nogle år med i husmandsforeningens årlige dilettantforestilling i det gamle Lund-Vinde Forsamlingshus på Bakkedraget. På fotoet ses det hold, der stod bag forestillingen i 1950. Stående fra venstre ses Henry Andersen, Vinde, Mine Nielsen, Vinde, Viggo Dalsgaard, Vinde, Marie Dalsgaard, Vinde, og en ukendt. Siddende fra venstre: Johanne Christensen, Lundbro, Peder Dam, Vinde, Rita Dam, Vinde, Thomas Sieg, Lundbro, Edith Andersen, Vinde, og Peder Nielsen, Vinde.

blev hjemme hos Johny, og desuden mente jordemoderen helt bestemt, at jeg skulle føde til 1. februar.

Vinterdagene brugte Thomas til en ny ombygning. Denne gang i stuehuset. Først en trappe, som han selv lavede, fra gangen op til loftet. Det høje vindue i gavlen blev fjernet for at give plads til et lavere og meget bredere med to ruder. Han byggede to små kamre, der så fik et vindue hver. Nu havde vi plads til gæster langvejs fra og eventuelle medhjælpere. Resten af loftet stod helt åbent ud mod laden. Trappeskakten kunne lukkes med en lem, som var nem at lukke op og i ved hjælp af et snoretræk med lod på.

Derudover murede han en traditionel finsk saunaovn i vaskehuset. Den bestod af en jerntønde fyldt med kampesten, med ildsted nedenunder. Når man fyrede, gik røgen og varmen op gennem tønden og videre med et rør til skorstenen. Der var også et hul ovenpå med låg på. Stenene blev varme nok efter to timers fyring. Da blev aske og gløder omhyggeligt fjernet. I gruekedlen blev der også varmet vand. Når vi så gik i bad, var der dejligt varmt. Vi fik damp ved at smide koldt vand ovenfra ned over stenene i tønden. Man skulle være forsigtig. Den hede damp kunne tage vejret helt fra os, hvis vi øste for meget over ad

gangen. Luften i saunaen var helt klar, og vi havde en briks at sidde på, så højt oppe under loftet som muligt i det lavloftede rum.

Jeg kunne absolut ikke tænke mig at føde hjemme. Jeg havde aldrig hørt nogen gøre det i Sverige, hvor det var en selvfølge at tage på en fødeklinik. For mig syntes det at være frygtelig gammeldags at føde hjemme. Dr. Hauschildt fik det ordnet, så jeg måtte komme på sygehuset. Jordemoderen, fru Thomsen, prøvede heller ikke at snakke mig fra det. I Det Bedste læste jeg en artikel skrevet af en amerikansk læge. Han skrev om afspænding og naturlig fødsel. Jeg ville prøve at følge hans råd. Vi måtte vente længe!

Den 25. var jeg så desperat, at jeg lagde an til storvask ved at lægge tøj i blød om aftenen. Måske ville det hjælpe med en dag i vaskehuset. Men allerede i løbet af natten kom veerne, og jeg kom på sygehuset næste morgen, lørdag den 26. februar. Jeg blev puttet i en stor seng på fødestuen. En læge kom og undersøgte mig og konstaterede surt, at det var alt for tidligt, jeg var kommet. En sygeplejerske skulle have mit fulde navn, og det var endda meget svært at overbevise hende om, at Olofsdotter skulle staves med tre gange o. Det samme cirkus har jeg oplevet ved hver fødsel. Det var som om de skønnede, at jeg i øjeblikket ikke var helt ved mine fulde fem! Så lå jeg hele formiddagen alene og studerede omgivelserne. Det var egentlig ganske skræmmende med alle de instrumenter, der lå på rad og række på flere rulleborde lige ved siden af sengen. Engang

imellem kom der en sygeplejerske ind og kiggede til mig, nikkede opmuntrende og forsvandt igen. Jeg fandt ud af at lukke øjnene, hver gang der kom en ve, for at slappe af, som lægen havde skrevet. Hver gang kom der en lille fuldrig sejlede fra venstre til højre over et hav i oprør. Jeg fulgte den med øjnene, til den forsvandt ud i horisonten til højre og fandt ud af, at veen var klinget af. En gangpige kom med middagsmad ved toltiden. Stegt sild med tyk hvid sovs. Min appetit kunne ligge på et meget lille sted, bare lugten var afskrækkende.

Straks efter var der stuegang. Ind sejlede en hel flok hvide kitler med overlægen i spidsen. Oversygeplejersken stillede sig i stram stilling ved min seng. På lægens spørgsmål om, hvordan det gik, svarede hun: »Det går godt, der er kun småveer endnu.« Så sejlede alle kitlerne ud igen, og jeg blev ikke spurgt om noget som helst. Jeg spekulerede på, hvordan det ville udvikle sig, hvis de veer jeg havde nu, kun var småveer. Nu bare ingen panik! Det hele er bare en naturlig ting!

Kort efter trængte jeg til at komme af med noget og ringede for at få et bæken. Sygeplejersken kom, og så gik alt pludselig meget hurtigt, fordi barnets hovede kunne ses. Fru Thomsen blev tilkaldt ekspres, og jeg må sige, at jeg blev meget lettet og glad for at se hende. Hun var stor og tryk og beroligende at have i nærheden. Jeg fødte Peder kl. 13.30. Det hver gang lige forunderlige var sket. Lægen fra om morgenen kom og lykønskede mig og bad om en undskyldning for sin optræden. Senere kom Thomas,

og sammen beundrede vi det lille vidunder. Nu var jeg pludselig sulten som en ulv, men måtte vente helt til aftensmaden, fordi gangpigen forlængst havde fjernet middagsmaden.

Lige før jeg tog hjem, var jeg for første gang med til at give Peder tøj på, og lære, hvordan man lægger en ble på. Jeg glemmer aldrig den dag, jeg kom hjem til Thomas og Johny igen. Peder lå lunt og godt i sit lyseblå uldtæppe. I den varme stue lagde jeg ham fra mig på bordet for at skifte ham. Lige i det øjeblik væltede der en overvældende følelse af afmagt over mig overfor den opgave, der ventede mig. Hvordan skulle jeg klare det, helt uden erfaringer af nogen slags. I min naivitet havde jeg regnet med, at det kunne en MOR bare!! Altså var det mig, der ikke duede!! Jeg mente, at Thomas havde nok at lave, så børnepasning måtte være min opgave, helt i tråd med tidens opfattelse af moderens rolle i hjemmet! Jeg besluttede mig for at lære at være MOR. Jeg havde jo også Johny at tage mig af. Ligesom alle andre førstegangsfødende havde jeg lov til at købe en babykasse. Den indeholdt det mest nødvendige. Jeg husker, at der var 12 bleer, to svøb, blebukser, undertrøjer og trøjer med lange ærmer. Alt i bomuld. Jeg vaskede og kogte babytøj i en stor emaljeret gryde hver dag. I vinterkulden var det tit svært at få det tørt ude, så måtte det tørres efter ved kachelovnen. Der var kun brændsel nok til at fyre om dagen, så soveværelset var altid koldt. Amningen foregik under dynen om natten, og jeg var bange for at falde i søvn og kvæle Peder.

Johny blev hentet hjem til Stockholm i april. Flere dage i forvejen havde vi forberedt ham på, at far ville hente ham. Efter at de to havde været sammen her nogle dage, var det kun Pappa, der duede. Derfor havde vi god grund til at håbe, at det ville gå godt fremover. Det var også en hjælp til at komme over savnet af drengen.

Peder blev døbt i Åsted den 10. april. Hans farmor og farfar stod faddere. Peder var deres andet barnebarn. Han var en lille splejs, der ikke ville trives, og i min nød henvendte jeg mig til jordemoderen, fru Thomsen, som lærte mig lave bygafkog og blande det i mælken. Allede efter nogle måneder havde jeg ikke selv mere mælk. Men Peder kom sig da efterhånden og blev en glad og kvik dreng, der gik rundt ved stolene, inden han blev syv måneder.

Først på sommeren havde vi en ung mand fra Skive til hjælp. Molly var kun to år og tit nervøs for pludselige lyde. En dag var hun spændt for stivvognen. Thomas kørte, og karlen skulle læsse tomme kasser på vognen, efterhånden som de kom frem til dem. Trods advarsel fra Thomas smed han dem op i vognen med stort rabalder og morede sig, hver gang hesten blev bange. Han var ikke helt normal og kunne bare ikke forstå, at det var farligt. Jeg stod ved køkkenvinduet, og pludselig så jeg Molly stejle, og Thomas, der havde fat i tømmen, fulgte med op. Så stak hun af med Thomas og vognen bagefter. Aldrig er jeg kommet så hurtigt ud af huset, rundt om haven og op i marken med bange anelser om, hvad der var sket. Stor var

min lettelse, da jeg så Thomas stå op ved siden af hesten. Han havde, med meget store bogstaver, fået karlen til at forstå, at han skulle gå stille hen til hesten og løse skaglerne, så den kom fri af vognens forende. Resten af vognen og kasserne lå strøet i sporet derop. Thomas fortalte, at han var blevet viklet ind i tømmen og holdt fast for ikke at få de tunge vognhjul over sig. Til sidst faldt hesten, men heldigvis ikke over ham. Han kom op at stå før Molly, der nu var helt rolig. Thomas fik mange spark af hestens hove, medens han delvist hang under den i galoppen, men han kunne heldigvis selv gå med hjem.

Vi fik naboen Haugaard til at ringe efter dr. Hauschildt, men han havde travlt og bad Thomas komme til konsultationen. Den lå ovenpå bilforeningen Vulkan i Nørregade. Thomas kom derind med en taxa, og en klinikdame hjalp ham op ad trappen. Et øjenbryn og et sår under øjet blev syet sammen, men ellers var han »kun« forslået. Efter at Thomas var kommet til ro hjemme på divanen, gik jeg ud for at lede efter hans briller. Jeg fulgte sporene i den tætte nye græs- og kløvermark og prøvede at gætte, hvor de kunne være havnet. Underet skete! Jeg fandt brillerne helt intakte et par meter fra sporet i det 10-20 cm høje græs. Køb af nye briller ville have været en meget stor udgift for os. Naboerne hørte om ulykken, og mændene kom for at hjælpe Thomas med roehakningen. Roerne skulle helst tyndes ud, inden de blev for store, og inden ukrudtet fik overhånd. Det var en god hjælp, for Thomas var ikke meget bevendt efter

den medfart, han havde fået. Jeg var ikke god til at hakke og tynde roer og lærte det heller aldrig rigtigt.

Lidt senere samme år stod jeg lang tid i kø ved Henrichsens uldspinderi. Køen nåede ud på fortovet og langt hen ad Christiansgade. Der var stadig mangel på flere ting her fire år efter krigens afslutning, bl.a. strikkegarn. Vi kunne købe 1 kg uldgarn pr. kunde. Det var virkelig dejligt at komme hjem med så meget garn, for Peder havde brug for både varme bukser og trøjer. Den sommer havde vi jordbær, der skulle plukkes meget tidligt om morgenen. De blev kørt ind til grønthandlere i Skive. Aage Nielsen i Frederiksgade var den største kunde.

Eksperimentet med de mange stiklinger af multiflora, der blev stukket foregående efterår, lykkedes over al forventning. De slog så godt an, at vi okulerede 27.000 roser. Vi havde hjælp af en mand fra Skive, der også lavede anlægsarbejde. Han skrabede jorden fra planterne og hyppede dem til igen efter okulationen, hvilket ansås for meget vigtigt den gang. Thomas okulerede som sædvanlig, jeg bandt. Peder sad i barnevognen for enden af rækken, hvilket han ikke altid var lige fornøjet med.

Kunderne kom efterhånden ud til os, men ikke tilstrækkelig mange. Vi solgte også engros, men det var tit byttehandler. Vor økonomi var meget stram. Men vi var fortrøstningsfulde, for nu havde vi færdige varer af både roser, sirbuske, frugttræer og -buske til efteråret. Årets okulerede roser ville også give penge næste år. De færdige roser fik vi så no-

genlunde solgt om efteråret, men det viste sig meget svært at afsætte frugttræerne. Der var simpelthen ikke mere interesse for frugtavl som bierhverv i landbruget.

Vi levede af mælk fra koen og fedede nogle grise til salg, det gav nogle kontanter. Kartoffler og grøntsager havde vi også nok af. I Brugsen handlede vi de mest nødvendige kolonialvarer på kontrabogen, som vi betalte af på, så snart vi havde lidt kontanter tilovers. Hos slagteren købte vi lidt fars i ny og næ. Han havde også 'klaret'. Udtaltes med tryk på 'e'. Det var stegefedt, lavet af smeltet oksetalg, og det drøjede godt på smørrationerne.

Plantning af læbælter og dræningsarbejde

Ved regnskabets opgørelse nytåret 1950 var vi ret optimistiske. Jeg husker, at vi sad ved køkkenbordet om aftenen. Thomas var lige færdig med regnskaberne. Jeg strikkede. Fornøjet konstaterede han, at vi ingen løs gæld havde for øjeblikket, og at der var et overskud på 242,41 kr.! De lå i den lille cigarkasse, der fungerede som pengekasse. De skulle selvfølgelig bruges til en nyanskaffelse! Det var vi slet ikke i tvivl om. Af regnskabet fremgår også, at overskuddet blev brugt til indkøb af 5 brugte bilhjul til den lille vogn med underløberen. Hjulene kostede 125 kr., dertil kom brædder til et nyt og større vognlad, for 128 kr. Så var det overskud brugt så rigeligt, men nu havde vi en dejlig arbejdsvogn. Stivvognen blev kun brugt til rent markarbejde roe- og møgkørsel f.eks.

Længere hen på vinteren gik jeg en hel måned med kun to øre i min pung. En dag stod vi ude i laden og pakkede planter til engrossalg, da der kom en kunde for at bestille seks frugttræer. Dem ville han absolut betale på forskud, fordi han lige nu havde pengene! Han skulle bare have vidst, hvor hårdt vi manglede kontanter! Det var i øvrigt Sigfred Henningsen, politibetjent i Skive, og en af vore mest trofaste kunder gennem årene, der fulgte.

I februar døde Thomas' farbror, Thomas Vittrup i Grætrup, og Thomas tog til begravelsen sammen med faster Marie og Martin. Martin havde en bil. Thomas cyklede ind til sygehusets kapel om formiddagen i kulde og blæst. Vi regnede bestemt med, at han ville være hjemme igen om eftermiddagen. Det blev eftermiddag og aften, og jeg måtte sørge for dyrene. Først henad kl. ti om aftenen dukkede han op, og så fortalte han om sine oplevelser. Fra kapellet var hele følget kørt ud til gården i Grætrup. Medens rustvognen stod ude i gården, blev følget budt indenfor til en god frokost. Derefter fortsatte rejsen til Junget kirke og den højtidelige begravelse. Alle blev derefter indbudt til kaffe i hjemmet, og hele familien blev bedt om at blive til middag. Thomas havde ingen mulighed for at komme hjem, og vi havde heller ingen telefon på det tidspunkt. De pæne stuer, der til daglig ikke var opvarmede, ville i det kolde blæsende vejr ikke blive varme trods gloende kakkellovne. Alle frøs med anstand. Vi må huske på, at brændsel forblev rationeret helt til 1953. Med hjælp af den gode varme suppe,

som middagen begyndte med, tøde alle op. Det blev en uforglemmelig dag, alle hyggede sig og ingen fik lov at bryde op før efter aftenkaffen. Thomas fortalte så levende om dagens forløb, at jeg kunne se det hele for mig.

1950 var også året, hvor den nye telefoncentral blev færdig. Endelig kunne vi få telefonforbindelse med omverdenen. Vi fik nr. 1357. Oprettelsesafgiften var 1200 kr. Deri var inkluderet ekstra udgifter, dels fordi vi lå så langt fra centralen og dels, fordi der skulle sættes ekstra pæle fra vejen og hen til os. Så mange kontanter kunne vi slet ikke skaffe til veje på det tidspunkt. Så der var ikke kommet telefon i huset, hvis ikke Thomas' bror Frovin havde lånt os pengene. For mig personligt var det en stor overvindelse at tage røret og tale med ukendte mennesker. Trods det, at jeg konsekvent talte dansk, syntes jeg, det var svært at kommunikere kun med sproget. Mange talte udpræget dialekt, som kunne føre til misforståelser, selv om jeg ellers var ret god til at forstå den.

Hesteradrenseren var Thomas' vigtigste arbejdsredskab til renholdelse af planteskolen. Allerede i juni 1946 havde han købt en. Den hed Planet Junior. Den kostede 169 kr. og var konstrueret til gartneribrug. Som parentes kan bemærkes, at Thomas i samme måned tog kørekort hos Ebbe Christensen i Skive. Alt iberegnet kostede det 160 kr.

Thomas og Molly må have gået tusindvis af kilometer i årenes løb. Thomas siger, at han engang regnede ud, at de gik 30 km på en ganske almindelig dag. En dygtig mand kunne køre tæt på

rækkerne uden at skramme planterne, og han var god til det. Arbejdet med roehakken i selve planterækken var let, når der kun stod en tynd kam af ukrudt, der skulle skrabes ud. Peder ville gerne ride på Molly. I timer kunne han sidde der bag selepuden og holde ved tømmeringene, medens hesten vandrede række op og ned. Den gang var han en lille purk med lyst krøllet hår, og Thomas siger, at han snakkede hele tiden. Molly gik altid selv ind i næste række, men somme tider skulle der renses to gange i hver række, og det passede ikke rigtigt damen. Hun havde også for vane at bide af planterne, og det var jo ikke altid så godt. Da fik hun en mundkurv på lavet af kyllingvæv. Jeg havde fået min mors ridesadel med herner. Den var fra tiden på Mariefors i 1919-20. Det er ufatteligt, at den stadig eksisterede efter alle de flytninger, der fulgte. Nu brugte vi den igen efter så mange år. Molly var meget villig og udholdende på lange ture, men havde tit den uvane at stejle, når vi red ud af gården. Satte man et barn op på hende, var hun helt rolig og stille.

En gang var Thomas i Rønbjerg for at se på Marie Sejer Pedersens have. Da var hun ret for nylig blevet enke. Hendes drenge var meget interesserede i hesten, og de fik lov at trække med Molly og skiftes til at ride på hende. Hun gad knap nok flytte sig, men så snart Thomas satte sig op, startede hun i fuld galop, og drengene måbede.

Vognmand Jens Christian Vad i Rønbjerg havde en rød lastbil, som Molly var bange for. Jeg kørte til Skive med planter og jordbær og håbede hver gang

på, at der ingen røde lastbiler kom på vejen derind. Skete det, gik hun tit baglæns, og ikke alle chauffører var så hensynsfulde som Vad, der altid tog farten af. Det pudsige var, at inde i byen kunne jeg stille hende i den stærkt befærdede Frederiksgade udenfor Aage Nielsens grøntforretning, uden at hun så meget som vriskede med ørerne, om der kom aldrig så mange biler forbi - også røde lastbiler. Jeg kunne skrive meget om den skøre krikke! Hun var en meget hurtig trav.

Travbanen var næsten nystartet, og måske var tilslutningen af rigtige travheste for lille. Man havde i hvert fald også løb for nordbagger. Det ville Thomas gerne prøve. Han lånte en sulky og prøvede hende en træningsaften på travbanen, hvor hun løb som en drøm. Søndag var der mange heste, musik og andre spændende oplevelser for en nysgerrig ung hest. Hun kunne slet ikke koncentrere sig og kiggede sig ivrigt omkring. Det blev alligevel til en tredjepræmie. En lille sølvske, fordi det netop den dag var »sølvtojssdag«.

Den 9. juni måtte vi tage afsked med svigerfar i Åsted. Svigermor og alle børnene var omkring ham, da han sov ind. Jeg følte mig altid hjemme hos mine svigerforældre - omfattet af deres kærlighed, uden forbehold. Det var en stor rigdom for mig at opleve det nære sammenhold i familien og den selvfølgelighed, hvor jeg blev optaget som en del af den. Vi var meget bekymrede for svigermor. Hun var meget udslidt efter svigerfars lange sygdom, hvor hun havde passet ham nat og dag. Nu skulle hun være

alene. Heldigvis havde hun sønnerne Frilev og Frovin i nærheden.

Som før nævnt kunne vi ikke afsætte alle vore frugttræer. Dette forår måtte vi tage beslutning om, hvad der videre skulle ske med det ældste hold frugttræer. Valget stod mellem at brænde 2.800 frugttræer på et stort Skt. Hansbål, eller udplantning igen. Vi kunne dog ikke nænne at brænde dem og blev enige om at lave cordonespalier i trekanten syd for Mosevejen (Folmentoftvej). Træerne blev plantet i rækker med 60 cm mellem planterne, der alle skulle hælde i 45 graders vinkel og bindes ned til hinanden. Der var ca. 5 m mellem rækkerne, hvor vi avlede agurker. Det så virkelig godt ud, og træerne trivedes. Vi plantede også læbælter med el, tjørn, mirabel og hyben, syd og øst for trekanten. Tidligere havde vi også plantet en tjørnehæk langs kolonihaverne. Dette forår flyttede vi markvejen helt mod vest, langs med læbæltet med elmene, og der plantede vi også en tjørnehæk.

Marken ned mod banen var vandliden, så vi kontaktede Hedeselskabet for at få en dræningsplan. Sådant en lavede de også, men vi løb ind i problemer med DSB. Fra gammel tid lå der et lille afløb under banens sneskærm, som var en jordvold, og det søgte vi om at få udvidet. DSB svarede, at vi måtte lægge et større afløb på betingelse af, at de skulle lave arbejdet på vor regning. Desuden skulle de have lov at fjerne det, når som helst det passede dem. Det sidste var helt uacceptabelt for os, så Thomas skrev tilbage, at han helt opgav sagen. De betingelser kunne han slet ikke gå med til.

Da fotoklubbens og amatørteaterforeningen i Skive søgte amatørskuespillere til en historisk film, meldte Thomas Sieg sig. Billedet er taget ved filmoptagelser på Spøttrup Borg. Den knælende person til venstre er Svend Aage Hulgaard, som i en årrække var lærer på Krabbesholm Højskole. I midten Thomas Sieg. Personen til højre er det ikke lykkedes at identificere. 1950'erne.

I november sled vi med at grave alle de roser op, vi okulerede året før. Vi satte spaderne ned på begge sider af en plante, og mens Thomas også rykkede i den, blev den vippet op. Sådan arbejdede vi os en hel række igennem. Nu lå alle roseerne på rad og var lette at sortere og bundte med bindepil. Der var mange rækker! Sidst på dagen gravede Thomas dagens høst ned i indslaget, inden det blev helt mørkt. Peder og jeg gik ind. Der var lunt i køkkenet, men nu skulle der fyres op i stuen, så der blev rart at være, medens novembermørket faldt på.

I december begyndte Thomas med dræningen, der først blev afsluttet i marts 1951. Det var et stort og vanske-

ligt arbejde, især hovedledningen drillede med alt det løse sand. Men det allerførste, han gjorde, var at grave ind under sneskærmen fra begge sider og støde et jernrør igennem. Et rør, der var stort nok til det nye dræn. Egon hjalp ham, og det foregik i nattens mulm og mørke. Togene passerede ikke så ofte, så ingen opdagede dem. På den anden side af diget var der godt fald ned til jernbanegrøften.

Thomas har altid ind imellem haft problemer med sin ryg. »Hekseskud« i daglig tale. For at holde ryggen varm brugte han thermogenvat (ildvat), der ved fugtighed udviklede varme. En dag kom han styrtende ind i stuen og så helt vild ud i øjnene. Han rev alt tøjet af og smed

sig på maven på divanen. Han havde svedt for meget og fået en stor ildrød plamage på ryggen af det cayennepeber, hvormed vattet var imprægneret. Det så meget dramatisk ud, men heldigvis gik det ret hurtigt over.

Det tekniske udstyr ved dræningen lånte han af Holger Jensen i Mosehuset (Folmentoftvej 3), der var gammel dræningsmester. Det var gammelt og lavet af træ, men virkede godt nok. Der blev brugt kviksølv til at indstille sigtet vandret. Det blev opbevaret i en lille flaske og skulle hver gang hældes i ved brug. Thomas fik besked på ikke at spille de dyrebare dråber. Det var før miljødebattens tid!

Da arbejdet var afsluttet, blev det synet og godkendt af den mand, der havde lavet dræningsplanen. Nede ved vejen ligger en samlebrønd, hvorfra vandet føres under vejen og videre ned til banegrøften. Han vidste godt, at der eksisterede et lille afløb og spurgte bekymret, om det nu kunne tage alt det vand. Thomas flyttede låget, manden kiggede derned og så det store afløb. Hans eneste kommentar var: »Det skal nok gå.«

Roserne viste sig at være en dyr satsning

I løbet af foråret 1951 begyndte Peder at døje med astma. Det var værst om formiddagen. Ofte måtte jeg sidde med ham på skødet meget længe, mens han hostede og hev efter vejret, indtil han kom til at kaste en masse slim op. Resten af dagen havde han det som regel godt. Han fik nogle piller, som gjorde at han sov meget lidt. Om natten sad han

ofte og legede i timevis i vore senge, snakkede hele tiden og forlangte svar af sine trætte og uoplagte forældre.

Sonja var heldigvis et meget nemt barn, for ellers ved jeg ikke, hvordan jeg havde klaret det. Også denne gang havde jeg for lidt mælk, men nu havde jeg mere erfaring, det var sommer og alt føltes nemmere. Estvad kirke var lukket på grund af restaurering, så Sonja blev døbt i Skive kirke. Jeg husker, at Johanne kom herover om morgenen for at hjælpe mig, inden gæsterne kom, og for at tage sig af Peder. Jeg prøvede lige at give Sonja en tår, inden vi skulle afsted til kirke, men havde slet ingen mælk. Da tog Johanne hende resolut fra mig og lagde hende til sit velforsynede bryst. Vi kom afsted med en mæt og tilfreds pige. Vi havde en god dag, hvor svigermor og alle Thomas' søskende kom herud.

Johanne fik også besøg af sundhedsplejersken fra Skive, som var så hjælpsom, at jeg fik gode råd og vejledning, hvis jeg smuttede om til Johanne, medens hun var der. Hun kom ud til alle i Skive landsogn. I Estvad-Rønbjerg måtte vi klare os foruden sådanne nymodens påhit.

Der var flere end os to, der var frugt-sommelige det forår. Både Molly og Johannes' hoppe var med føl. Vores nye jerseykvie Lisbeth var også drægtig. Hende havde vi anskaffet i stedet for den store røde ko. En dag skulle Thomas bruge to heste i marken og lånte Johannes' hoppe. Problemet var bare, at de to hopper ikke kunne forliges. For at komme godt i gang tog vi to kvinder fat i hver sit bidsel og gik med en omgang, til

gemytterne faldt til ro. Pludselig gav Thomas sig til at grine, og langt om længe fik han forklaret det morsomme i, at her kørte han med to drægtige hopper og to lige så mavesvære koner! Desværre endte det senere galt for den anden hoppe, mens hun gik i fennen. Hun havde grime på, og da hun med en baghov ville klø sig i hovedet, blev hestekoens hængende i grimen. Hun var så medtaget, at de måtte nødslagte hende. Johannes havde lige læst i avisen om sådan et tilfælde, blev urolig og cyklede ud til fennen i mosen og fandt det stakkels dyr i samme situation. Føllet og kalven kom først efter Sonja. Føllet kom til at hedde Ole og kalven Ruth. Føllet Ole solgte vi, da han blev 6 måneder. Molly vogtede så nidkært over ham, at han faktisk aldrig blev rigtigt tam.

Vi havde håbet at sælge de fleste af roserne engros og til eksport. Det viste sig umuligt at eksportere denne sæson, og vi brændte inde med de fleste på grund af handelstekniske forhindringer. Samhandlen mellem Europas lande var stadig præget af økonomiske vanskeligheder som følge af krigen.

Kun en meget lille del fik vi solgt detail. Nu kunne vi ellers mærke fremgang i detailhandlen. Telefonen, som vi ventede så længe på, gav nye kunder rundt om i oplandet, og vi sendte mange pakker med rutebilerne fra Skive.

Ved forårssæsonens afslutning lå dog stadig de fleste af roserne i indslag fra efteråret. Alle de mange roser, som vi havde knoklet så meget med at lave, var nu ikke andet værd end at grave op og smide på Skt. Hansbålet. Først svigtede

salget af frugttræer i 1950 og nu den samme fiasko med roserne. To så store arbejdsmæssige og økonomiske lussinger havde nær sendt os fra hus og hjem. Vi fortsatte af bare stædighed og ville føle det som en stor skam, hvis vi skulle blive nødt til at forlade det hele. Jeg må også lige nævne, at mellem planteskolerne var det dengang kutyme at give årslange kreditter. Det var en god hjælp i vores situation. Veksler blev meget brugt, men var ikke rare at have at gøre med. Dem prøvede vi altid at undgå. Også denne sommer okulerede vi et hold roser, men nu nøjedes vi med en halv snes tusinde (10.000).

Interessen for nye kolonihaver førte til, at Haugaard solgte marken, hvor haveforeningen »Lundbro« nu ligger. Samtidig blev haverne til »Westend« udstykket på Johannes Christensens mark. Interessen var dog ikke større, end at »Westend« først blev en realitet året efter. For os betød det, at vi fik vejret direkte ud til Sevelvej (Herningvej). Vi købte have i »Lundbro« for at få et »vindue« ud til vejen og for at kunne sætte et skilt. Haven tilhører nu Frede Kristensen, Herningvej 18. Dengang regnede alle med, at haverne efterhånden ville blive til byggegrunde. Vejen var 10 meter bred. Seks meter kørebane og resten til fortove. Det var gængs bredde til villaveje. Sent efterår plantede vi alle hække omkring haverne i »Lundbro«. Tjørn ud langs Sevelvej og ellers naur. Året efter plantede vi alle hække i »Westend«.

Thomas startede året 1952 med at grave en kælder på ca. to gange to meter under stalden. Den skulle primært bru-

ges som pumpehus. En elektrisk pumpe skulle suge vandet udefra brønden og sende det videre ud til markvanding. Vi ville også installere vand i køkkenet. Det var et stort projekt for os og ville koste mange penge. Vi søgte derfor om at få et Marshall-lån. Penge, der var stillet til rådighed af USA, og som skulle bruges til fremme af europæisk landbrug og gartneri efter krigen. En ganske glimrende idé, fordi pengene jo skulle betales tilbage, så nye ansøgere kunne få hjælp til nye tiltag og udvidelser. Ansøgningen blev afslået, fordi vores egenkapital var for lille. Vi var med andre ord for fattige til at få hjælp! Igen trådte Frovin til med kapital og hjalp også med installationerne. Han har sandelig en stor del af æren for, at vi i det hele taget kom videre med vor planteskole. Vinteren blev streng med megen sne. Grøften tværs over gården, hvor hovedledningen skulle lægges, var en overgang fyldt helt op med sne. Det var vidunderligt at få vand indlagt i køkkenet. Ledningen blev stødt ind under gulvet i spisekammeret, og Peder var meget optaget af arbejdet. Da han kunne se røret bevæge sig i hullet, mente han helt bestemt, at det måtte være fars beskidte hånd!

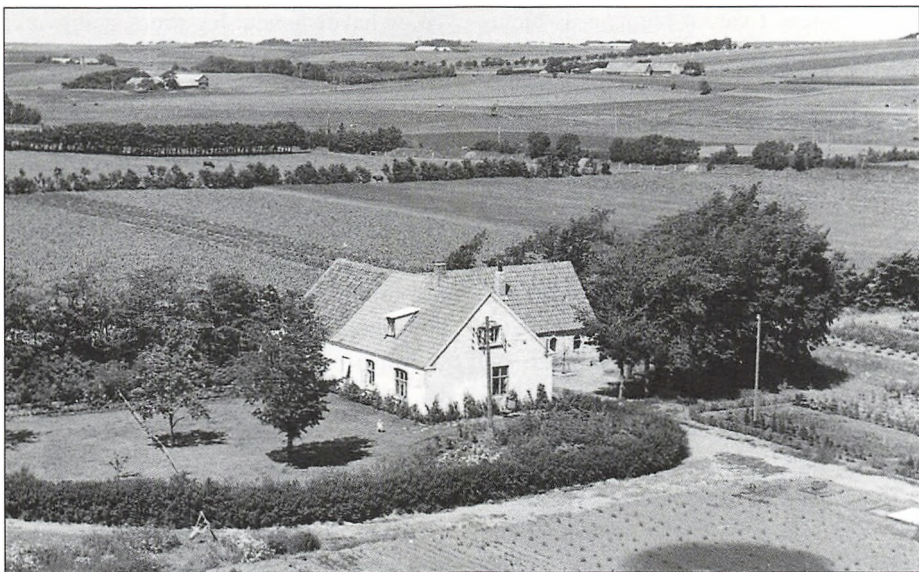
Peder var nu tre år og Sonja knap et år. De kunne godt lege lidt sammen, men Peder var god til at underholde sig selv. Han havde den vinter en usynlig lege-kammerat. Han hed Jørgen og boede i stuen under mit chatol med de høje ben. Der sad de så og hyggesnakkede. Jørgen var mindre end Peder, som omsorgsfuldt hjalp ham op på divanen, hvis de skulle kigge ud ad vinduet for at se, hvad far

lavede. Da Thomas lånte en kvashugger og huggede kvas ude i gården, lavede Peder een i stuen. Jeg kan huske, at skamlen var en transportabel elmotor. Drivremmen faldt tit af. Så blev den imaginære rem samlet op og ført rundt om drivakselen igen, inden arbejdet kunne fortsætte. Sidst på vinteren fik Peder en omgang kighoste. Det var slemt, men samtidig godt, fordi han slap helt af med sin astma.

Vinteren fik ende, og vandrørene til de tre opstandere kunne lægges ned. To af dem ses endnu, men er ude af funktion. Den nordlige parallel med den nye ledning og hane ved drivhuset. Den sydligste ved stakittet og bøgehækken ved butikken. Den midterste stod på parkeringspladsen, hvor vi også i mange år havde en benzintank nedgravet. Der blev brugt 2 tommer rør lavet af eternit. En tyk gummiring blev sat på enden af

Sonja og Peder hygger sig i haven med hunden Rita og hendes hvalpe. Sommeren 1952.

Planteskolen fotograferet fra luften en varm sommerdag i 1952. På græsplænen, lige udenfor stuehuset, ses den lille, hvidklædte Sonja.

røret, inden den blev stoppet i muffen af næste rør. Til sidst skulle alle samlinger forsegles med bly, så gummiringen blev på plads. Det sidste var ret besværligt, det var svært at holde blyet flydende. Vi brugte primus og en lille kasserolle. Disse eternitrør skulle være meget holdbare, men allerede efter tyve år begyndte de at smuldre, og vi gik over til pelrør. De havde den fordel, at de ikke kunne fryse i stykker og behøvede så heller ikke ligge i frostsikker dybde.

1. april fik vi en ung landmand til hjælp. Han kom til os, fordi han gerne ville lære noget om gartneri. Han hed Ove og kom fra Thy. Nu var det godt, at vi havde de to kamre på loftet. Jeg havde nu to små børn at tage mig af, foruden de andre gøremål i planteskolen. Derfor

blev vi enige om at ansætte en pige, hvis far og stedmor boede i Skive. Jytta Christensen var 14 år og nykonfirmeret. Hun fik det andet gavlværelse og havde for første gang sit eget værelse. Hun blev moderløs som toårig og voksede op på Søndbjerg børnehjem i Thy. Hun syntes selv, hun havde haft det godt der. Jytta blev her et år og følte, at nu havde hun for første gang et rigtigt hjem. Nok især fordi vi sørgede for, at faderen ikke bare tog hendes løn fra hende. I alle de år Jytta og hendes bror Niels boede i Søndbjerg, kom han næsten aldrig for at besøge dem, men nu kunne han godt bruge hendes penge. Vi aftalte med Peder Andersen, Folmentoft, der var hendes værge under børneforsorgen, at vi skulle hjælpe hende tilrette med det økonomi-

ske. Problemet var, at børnene på hjemmet aldrig havde fået lommepenge. Da er det svært pludselig at stå med en hel månedsløn i hånden. Hun fik også lært at cykle og var meget stolt, da hun havde sparet sammen til sin egen cykel. Vi fik en teenager i huset, der nu fik lov at udvikle sig fra barn til ung pige. Hun var vant til at tage sig af mindre børn, så det gik fint med Peder og Sonja. Vores hund Rita fik en stor plads i hendes hjerte, og da Rita fik to hvalpe, var lykken nær fuldkommen. Jytta har altid holdt kontakten vedlige med os i alle de mange år.

Det var blevet moderne at bygge små andelsfrysehuse på landet, hvor hver andelshaver havde en boks. I den kunne man lægge pakker med kød, grøntsager og meget andet letfordærligt. En ny tid oprandt i husholdningerne. Slut med den besværlige henkogning af kød, frugt og grøntsager. Slut med salt kød det meste af året. Husholdningsforeningernes konsulenter havde travlt med at lære os husmødre de bedste metoder til nedfrysning af de forskellige madvarer. Det der i dag er en selvfølgelighed, var for os overvældende vidunderligt, en stor arbejdslettelse, og kosten blev langt mere varieret. Vi havde mulighed for at leje en boks i et privat frysehus i Skive. Det lå i Voldgade 15, og det var den rene svir at cykle derhen og hente friskt kød i små portioner. Jeg husker, at vi netop det forår slagtede en stor so. Derfor havde vi rigeligt med kød, da vi nu også havde folk på kost. Vi havde stadig fedesvin og købte smågrise af en handelsmand, hvis vi ingen so havde. Lisbeth fik igen en kviekalv. Det blev hun ved med så læn-

ge, vi havde hende. Jeg synes stadigvæk, at Jerseykalve er så smukke og ligner små hjorte.

Endnu en familieførøgelse

Som sædvanlig brugte Thomas vinteren til forbedringer i huset. Denne gang stod køkkenet for tur. Han smed det gamle køkkenbord med den rustne, uhumsk støbejernsvask ud. Træet omkring vasken var mørkt og råddent, og ækle huller dannedes i det svampede træ. De nye skabe havde fodspark som ny moderne bekvemmelighed og blev tømret fast på stedet, men der var stadig ingen anden bagvæg end den bare mur. Bordpladen ved siden af stålboardpladen blev lavet af planker. Til sidst blev fronten malet hvid, de glatte låger og bordpladen lakret. Den svenske stålboardplade med dobbeltvask midt på var en foræring fra mine forældre. Siden har vi skiftet køkkeninventar to gange, men den gamle stålvaske er der endnu. Den er stadig lige praktisk og funktionel og for mig en arbejdsplads fyldt med gode minder. På væggen bagved bordet kom der creme-farvede fliser. I øvrigt var væggene malet klar blå med et bredt hvidkalket stykke foroven. Loftet var også hvidkalket. Det skulle helst kalkes hvert år, fordi det hurtigt blev grimt i det ofte kolde og fugtige køkken uden effektiv ventilation. Thomas lavede også en vægfast bæk i spisekrogen. Nu havde vi, efter dansk standard anno 1953, et virkeligt fint køkken. På komfuret kogte jeg i årevis omtrent hver dag bleer og andet børnetøj i en stor sortemaljeret gryde. Dampen derfra blev luftet ud af vinduet, hvor også

den kolde luft kom ind, og tit drev vundet ligefrem ned ad væggene.

Vi ventede barn igen. Tre børn med to års mellemrum var nu vores plan. Da Sonja var helt lille, havde jeg dog en periode, hvor jeg var bange for at få flere børn. Det var i den kolde krigs tid, og jeg plagedes af beretninger fra verdenskrigen om mødre og børn, der kom væk fra hinanden. Så huskede jeg på, hvad min mor havde fortalt mig om dengang, jeg blev født. De boede jo i Dresden dengang, og det foregik under de sidste måneder af den store tyske inflation, hvor forholdene var temmelig ustabile. Da blev der sagt, at det var ikke tider at sætte børn i verden! Da kom jeg til den erkendelse, at intet er sikkert i denne verden, og at det ikke nytter at tage sorgerne på forskud. Se bare på mig selv! Havde jeg ikke haft et godt liv i snart tredive år!? Skulle jeg forhindre et tredje barn i at få den chance, som jeg fik? Nej, jeg ville ikke lade mig styre af frygt, og siden lærte jeg at tackle begivenhederne, som de kom og ikke tage bekymringerne på forskud.

Nu var vi så i april et år senere. Jeg gik som sædvanlig over den af lægen fastsatte tid og var utålmodig. En hel nat havde jeg regelmæssige veer, men de stilnede af ud på morgenen. Jeg ringede til jordemoder fru Mikkelsen og spurgte, om jeg skulle gå i haven og grave for at få gang i veerne igen. Det sagde hun ja til, og jeg gravede løs en hel formiddag. Eneste resultat blev ondt i ryggen! To dage senere cyklede jeg ind til hende, og hun kunne bare konstatere, at alt var i orden. Efter et besøg hos Thomas' faster

Ane cyklede jeg hjem igen, men da kunne jeg mærke, at nu skete der snart noget. Jytta var i cirkus den aften, så vi måtte bede naboens dreng, Knud, om at være barnepige, medens vi tog en taxa til sygehuset. Thomas blev som sædvanlig nægtet adgang til fødestuen. Han nåede lige at gå hjem, inden der kom telefonbesked, at vi havde fået en stor dreng på fire kilo. Det var en onsdag aften den 15. april 1953. Svigermor kom herud dagen efter for at hjælpe Thomas med husførelsen. Det var rart at komme hjem, medens hun var her.

Det ser måske ud, som om vi kun arbejdede hele tiden, men vi havde også andre interesser. Thomas gik til gymnastik. Først i Vinde, senere i Skive, hvor der var et hold i redskabsgymnastik. Vi havde et par ringe hængende i laden, hvor han tit øvede. Jeg har før nævnt, at vi var medlemmer af Lund-Vinde Husmandsforening. Der kom vi om vinteren til foredrag eller hyggekomsammen med andespil, og om sommeren blev der arrangeret udflugter. Vi kom til aftenkaffe hos naboerne og de til os. En periode kom der nogen venner til badstue om lørdagen, men det fik ende, da vores brænde slap op! Der var aldrig børn med. De blev passet hjemme af søskende, piger eller nabobørn.

Idunna var den af Thomas' søskende, der boede nærmest. Hun arbejdede på Skive Dampvaskeri. Alle arbejdede om lørdagen, så fritiden var knap, men vi besøgte hinanden jævnligt. Vi kom ikke tit til Åsted, for det var ret besværligt. Først med barnevogn til Skive Nordbanegård, så med tog til Durup og derfra 4

*Farmor, Marie Sieg,
på besøg i Lundbro,
hvor hun blev foto-
graferet sammen
med Peder og Sonja.
April 1953.*

km travetur til svigermor i Åsted. Jeg kan se mig selv løbende ned ad Nordbanevej med barnevognen, altid i sidste øjeblik, Thomas havde Peder og Sonja på cyklen. Han spurtede foran for at købe billetter. Vi nåede det faktisk hver gang. Svigermor var altid glad for at se os, og vi havde det dejligt, men vi måtte jo hjem igen samme dag.

Jytta rejste til sin søster i København i maj, og vi fæstede en ny pige for et år. Det lyder mærkeligt i dag, men sådanne tidsbestemte aftaler brugte man dengang. Hun hed Sonja og var en lille spinkel pige, fjorten år og fra Salling. Trods sin størrelse blev hun i omtale kaldt »store« Sonja. Hun var en dygtig pige, der virkelig havde lært noget hjemmefra. Men hun led frygtelig af hjemve og savnede især sine små tvillingebrødre. En gang stak hun af hjem, men blev fulgt herud igen af en vred far, der ikke ville have, »at hun forlod sin plads i utide«. Jeg havde virkelig ondt af hende og foreslog så, at hun blev her måneden ud. Så måtte hun selv bestemme, om hun ville blive en måned mere eller slutte

straks. Det gik hun med til. Da den første måned var gået, ville hun gerne tage en måned mere. Senere blev der slet ikke mere snak om det, og hun blev som barn i huset.

Juleaften bød på en stor overraskelse. Hen på aftenen kom der en bil kørende til stor forundring for børn og voksne. Det var farmor, der kom sammen med Frovin, Idunna og Jørgen! En dejlig overraskelse for os alle. Frovin havde fået den gode idé at skaffe en taxa og give sin mor og søster en tur herud. De blev her ikke så længe, men vi var meget glade for besøget. Juleaften havde de tilbragt sammen hos Idunna og Jørgen. Idunna har fortalt mig, at juledag var de rejst over til Nykøbing til Yngve og Jytte.

Ved årets afslutning havde planteskolen eksisteret i seks spændende og vanskelige år. Vi havde endda tænkt på at købe mere jord.

Den 19. marts 1954 fik vi betinget skøde på køb af nr. 3a Lundhedegård. Købesum for de fire hektar var 8.000 kr. Købet var betinget af, at vi kunne få

Luftfoto fra 1953. Det langstrakte rektangel nærmest kameraet er Lundbro Planteskoles jorder. Bygningerne ses i midten af billedet helt til venstre. Til højre for planteskolen ses de nyanlagte kolonihaver, hvor træer og buske endnu ikke er skudt i vejret. Øverst til højre rejser den vestlige del af Skive sig på bakken, hvor især de store boligblokke på Holstebrovej er meget synlige. Helt i baggrunden lyser Skive Fjord op.

statslån. Thomas og sælgeren, en landmand fra Salling, målte arealet op i fællesskab med hver sit favnmål. Det ligner en stor passer med fast afstand mellem benene, som man drejer rundt med, medens man går over arealet. Agerjorden afsluttedes mod nord med en skrænt ned i en grusgrav. En stribe på ca. 20 m af grusgraven langs med skrænten fulgte også med i handelen, men blev ej medregnet i arealet. Grusgraven lå hen med et forsømt jernbanespor, skrammel og ukrudt langs skrænten. Agerjorden var forsømt og fuld af kvik, som Thomas ef-

terhånden fik bugt med efter stort slid med hakke og hesteradrenser.

Den 1. juli fik vi bevilget det ønskede statslån på kr. 8.500 kr. til køb af jorden, fordi vi kom ind under kategorien »indeklemte husmænd«! Den 9. juli kunne det endelige skøde skrives, men pengene blev først udbetalt et år senere i 1955.

Derude dyrkede vi kun afgrøder til landbrugsbedriften. For første gang lejede vi en mejetærsker til byghøsten. Jørgen Engholm Larsen fra Skive havde startet en maskinstation. Vi brugte ham også til pløjning og udkørsel af møg.

I sommerhalvåret fik Thomas en nykonfirmeret dreng til hjælp i bedriften. Han hed Knud Søndergaard og var en stor dreng af sin alder. Sonja ville gerne være blevet et år mere hos os, men hendes mor skaffede hende, mod hendes vilje, en anden plads på en stor gård i Salling. Vi fik Aase Andersen i stedet for. Aase var skibonit. Sammen med sine ti søskende var hun vokset op på Sabroes børnehjem. Aase havde kun godt at fortælle om forholdene der under frøken Øthers ledelse. De kaldte hende Plejemor. Aase og mange andre bevarede en nær kontakt til Plejemor så længe, hun levede.

Den sommer fik vi en præmie fra husmandsforeningen for vores flotte agurkemark! Vi avlede ustyrligt mange agurker, som det ikke kunne betale sig at sende til auktionen i Holstebro, fordi markedet var fyldt. Thomas prøvede at sælge dem detail og kørte rundt med en fyldt hestevogn, men alle havde masser af agurker i haverne og delte ud til familie og venner, så han kom hjem med fuldt læs. Molly, køerne og grisene åd sig med fornøjelse gennem tonsvis af agurker, som vi hentede på den flotte agurkemark.

Medens min mor var på ferie i Østrig, kom far til os. Han var meget dårlig og plaget af sit mavesår, som han havde døjet med næsten lige så længe, jeg kunne huske. Det meste af tiden tilbragte han til sengs på loftskammeret. Det eneste, han kunne tåle, var netop agurker. Han ville ikke have lægehjælp og virkede glad og tilfreds med at ligge deroppe i fred og ro. Helt fra jeg flyttede hened,

og så længe far og mor levede, skrev jeg brev hjem hver anden uge. Jeg vidste, at far fik det dårligt, hvis vi havde problemer. Derfor skrev jeg aldrig noget direkte negativt om, hvad der skete her. Far gik umådeligt meget op i alt, hvad vi foretog os på planteskolen. Han syntes, alt var så dejligt hernede og havde ikke det mindste begreb om realiteterne. Hvorfor gøre en gammel syg mand bekymret til ingen verdens nytte. Derfor lå han oppe på loftet og glædede sig over, at vi havde det så godt og tænk bare, så mange agurker vi havde at sælge af! Peder og Sonja var sommetider med mig deroppe, men det kneb med sproget, og han var tilfreds med bare at se dem raske og rødkindede. Mor afsluttede sin ferie her, så de kunne følges ad hjem. Vi var meget bekymrede over, hvordan han skulle klare rejsen, og vi tvivlede på, om vi fik ham at se igen.

Svigmor og Frilev boede sammen i Åsted. Det var godt, for så var hun ikke helt alene. Han hjalp hende med hus og have, når han var hjemme, men handel med motorcykler m.m. optog meget af hans tid. Hun følte sig gammel og slidt og var ofte ked af at være alene. Idunna og jeg skiftedes til at tage derud, når vi kunne afse tid til det. Hun blev altid så glad for at se os, og vi fik snakket en masse om det, der optog hende. Frovin arbejdede i Hokksund i Norge. Han var sidst hjemme i juleferien. Mor længtes meget efter ham, det eneste af børnene, der boede så langt væk. Glæden var stor, da han kom hjem sammen med en norsk kammerat først i september. De kørte på Frovins motorcykel og ville også gerne et smut til Tyskland.

Signe Siegs far, Olof Kahn, var glad for at besøge planteskolen i Lundbro. Her er han i gang med ribsplukning under et besøg i 1952. Sonja og Peder hjælper selvfølgelig morfur.

Mens de var i Åsted, blev svigermor indlagt med hjertebesvær, men fik det så helt godt igen. Hun syntes absolut, at de skulle tage afsted, når hun nu havde det godt igen. De skulle kun være væk i to døgn, og Frilev tog med. Desværre skete der det, at hun fik en lungebetændelse samme dag, de var kørt. Den dag besøgte jeg svigermor om eftermiddagen. Anders kom også. Hun følte sig meget træt, og inden vi forlod hende, bad hun os bede Fadervor. Det føltes højtideligt, men ved afskeden havde vi slet ingen tanker om, at det skulle blive sidste gang, vi talte rigtigt sammen. Ingen af os var forberedte på den pludseligt opståede sygdom. Næste dag havde hun alle de andre børn omkring sig, men hun ventede kun på Frovin. Sønnen, der boede længst væk, og som hun ikke så så tit.

Moster Tinne kom fra Thy og vågede sammen med Idunna og jeg den sidste nat. Vi var alle samlede næste formiddag, da hun sov ind, den 11. september. Frilev og Frovin kom tilbage til grænsen samme formiddag og fik at vide, hvad der var sket, da Frovin telefonerede til os. De gjorde sig mange bebrejdelser, fordi de var taget afsted.

Foråret 1955 lå Peder syg med en slem halsbetændelse. Læge Hauschildt kom herud hver dag for at give ham en sprøjte penicillin. På det tidspunkt var Peder helt over sin astma. Vi havde købt en lille brugt drengencykel, som han hurtigt lærte at cykle på, da han blev rask igen. Den cykel gik senere i arv til alle hans søskende. I april fik vi en ny dreng til hjælp i sommerhalvåret. Hans storebror, der boede i Skive, kom herud og spurg-

te, om vi havde brug for en nykonfirmeret dreng. Knud var meget lille og til en begyndelse meget stille og forsagt. Vi fandt med tiden ud af, at han var efternøleren i søskendeflokken, og at ingen havde taget ham alvorligt derhjemme, hvis han kom med spørgsmål om ting, der optog ham. Aase tog sig af ham som en god og glad storesøster, og snart fik han også tillid til os. Aldrig har vi hørt en dreng spørge om så meget, som de fleste yngre børn forlængst har fået oplysning om, og det var slet ikke dumme spørgsmål. Vi undrede os meget over, hvad slags lærer han havde haft i skolen. Da Knud rejste til 1. november, holdt Aase også for at prøve noget andet. Hun fik arbejde på en Storebæltsfærge.

Der kom flere sommergæster fra Sverige. Planteskolen hinkede videre. Pengene var små mange steder, ikke kun hos os. Skive var stadig en by med stor arbejdsløshed, og det smittede af på handel og andre erhverv. Vi producerede som sædvanlig et nyt hold af de mest gængse planter til læ, hække, frugt- og prydhaver. Landbruget gav heller ikke overskud på den magre jord, men Lisbeth øgede støt kreaturbesætningen. Fem kviekalve på rad, og vi beholdt dem alle, så nu havde vi foreløbig tre malkekøer. Den sommer købte vi den første i rækken af vore i alt fire colliehunde. En charmerende lille sort og hvid trolld på otte uger, som vi kaldte Ami.

Peder fyldte syv år den 26. februar 1956 og begyndte sin skolegang i Resen skole den 1. april. Egentlig hørte vi til Estvad nordre skoledistrikt, men vi fulgte den gængse skik i Lundbro med at

sende børnene til Lund skoledistrikt. Nu var Lund skole lige blevet sammenlagt med Resen skole, og som følge deraf blev børnene fra Lund kørt til Resen i bus. Hver dag cyklede han afsted op til den store hvidmalede sten, der stod midt på Sevelvej, hvor den mandede ud i Holstebrovej. Han var vant til at cykle til byen, hvor han allerede som seksårig kørte ærinde for mig hos slagteren øverst på Henrik Lundsvej. Aftenen før Sonjas fem års fødselsdag fik vi bud om, at min far pludselig var død. Dagen efter kom familien herud i anledning af Sonjas fødselsdag. Ingen af dem havde telefon, så vi kunne ringe afbud. Vi hejste både det danske og det svenske flag på halv. Dem kunne de se, når de kom gående herud, og så var familien klar over, at der var sket noget alvorligt. Sonja fik en trehjulet cykel med lad bagpå, kan jeg huske. I løbet af dagen blev vi enige om, at de to små skulle tage med Jytte og Yngve til Nykøbing, mens jeg rejste til Stockholm. Peder var jo begyndt i skolen, så han blev hjemme.

Jeg rejste til Stockholm for at deltage i begravelsen. Med mig havde jeg en sort kjole, som jeg havde lånt af Idunna. Det var ikke nok for min mor og min søster Anne-Marie. Havde jeg virkelig tænkt mig at gå til min fars begravelse uden hat?? Anne-Marie, som var modist, havde allerede syet hatte med slør til os alle tre. Svenske begravelser fulgte stadig stift gamle skikke, som forsvandt her i Danmark under krigsårene. Derimod var det allerede den gang meget almindeligt med kremering.

Hele familien Sieg i marken. Signe underholder sig med børnene, mens Thomas arbejder med radrenseren og Molly. 1956.

Gulerødder som dyrefoder

Planteskolen udviklede sig stille og roligt, men det tager år at gøre planteskolekulturer færdige til salg. Derfor prøvede vi med nogle hurtigt omsættelige kulturer og såede en tønde land med gulerødder og en halv tønde land med hvidkål. Ejner Madsen var på det tidspunkt begyndt at arbejde her, og han boede her også. Ejner var anlægsgartner. Vi havde også en dreng til hjælp, Poul, der boede hjemme.

Som noget helt nyt havde Massey-Harris sendt en lille traktor på markedet, som ville passe fint i vor bedrift. Den hed Pony og havde 3 gear og en motor på 17,5 hk. Der var ingen hydraulisk lift. Redskaberne betjentes med håndkraft via en løftestang. Vidunderet kostede 9.000 kr. med redskaber. Hvis vi kunne

finde penge til udbetalingen, besluttede vi at investere i en Pony. Efter en hel masse uheld med grisene havde vi denne sommer to søer, der lå med 24 gode smågrise. Dem fik vi solgt til 125 kr. pr. stk., og det kunne lige klare udbetalingen sammen med en arv på 900 kr. efter far. Det var en stor dag, da vor lille røde Pony ankom! Molly blev ikke overflødig. Der var stadig meget rensearbejde i planteskolen, som kun en hest kunne klare.

Cordonespalierne, som vi plantede i 1950, viste sig med årene at være en ny fejltagelse. Træerne groede godt nok og blomstrede smukt, men de stod for nær mosen. Læhegnene formåede ikke at holde den krybende nattefrost på afstand. År efter år oplevede vi det samme med frost midt i blomstringstiden. Med Pony havde vi nu et stærkt redskab til at

rykke alle de mange træer op. De blev brændt på bål med seks års forsinkelse efter at have kostet meget arbejde og mange skuffelser.

I Egedal ved Horsens lå en maskinfabrik, der var begyndt at specialisere sig i redskaber til planteskoler. Der købte vi en planteløfter. Smed Jakob Lund i Vestergade lavede ophæng til den. Jakob Lund var lige så kreativ som Thomas, og sammen kunne de altid udføre ideerne i praksis. Optagningen af planter gik nu let og hurtigt, da vi slap for det meste af det tunge arbejde med sværspaderne. Indslagspladsen lå omtrent der, hvor butikken er nu, og der foregik detailhandlen i al slags vejr. Thomas brugte også planteløfteren til at løsne gulerødderne. Det gjorde den manuelle optagning nemmere. Gulerødderne og hvidkålen blev lagt i kuler.

Vi meldte os atter ind i GASA Holstebro og fik nr. 111, men priserne var så ringe, at vi i stedet fodrede dyrene med gulerødderne i løbet af vinteren. Der røg vor hurtige indtjening!

Fortættets i Skive Bogen 2006.

Da husmændene rankede ryggen

Husmandsbevægelsens baggrund og Husmandsforeningen Fremads første år

Af Tage Ibsen

De står der endnu overalt på Skiveegnen - de gamle husmandssteder. Men efterhånden er jorden solgt fra, og stald og lade indrettet til gildesal, garage og hobyrum. For husmændene, de er væk. Begrebet husmand har godt nok ikke været helt entydigt historien igennem: Der var en verden til forskel på 1940'ernes typiske danske husmand med 20 tønder land, 10 røde køer, et solidt stuehus med halvvalmet tag - og måske ligefrem en skilling på sparekassebogen - og samme husmands fædre generation, der omkring forrige århundredskifte lagde grunden til husmandsbevægelsen.

Digteren Johan Skjoldborg udtrykte det på den måde, at der imellem 1870'ernes *forsagte husmand* - »...den af Gud og Mennesker beskikkede Fattig-Per, der som en selvfølge alle Steder maatte indtage den nederste Plads« - og 1940'ernes *mønsterhusmand*, stod århundredskiftets *gennembrudshusmand*, der »...rettede sin Ryg saa meget, at han saa at sige stak Hovedet op gennem det lave Tag og saa ud mod den frie horisont - for første Gang.«

Forudsætningen for, at husmændene sådan kunne ranke ryggen, var ikke mindst muligheden for fælles handling og gensidig støtte gennem husmandsbevægelsen. En bevægelse, som ikke mindst på Skiveegnen kom til at få stor indflydelse på landbrug og politik i mere end et halvt hundrede år.

Med mellemrum trykkes der en artikel om Carl Hansen og Husmandsforeningen Fremad i jubilæumsskrifter, men for mange fortøner den egentlige baggrund for husmandsforeningerne sig vel efterhånden lidt i tågerne. Tit opfattes husmændene nærmest som noget fodslæbende og gammeldags - endog i forhold til deres egen samtid.

Men husmandsbevægelsen udsprang naturligvis ikke af ingenting. Og faktisk var husmændene temmelig fremskridtsvenlige og moderne.

Husmandsbevægelsens baggrund: Danmark omkring år 1900

1800-tallet igennem oplevede gårdmændene en stort set ubrudt fremgang; økonomisk som politisk. Landboreformerne skød udviklingen i gang. Frem til midten af 1870'erne sikrede gunstige afsætningsmuligheder for især vegetabiliske landbrugsprodukter i den såkaldte kornsalgperiode bønderne gode fortjenester. Så gode fortjenester, at de danske gårdmænd, da nordamerikanske landmænd, takket være jernbaner og dampskibe, begyndte at drukne det europæiske marked i billigt korn, både formåede at omlægge landbrugsproduktionen til smør og bacon og samtidig, i form af andelsbevægelsen, præsterede at opbygge et moderne forarbejdnings- og afsætningssystem.

I samme periode fik danskerne bedre

»Gamle Ole Færk paa Fuur pløjer med sine Køer og en gammeldags Træhjulsplov. Han har ingen anden Plov og siger, at den er god nok« - sådan har fotografen, træhandler Niels Sørensen, Lem, skrevet bag på fotografiet. Ole Færk var husmand på Anshede på Fur. Han var en af mange husmænd, der klarede sig med at bruge stude eller køer, når der skulle bruges trækraft. Ca. 1915.

levekår. Bedre hygiejne og fremskridt indenfor lægevidenskaben reddede livet for mange børn, der ellers ville være lagt i graven af banale sygdomme og infektioner. Ikke mindst den lavere børnedødelighed fik den danske befolkning til nærmest at eksplodere.

Der kunne umuligt blive en gård til alle de nye samfundsborgere på landet: Overskudsbefolkningen var henvist til at slå sig ned på marginaljorderne og søge et udkomme ved lønarbejde, husflid og eventuelt dyrkning af smålodder.

Tusinder af små jordløse huse blev rejst på landet i 1800-tallets anden halvdel. Uopdyrkede kær og heddområder blev efterhånden opdyrket og lettede således befolkningspresset også på Skive-

egnen, mens situationen var mere desperat i Østdanmark, hvor den federe jord ikke levede mange muligheder for nye udstykninger.

Men med eller uden jord var langt hovedparten af husmændene afhængige af lønarbejde, som oftest hos gårdmænd eller godsejere, for at overleve. Den afhængighed var problematisk på flere områder:

- Den voksende arbejdskraftreserve af husmænd og landarbejdere pressede lønningerne.
- Sæsonbestemte udsving i bøndernes arbejdskraftefterspørgsel gjorde lønindtægtsafhængige husmænd og landarbejdere yderst sårbare.
- Teknisk udvikling øgede denne sårbar-

hed - tærskværker kostede eksempelvis mange husmænd daglønnen i vinterperioden.

- For jordbesiddende husmænd faldt arbejdslønnen ofte i form af, at gårdmanden udførte maskinarbejde på husmandens lod. Udover, at behovet for hestetrukket maskineri på husloden således gjorde husmanden endnu mere afhængig af lønarbejdet hos bønderne, og tvang ham til at forsømme sit eget jordbrug, blev bøndernes kørsel selvfølgelig også først udført, når det passede gårdmanden. Forsømmelsen blev dermed ofte dobbelt.

Som det ses var forholdet mellem gårdmænd og husmænd ikke gnidningsløst. Husmændenes situation var meget lig de jordløse landarbejderes. Husmændenes eneste fordel var strengt taget, at de, i kraft af en smule jord, ikke i samme grad som landarbejderne var prisgivet nøden - eller egentlig underernæring - i perioder med lidt eller intet arbejde.

Socialistskræk og jordlove

Det gammelkendte landbosamfund vaklede.

For mange mennesker blev svaret på nøden og generelt trøstesløse fremtidsudsigter enten at flytte til de voksende byer - eller tage skridtet fuldt ud og købe billet til damperne, der krydsede over Atlanten til USA, Canada og Argentina. Afvandringen fra landet tog for alvor fart i løbet af 1880'erne.

Samtidig bredte *socialismen*, i kraft af Socialdemokratiet og fagforeningerne, sig støt. I 1891 dannedes et landarbej-

derforbund, og socialdemokratiske agitatorer som Harald Jensen og J. P. Sundbo slog til lyd for radikale social- og jordreformer, mens forfattere som Pontoppidan, Skjoldborg og Aakjær indigneret skildrede husmændenes og landarbejderenes elendige sociale og økonomiske kår.

Allerede i løbet af 1870'erne var der taget initiativer til at forbedre husmændenes forhold: Der uddeltes præmier til veldrevne husmandsbrug, i 1880 oprettedes en statsstøttet husmandskreditforening, fra 1884 bredte fænomenet *husmandsrejser* sig. Det virkelige problem, jordmangelen, blev der imidlertid ikke rørt ved.

I ledende kredse stod det klart, at situationen var uholdbar: Massiv afvandring fra landbruget begrænsede udbuddet af og øgede prisen på arbejdskraft, og socialdemokraternes agitation på landet blev efterhånden af mange Højre- og Venstremænd opfattet som en reel samfundstrussel.

I 1894 fandt Højre og Det forhandlende Venstre sammen ved forhandlingsbordet. Dermed var også den partipolitiske bund for handling lagt. Allerede samme år nedsattes Landbokommissionen af 1894.

Efter fem års undersøgelser og politiske tovtørækkerier kunne »*Lov om Tilvejebringelse af Jordlodder for Landarbejdere*« endelig vedtages i marts 1899. Kort fortalt bestemte loven, at husmænd og landarbejdere på fordelagtige afdragsvilkår kunne optage statslån på 90 procent af låneværdien for 3 1/2 - 5 tdr. land middelhjord. Loven skulle i øvrigt revideres hvert femte år: Men helt frem

til 1919 var resultaterne af disse revisioner stort set kun, at lånesum og afdragsregler blev ændret, mens gruppen af mulige modtagere af statslån udvidedes til også at omfatte arbejdere udenfor egentlige landbrugserhverv.

Statshusmandsloven, som den blev kendt som, var et kompromis mellem Højre og dele af de to store Venstregrupperinger. De yderpunkter, der skulle bøjes mod hinanden, var ønsket om at oprette levedygtige, selvstændige husmandsbrug og behovet for fortsat at have en lønindtægtsafhængig arbejdskraftreserve på landet. Det harmonerede tydeligvis ikke, og i sig selv resulterede loven heller ikke i, at husmændene blev ophøjet til en ny klasse af virkelige bønder.

1900-1902 oprettedes kun 456 nye statshusmandsbrug, og husmændene måtte også efter 1899-loven hente store dele af indtægten ved lønarbejde for andre.

Med Statshusmandsloven af 1919 blev situationen noget anderledes, da udstykningen af gods-, præstegårds- og offentlig jord kombineret med fortsatte statslån - og muligheden for overtagelse af jordrentebud - for alvor sikrede, at husmændene kunne blive selvstændige småbønder.

De første husmandsforeninger

Efter 1899 stod husmændene altså med både lidt og ingenting. Oveni den ustabile økonomiske situation var også husmændenes politiske indflydelse stærkt begrænset: Som små jordbesiddere havde de begrænset valgret til sogne-, amts-

råds- og landstingsvalg, og i landboforeninger og andelsselskaber havde gårdmændene svært ved at acceptere husmændene som ligeværdige partnere.

Allerede 1882 oprettedes Jydsk Husmandsforening, der også fik en vis udbredelse her på egnen. Men mens Jydsk Husmandsforening nok var en husmandsforening af navn, så var den en sygekasse af gavn. Dette var typisk for mange af de initiativer, der blev taget på husmandsfronten i løbet af 1880'erne og 1890'erne: Målene var gensidig hjælp eller faglig oplysning, mens det videre sociale og politiske sigte manglede. En af de vigtigste nyskabelser i denne periode var muligvis de omtalte husmandsrejser, hvor grupper af husmænd og husmandskoner på kortere rejser besøgte veldrevne brug og husmandsfamilier fra andre dele af landet. De påbegyndtes på initiativ af Anders Jørgensen fra Høng i 1884, havde et fagligt-oplysende sigte og kom således på finansloven allerede fra 1888/89.

Den 25. november 1900 dannedes på Køge-egnen den første egentlige husmandsforening i Danmark. Den 8. april 1901 dannedes Fyns Husmandsforening, og 14 dage senere dannedes Husmandsforeningen Fremad på Skiveegnen. Herefter bredte bevægelsen sig over hele landet de følgende år. Allerede i 1904 kunne husmandsbevægelsen opregne 140 lokalforeninger med 9.000 medlemmer.

Der var flere grunde til den egentlige husmandsbevægelses fremvækst på netop dette tidspunkt:

- Helt aktuelt frustrationen over det mag-

re resultat af Rigsdagens lovgivning på husmands- og landarbejderområdet.

- Muligheden for, at også husmændene kunne drage fordel af landbrugets nye produktionsstruktur - først og fremmest andelsbevægelsen - så de, trods alt, fik mere økonomisk, og dermed også politisk tyngde.

- Den begyndende erkendelse af samhörighed og skæbnefællesskab husmænd, snarere end lokalsamfundsmedlemmer, imellem.

- En generel tendens imod politisk integrering af stadig bredere grupper i staten Danmark; ubemidlede, indflydelsesløse grupper kunne ikke forventes at være ansvarsbevidste samfundsborgere.

Enkeltpersoners, ildsjælenes, store individuelle indsats har naturligvis også spillet en konkret rolle.

Den nye bevægelses tre mest presserende opgaver blev: At bygge organisationen op, afklare forholdet til de større bønder i Landboforeningerne samt udstikke de politiske rammer for husmandsbevægelsen.

Husmandsforeningen Fremad dannes

Husmandsforeningen Fremad dannedes af 19 mennesker på et møde i Skive 23. april 1901.

Allerede 6. april havde et forberedende møde nedsat et arbejdsudvalg med ni husmænd fra enen, der »vil arbejde for

Carl Hansen (1870-1940) var oprindelig gårdejer. Han overtog sin far gård, Vinde Vestergård i 1891, men hans store organisationsarbejde indenfor andelsbevægelsen gjorde det vanskeligt for ham at drive gården, som han i 1899 byttede ud med et husmandsbrug i Vinde. Billedet her viser gårdejeren Carl Hansen, der står selvbevidst med bowlerhat og den ene hånd i lommen til venstre for hestene. Hans far og forgænger sidder i stolen. Fru Carl Hansen står med ternet forklæde og sønnen Elin (den senere redaktør på Skive Folkeblad) i hånden. Foto ca. 1897.

at vække Interesse for Organisationen blandt deres Standsfæller.«

Manden bag det stiftende møde i Husmandsforeningen Fremad var en 30-årig lokal husmand og ildsjæl ved navn Carl Hansen. Egentlig var denne Carl Hansen en gårdmand, der *selv havde valgt* at blive husmand. Blot 21 år gammel havde han i 1891 arvet fødegården, Vinde Vestergård. Kun to år senere blev han en af initiativtagerne til og første formand for Skive Andelsmejeri - og i 1895 formand for Foreningen af Jyske Andelsmejerier. Sideløbende hermed kastede den energiske Carl Hansen sig over en smørssalgssforening, sendte de første følere ud omkring muligheden for at starte et andelsslagteri i Skive og engagerede sig i partiet Det moderate - eller *forhandlende* - Venstre; altså den del af bøndernes parti Venstre, der i 1894 havde brudt provisorietidens politiske dødvande i Folketinget ved at lave finanslovsforlig med det konservative Højre.

Efterhånden må det have knebet for Carl Hansen at finde tid til både at være gårdmand, erhvervsmand og lokalpolitiker. I hvert fald afhændede han i 1899 den fædrene gård til fordel for et mere beskedent husmandssted. Til gengæld fik han så blandt andet overskud til at skifte parti og blive folketingsmand for Venstrereformpartiet 1902-1909, være med til at starte Skive Andelsslagteri i 1903 og Krabbesholm Sanatorium i 1905, blive redaktør for Skive Folkeblad i en menneskealder efter afgang fra Folketinget - og blive foregangsmand for husmandsbevægelsen på Skiveegnen.

Carl Hansen havde således i et indlæg

i Skive Folkeblad 23. marts 1901 slået til lyd for dannelsen af en selvstændig husmandsforening og indbudt til det forberedende møde 6. april. På mødet 23. april bød han deltagerne velkommen, og motiverede derefter dannelsen af en selvstændig husmandsforening således: »Hovedformålet med en Sammenslutning af Husmændene er at skabe økonomisk Uafhængighed for Husmandsstanden, saa de smaa Jordbrugere kan komme til at føle sig fri og uafhængige.« Væjen til denne uafhængighed gik, i flg. Carl Hansen, over udstykning og faglig oplysning og vejledning. Han anerkendte i og for sig Landboforeningens arbejde for husmandssagen, men mente i øvrigt ikke, at samme landboforening »kan (...) tage sig af de mange Smaating, der er af saa stor Betydning for, at Brugere af de smaa Landbrug kan faa godt Udbytte af deres Bedrift og komme til at føle sig fri og lykkelige.« Carl Hansen tilføjede senere på mødet, at Landboforeningen afskar husmænd fra at deltage i dens bestyrelsesarbejde og i øvrigt på flere områder var »temmelig kontra alle Fremskridt.«

Husmandsforeningen og landboforeningen

Hen over sommeren 1901 og helt ind i begyndelsen af 1902 førtes en debat mellem Carl Hansen og forskellige repræsentanter for Salling Landboforening i Skive Folkeblads spalter. Allerede 3. maj 1901 kommenterede landboforeningens formand, Jeppe Chr. Christensen, fra Vadum Møllegård Folkebladets referat af Fremads konstituerende møde. I sit

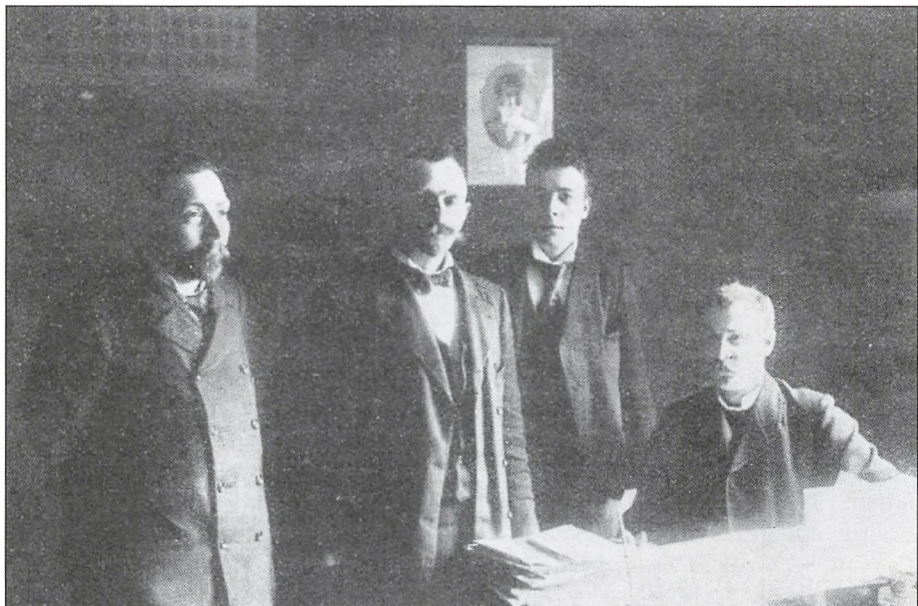
En ny tids husmand - husmandsføreren Jens Peter Møllers husmandssted i Thorum ca. 1910. Jens Peter Møller holder hesten, og til venstre for ham står hans kone Else, der - som et fast indslag i alle husmands- og huskonerejserne i Salling - beværtede de rejsende, når de besøgte Møllers husmandssted på turen.

indlæg rasede han over Carl Hansens påstand om, at landboforeningen var bagstræberisk og formynderisk overfor husmændene, og advarede mod at danne »Klasse-Foreninger« på landet og således sætte skel mellem små og store jordbrugere.

Der blev af og til gået til makronerne i debatten mellem Carl Hansens husmandsforening og gårdejerne og proprietærene fra landboforeningen, men en afgrundsdyb kløft blev aldrig åbnet. Allerede 14. juni 1901 afholdtes et fællesmøde mellem Fremad og Salling Landboforening, hvor uoverensstemmelser søgtes afklaret. Fremads bestyrelse opfordrede direkte husmændene til at dobbeltorganisere sig i både husmands- og land-

boforening, og allerede i marts 1902 lykkedes det faktisk husmændene at sætte sig på landboforeningens nyoprettede husmandsudvalg. Og ved dannelsen af Dansk Husmandsforening i Køge 16. november 1901 var der repræsentanter for Salling Landboforening tilstede.

Disse forhold vidner om det dobbelttydige forhold, der bestod mellem husmænd og gårdmænd. På den ene side er det hævet over enhver tvivl, at der økonomisk og statusmæssigt var skel mellem husmænd og gårdmænd - mellem 'de små' og 'de store' i lokalsamfundet. På den anden side ses der også en forestilling om det organiske bondesamfund. Denne forestilling kan koges ned til idéen om, at alle landbrugere i bund og

Socialdemokraternes ledende agitatorer på Skiveegnen kom - bortset fra den kendte og populære journalist Peter Sabroe fra Århus - i årene omkring 1900 fra Esbjerg. Her ses agitatorerne forsamlet på deres fælles arbejdsplads, »Vestjyllands Social-Demokrat« i 1902. Fra venstre ses Riis-Flor, der ikke kom her til egnen, redaktør J.P. Sundbo (folketingskandidat i Skivekredsen 1898), forretningsfører Fr. Lauritzen (redaktør af Viborg Amts Social-Demokrat, der fik kontor i Skive fra starten den 15. marts 1902) og redaktionssekretær C.N. Hauge (folketingskandidat 1901).

grund var rundet af den samme almuestand, og som sådan var bærere af den samme kultur. Så selvom gårdmandens pung var tykkere end husmandens og hans ord havde mere vægt i sognerådet, var der altså stadig mere, der sammenbandt end der adskilte gårdmænd og husmænd.

I bund og grund var polemikken i *Ski-ve Folkeblad* 1901-1902 noget overraskende. Carl Hansen mente i starten nemlig, at truslen mod husmændene kom fra helt andre sider end gårdmændene.

»En bom mod socialisme og kapitalisme«

Omkring århundredeskiftet var socialdemokrater og fagforeninger endnu først og fremmest noget, man fandt i København og de større byer. Socialismen blev nok opfattet som en trussel, men havde faktisk ikke rigtig formået at slå rod på landet. Socialdemokratiet førte derfor i flere omgange energiske agitationskampagner for at vinde fodfæste i landdistrikterne.

J. P. Sundbo var en af drivkræfterne bag den socialdemokratiske landagitation. Han havde som journalist ved den

socialdemokratiske avis i Århus, »Demokraten«, i 1898 haft den utaknemmelige opgave at være den første socialdemokratiske folketingskandidat i Skivekredsens, men sad nu som redaktør på Vestjyllands Social-Demokrat i Esbjerg. Sundbo brændte især for at forbedre kårene for landarbejderne og de mange udsatte børn på landet, der meget tidligt måtte ud og tjene som hjord drenge eller lillepiger - på mange måder det vi i dag ville kalde 'truede børn'.

Sundbo rejste sammen med andre socialdemokratiske agitatorer Jylland tyndt på sine mødeturneer. I marts 1901 nåede han sammen med C. N. Hauge, der var journalist under Sundbo på Vestjyllands Social-Demokrat, til Skive. Hauge var oprindelig fra Fur og skulle promoveres som den lokale socialdemokratiske kandidat til det folketingsvalg, der senere på året førte til systemskiftet. Furboen Hauge fik ikke en folketingsplads i 1901, men mange år senere skulle han blive både folketingsmand og, i forskellige ombæringer, både indenrigs- og industriminister i Staunings regeringer.

I sit tilbageblik på Fremads første år beretter Carl Hansen, at den direkte anledning til, at han indkaldte til det første forberedende møde for en selvstændig husmandsforening, lige præcis var Sundbo og Hauges socialdemokratiske agitationsmøde i Skive i marts 1901. Ikke mindst den lokale Hauges indlæg på mødet faldt åbenbart Carl Hansen for brystet: »Han førte Tanker frem, som for mig var ganske nye - og dertil ubehagelige for vi moderate Sallingboere,« skriver Carl Hansen.

Nogle forhold kunne den - endnu - moderate venstremand Carl Hansen godt give 'socialisterne' ret i, men det forhindrede ham ikke i at betragte Hauge og Sundbos politiske program som »den farligste Agitation.« - Og i øvrigt mene, at Hauge »maatte der sættes Bom for.«

Under polemikken med landboforeningen 1901-1902 pointerede Carl Hansen husmændenes og Fremads rolle som »et værn for Folkefrihed og en Bom mod Socialisme og Kapitalisme.« Da han i januar 1902 deltog som foredragsholder i forbindelse med stiftelsen af en husmandsforening i Vestervig, lagde han igen vægt på nødvendigheden af at forbedre husmændenes økonomiske kår for at modvirke affolkning af landdistrikterne - og socialismens udbredelse.

Carl Hansens indstilling afspejler på mange måder den socialist-forskrækkelse, der også havde præget lovgiverne i Rigsdagen op til 1899-loven.

Hverken socialisme eller kapitalisme passede ind i forestillingen om det harmoniske bondesamfund.

Carl Hansen skrev således under debatten med gårdmændene i foråret 1901: »... jeg (hører) ingenlunde til dem, der, for at bruge et populært Udtryk, ønsker at se »den sidste Præst hængt i den sidste Herremands Tarme.« Jeg er konservativ nok til at ønske Bondestandens økonomiske Uafhængighed bevaret, og jeg ser ingen anden Udvej end »Husmandsvejen«. Den Stand, hvortil jeg hører, og hvortil min Slægt i Aarhundreder har hørt, kan jeg ikke med Ligeegyldighed se paa, at der synker ned i uhjælpelig Armod, hvad den uden tvivl er i

færd med; jeg vil være med til at stritte derimod af alle Kræfter ...«.

Carl Hansen frygt for socialisterne har sikkert været oprigtig, men i længden holdt den ikke. Også han kom til at arbejde sammen med socialdemokrater i husmandsforeningerne, og det parti, Det radikale Venstre, som han bekendte sig åbenlyst til efter afgang fra Folketinget i 1909, blev i årtier Socialdemokratiets nærmeste allierede. Med tiden synes socialistskrækken nærmere at være blevet et kort, husmandsforeningerne kunne spille, når Fanden skulle males på væggen.

Fremads praktiske arbejde

Skulle der strittes imod den fattigere del af bondestandens nedsynkning i uhjælpelig armod - og sættes en effektiv bom for kapitalisme og socialisme - lå der imidlertid et vældigt arbejde forude.

Husmandsforeningernes bestræbelser gik i første omgang i retning af at sikre husmændene to grundlæggende betingelser for en tilværelse som selvstændige landbrugere: Jord og faglig kompetence. Jordspørgsmålet var snævert sammenknyttet med det landspolitiske spil, og dér kunne de spredte lokale husmandsforeninger endnu ikke gøre stort fra eller til.

Fremads fokus blev derfor husmændenes faglige dygtiggørelse. Mindre end to måneder efter Fremads stiftelse kunne Skive Folkeblad således i en notits meddele, at husmandsforeningen planlagde hurtigst muligt at yde praktisk vejledning til medlemmerne. 19. juli 1901 fulgte foreningen op på løftet og med-

delte i en annonce i Folkebladet, at medlemmerne gratis kunne søge vejledning i bl.a. havebrug og regnskabsføring. Og i efteråret 1901 bragte avisen over to dage et indlæg af Carl Hansen, der må betegnes som Fremads praktiske manifest. Manifestet var udformet som en række faglige bud til husmanden - områder som husmandsforeningen ville koncentrere sin faglige oplysningsvirksomhed om. Indirekte forklarer disse bud, hvilken type husmand Fremad henvendte sig til - og dermed hvordan en typisk husmand så ud omkring 1900.

Kort fortalt lød budene: Du skal plante læhegn. Du skal dyrke grøntsager. Du skal dyrke pil. Du skal avle frø. Du skal holde fjerkræ. Du skal holde bier. Du skal lære husflid. Du skal hade alt ukrudt som pesten.

Budene sigtede tydeligvis på husmænd med meget små jordlodder: Indeklemte husmænd, der sad godt i det, hvis de kunne spænde to malkekøer for ploven, når de 4-5 tønder land skulle vendes. Det var dem, som Fremad i første omgang måtte appellere til.

Så længe husmændenes ønske om mere jord havde lange udsigter, måtte grunden til husmændenes uafhængighed lægges ved en mere intensiv drift af de små jordlodder - gennem flid, sparsommelighed og faglig kunnen. Derfor den store vægtning af nicheproduktion, af havemæssige dyrkningsmetoder, af håndværksmæssig kunnen.

Ofte har husmandslodden endda kun været en bibeskæftigelse for husmandsforeningernes medlemmer. I 1913 talte Balling-Volling Husmandsforening blandt

sine medlemmer således både en skrædder, en murer, en arbejdsmand, en lærer, en brugsuddeler, et postbud, en gartner og en skomager. Fem år senere betegnes kun 28 af foreningens 45 medlemmer som bondemænd, mens de resterende 17 opgives ved andre stillingsbetegnelser, først og fremmest af håndværksmæssig karakter. Ikke overraskende ændrer dette sig fra omkring 1920, altså efter den store Statshusmandslov fra 1919, hvor flertallet af medlemmerne nu er husmænd på fuldtid.

Fremads første udenbys foredragsholder fokuserede da også på praktiske spørgsmål. Jørgen Nielsen, der senere blev formand for De samvirkende danske Husmandsforeninger, blev i vinteren 1901-1902 hentet til Skiveegnen. Han holdt under overskriften »Hvorledes Husmændene kan skaffe sig lysere Kaar« en række faglige foredrag, der meget detaljeret gav anvisning på dyrkning af rodfrugter, frø, pil og grøntsager. Disse faglige foredrag indledte han og Carl Hansen dog gerne med nogle politiske betragtninger over husmandstandens stilling. Den egentlige årsag til Jørgen Nielsens faglige oplysningsarbejde træder f. eks. i karakter med følgende udtalelse: »Husmændenes Flertal lever ikke engang som Trælle, men som Dyr, idet de ikke tænke paa andet end arbejde, sove og spise ... Derfor er det, vi ved Sammenslutning vil søge at bibringe Husmændene Oplysning, saa de kan komme til at leve med og deltage i det borgerlige Liv ...«

Faglig dygtighed, sparsommelighed og arbejdsomhed skulle altså bringe hus-

mændene op på et andet økonomisk og kulturelt niveau. Sammenholdes dette med husmandspionerernes mantra om at man absolut ikke ønskede særlige privilegier, blot lige vilkår, er vægtningen af det personlige ansvar tydelig.

Allerede i dette tidlige praktiske arbejde ses det altså, at husmandsbevægelsen ikke kun havde en politisk eller fagligt oplysende funktion, men også en opdragende. Dermed var husmandsforeningerne faktisk også med til at modernisere landbosamfundet.

Sognekredsene

I perioden 1902-1904 dannedes der sogneforeninger, lokale husmandsforeninger, i hovedparten af de sognekommuner, Fremad dækkede - Skive Folkeblads husmandsspalte bragte løbende meddelelse om oprettelse af nye lokalforeninger. Disse nye lokalforeninger stod fremover for arbejdet med faglig vejledning, praktisk støtte og kulturel og politisk oplysning, mens Fremad blev den organisatoriske paraply.

Den faglige vejledning bestod i overvejende grad af helt konkrete have- og landbrugsfaglige foredrag som Jørgen Nielsens i vinteren 1901-1902. Snart benyttedes mønsterhusmænd og agitatorer fra husmandsbevægelsen selv, snart hentedes konsulenter fra landboforeninger og Det jyske Haveselskab. Sideløbende med sognekredsenes foredragsvirksomhed havde Fremad fra februar 1902 den faste *Til og fra Husmændene*-spalte i Skive Folkeblad, der udover organisatoriske meddelelser indeholdt indlæg af faglig karakter - normalt gengivelser af

Et moderne to-længet husmandsbrug i 1918 - husmandsstedet »Tinghøj« i Bostrup, tilhørende Hans og Marie Jespersen. Fotografiet er taget i nyttehaven, hvor der tages kartofler op.

lærebøger og faglige tidsskrifters behandling af emner relevante for husmanden.

Sognekredsens praktiske støtte til husmændene må betegnes som gensidig støtte husmændene imellem. Ved fællesindkøb af frø, træer, gødning osv. gennem husmandsforeningen opnåede husmændene i fællesskab rabatter, de aldrig ville få hver for sig. Gennem fællesforeningsudpegede - hønseavlere sikredes gode høns til små penge. Kredsene organiserede ligeledes indkøb og fællesdrift af materiel, der nok var gavnligt for en husmand, men på den anden side for stor en investering for den enkelte. Sprøjtefællesskaber var således udbredte i alle sogneforeningerne.

Både det oplysende og det praktiske arbejde i sognekredsene fik i løbet af 1920'erne et bredere sigte. I 1925 kunne 18 husmænd i Balling-Volling Husmandsforening således stille 70 køer og dermed danne en kvægavlsforening. I 1927 følger husmændene i Håsum-Ramsing i nabosognets fodspor og opretter en kvægavlsforening. Samme år har de konsulent Væde fra Langå på besøg for at fortælle om svinevægt.

Sådanne oplysninger vidner om, at husmændenes stilling var ændret betydeligt i forhold til situationen omkring Fremads dannelse, hvor fokus for foreningsarbejdet som nævnt var på nicheproduktion og havemæssig udnyttelse af husmandslodderne. Husmanden, der i

1920'erne gik med i en kvægavlsforening og tog til foredrag om svineproduktion, var ikke en *forsagt Fattig-Per*, der måtte dyrke pil, flikke træsko eller holde bier for at overleve på sin jordlod. Husmanden gik efterhånden fra at være landarbejder til at være landmand - eller Carl Hansens bonde. Lovgivningen - ikke mindst Statshusmandsloven af 1919 - virkede efterhånden efter hensigten: At sikre husmændene tilstrækkelige ressourcer til først og fremmest at være selvstændige jordbrugere.

Eksemplets magt - husmandsforeningens opdragende rolle

I husmandsforeningernes oplysende arbejde kom eksemplets magt til at spille en overordentlig stor rolle.

Sognekredsene brugte hvert år meget krudt på bedømmelse og præmiering af medlemmernes haver og marker. På kredsens årlige generalforsamlinger valgtes der bestyrelse, sendemænd og mark- og havedommere. Ofte synes debatter om præmieringsreglerne at have spillet den største rolle på sognekredsens generalforsamlinger; de er i hvert fald det mest refererede emne i forhandlingsprotokollerne. Udgifterne til præmiering af medlemmernes husmandsbrug vejede også tungt i regnskaberne for sognekredsene.

Planteavlsudstillinger i samarbejde med husmandsforeningerne i nabosognene var ligeledes en tilbagevendende, populær foreteelse.

Når der lagdes så stor vægt på kappelstrid og præmiering af veldrevne brug, var det ikke først og fremmest af økono-

miske grunde. Nok kunne en tiktone i præmie lune i en husmands pung i 1920, men i forhold til kreditprioriteter og gødningsregninger spillede den ikke den store rolle.

Det gjorde derimod anseelsen i lokalsamfundet. Når det således var almindelig brugt, at sognekredsene hvert år indrykkede små annoncer i Skive Folkeblad med oversigt over lokale præmierede husmænd, var det naturligvis ikke for at fortælle medlemmerne af den samme lokale kreds, hvem 'de dygtige' var - det vidste de i forvejen. Det var derimod en bevidst understregning af en *ranguorden* i lokalsamfundet; man ønskede udover sogne- og standsgrænser at signalere, at også husmænd kunne være flittige samfundsborgere. Dermed var sigtet med andre ord at hævde husmændenes status i lokalsamfundet - den stemte nemlig ikke nødvendigvis overens med, hvor mange penge, der stod på sparekassebogen.

Husmandsrejserne i Salling

De såkaldte husmandsrejseres betydning i forhold til at vække og opdrage husmandsstanden kan næppe overdrives. Fra 1889 kom husmandsrejserne, som nævnt, på finansloven. Midlerne blev i de første mange år forvaltet af gårdmændene i landboforeningerne. Da socialdemokraten K. M. Klausen under finanslovsdebatten i 1902 foreslog at lade husmændenes egne organisationer forvalte præmie- og rejsetilskuddene, vakte det således direkte forargelse på Christiansborg!

Ikke desto mindre fik husmandsrejserne altså en overordentlig stor betydning.

Husmandsrejserne var en stor oplevelse for deltagerne, og for at fastholde oplevelsen blev der hvert år taget et foto af deltagerne. Her er det deltagerne i husmandsrejserne i Salling 1906, der stiller op til det obligatoriske fotografi på Salling Højskole i Jebjerg.

Deltagerne kom fra hele Danmark, og i dette tilfælde var der kun en lokal deltager, nemlig Knud Larsen, Nold i Sol, Vinderup (siddende som nr. 3 fra højre i forreste række). Turlederen, husmand Jens Peter Møller, Thorum, står til venstre. I bagerste række til venstre står en anden vigtig person, nemlig redaktør J.P. Neerup, Skive Folkeblad, der hver dag skrev store rapporter i sin avis om alt det, som de rejsende så og hørte.

For husmænd og husmandskoner, der sjældent havde råd til højskoleophold, ja måske kun havde været udensofns i læn- gere tid i forbindelse med aftjening af værnepligten, kunne en tre-fire dages husmandsrejse med foredrag, festligheder og besøg på mønsterhusmandsbrug i andre landsdele være netop det spark, der skulle til for, at de 'vågnede til bevidsthed om deres ret og ansvar'. Uden at forklejne det faglige sigte med rejserne var den erhvervede selverkendelse og samhørighedsfølelse landets husmænd i

mellem sikkert det vigtigste resultat af husmandsrejserne.

Husmandsrejserne nåede også til Salling. Her var Jens Peder Møller fra Thorum, der, blandt mange andre poster, var formand for Fremad 1907-1935, rejseleder for husmandsrejserne i de tredive år fra 1905 til 1935.

Skive Folkeblads referater fra husmandsrejserne i Salling giver os et meget fint indtryk af, hvordan husmændenes vilkår var for 100 år siden. Derfor skal et par eksempler på foregangshus-

mænd anno 1904 fra husmandsforeningerne i Vestsalling gengives:

»Søren Sørensen, Ramsing har 6 1/2 Tdr. Land. For 14 Aar siden gik han på Dagleje. Men så kom han ud paa en Husmandsrejse, og der saa han, at en Familie godt kan leve paa en lille lod. Han blev opmuntret af sin Kone, og saa tog han fat... Nu er han efter Forholdene en velstillet Mand«. Om Esper Simonsen fra Brøndum, der i årene op mod 1. verdenskrig sad i bestyrelsen for Balling-Volling Husmandsforening, fortælles: »For otte aar siden begyndte Gartner Simonsen her paa den sandgolde Hede med fuldstændig tomme Hænder. Nu står der 5 Tdr. Land under Havekultur og som Planteskole«.

Den moderne husmand

I efteråret 1902 omtaler Carl Hansen i et indlæg i Skive Folkeblad en skrivelse om Fremads formål, som han i april 1901 havde rundsendt. I denne skrivelse gav han udtryk for, at husmandens økonomiske uafhængighed var grundbetingelsen for: »... at han kan opfylde sin Bestemmelse som Menneske og Borger, og at han til sin Tid kan overdrage Fædrenes Jord til en sjæls- og legems-sund Efterslægt.«

Budskabet er tydeligt: Husmanden skulle tages alvorlig som samfundsborger. Husmandsforeningerne forfægtede hverken revolutionære idealer eller romantisering af 'den uslebne almuekultur'. Når mulighederne var til stede, kunne også husmændene tage ansvar, vise samfundssind og være 'moderne'.

At husmandsforeningerne havde gan-

ske gode grunde til at have et moderne syn på samfundet, finder vi et eksempel på i deres holdning til den kvindelige valgret.

Den allerførste indførsel i Balling-Volling Husmandsforenings ældste forhandlingsprotokol er en lille regnskabsside fra 1909. Den oplyser bl.a. kort: »Betalt Ane Olesen for et Foredrag: 5 Kr.« Protokollen nævner intet om, hvem Ane Olesen var eller, hvad hun sagde på mødet i Balling i 1909. Til gengæld findes der i Skive Folkeblad i foråret og sommeren 1909 notitsannoncer fra Fremad, der fortæller, at »Husmandskone Ane Olesen fra Lysgaard holder Foredrag om Husmandssagen eller Kvindesagen eller Afholdssagen efter Forsamlingens Bestemmelse ...« Folkebladet fandt det tilsyneladende ikke umagen værd at sende en referent til Ane Olesens oplandsmøder, men i Fremads jubilæumsbog nævnes et par foredrag, hun holdt i forbindelse med husmandsstævner i 1908. På Fremads sommerstævne i 1908 refereres Ane Olesen således for at have talt »...for Ligestilling: Husmænd med Gårdmænd og Kvinder med Mænd. Naar Kvinder en Gang faar Valgret vil de prøve at afskaffe Drik og Krig.«

På et tidligt tidspunkt rejste husmandsbevægelsen faktisk krav om kvindelig valgret. Egentlig en naturlig konsekvens af, at husmændene krævede almindelig valgret i det hele taget. Husmændene ville væk fra princippet om, at politisk indflydelse hang sammen med ejendomsbesiddelse; væk med kostemmerne, hvad enten det drejede sig om andelsmejeriet, sognerådet eller Landstinget. Så

længe antallet af køer i stalden eller penge på sparekassebogen bestemte status og indflydelse i lokalsamfundet, var det jo svært for en husmand at ranke ryggen.

Henvisninger

Litteratur

Damgaard Helle (ed.): *Huse og husmænd i fortid, nutid og fremtid*, Odense Universitetsforlag, 1989

Damsgaard, Jens: *Den moderne Husmandsbevægelse*, De samvirkende jydsk Husmandsforeninger, Aarhus, 1912

Fremad, Husmandsforeningen: *Nogle Uddrag af Husmandsforeningen »Fremad«s Historie*, Skive Folkeblads Bogtrykkeri, Skive, 1936

Fremad, Husmandsforeningen: *Else og Jens Peder Møllers Mindebog*, Skive Folkeblads Bogtrykkeri, Skive, 1936

Henriksen, J. M. (ed.): *Resolutioner fra 1902-1934 vedtagne i de provinsielle Husmandsforeningers Bestyrelses- og Sendemandsmøder*,

Jensen, Hans: *Dansk Jordpolitik 1757-1919. Anden Del. Fæstevæsenets Afvikling og Jordlovgivningen i Perioden 1810-1919*, København, 1945, Genudgivet af Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie, København, 1975

Klein, Helle-Monette og Søgaard Christensen, Keld: *Husmandshjemmet*, Landbohistorisk Selskab, Odense, 1984

Milthers, Aksel (ed.): *Haandbog for det mindre Landbrug I-II*, De samvirkende danske Husmandsforeninger, 1948

Nielsen, Amalie: *Husmandshjemmet. Praktisk Vejledning i den Kunst at danne et hyggeligt Hjem under smaa og tarvelige Forhold*, Udvalget til Folkeoplysningens Fremme, København, 1897

Nielsen, Gerhard: *Den forsagte husmand og præmiehusmanden*, Andelsbogtrykkeriet, Odense, 1950

Skjoldborg, Johan: *Arbejdets Personlighedsværdi. Et folkeligt Foredrag*, Nordisk Forlag, Kjøbenhavn, 1920

Skrubbeltrang, Fridlev: *Den danske husmand. Husmænd og husmandsbevægelse gennem ti-*

derne, I-II, Det Danske Forlag, København, 1952-1954

Skrubbeltrang, Fridlev: *Den danske Husmandsbevægelse*, København, 1943

Smith, Torben W.: *Vi vil rejse nye huse*, Landbohistorisk Selskab, 1999

Sundbo, J. P.: *Landarbejderspørgsmaalet*, 1890

Teglbjærg, Rasmus: *Børnene - deres Opdragelse og Arbejde i Husmandshjemmene*, De samvirkende sjællandske, fynske, lolland-falsterske og bornholmske Husmandsforeninger, Slagelse, 1912

Aviser og tidsskrifter

Husmandshjemmet, 1906-1907, 1909-1932

Husmandshjemmet, 17. april 1951

Skive Folkeblad, 1898-1931

Utrykte kilder

Forhandlingsprotokol for Oddense-Otting Husmandsforening, 1920-1956, J.nr.: A80/S.nr.: 9006-10+9087 (Spøttrup lokalhistoriske Arkiv)

Forhandlingsprotokol med regnskabsbog for Balling-Volling Husmandsforening, 1909-1928, Forhandlingsprotokol med medlemsliste for Balling-Volling Husmandsforening, 1928-1952, Regnskabsbog for Balling-Volling Husmandsforening, 1928-1953, J.nr.: A87/S.nr.: 9011-15 (Spøttrup lokalhistoriske Arkiv)

Forhandlingsprotokol for Jydsk Husmandsforening, Lime kreds 1887-1894, Forhandlingsprotokol for Lihme Husmandsforening, 1918-1945, J.nr.: A109/S.nr.: 9394 (Spøttrup lokalhistoriske Arkiv)

Forhandlingsprotokol og regnskabsbog for Håsum-Ramsing Husmandsforening, 1910-1925, Forhandlingsprotokol og medlemsbog for Håsum-Ramsing Husmandsforening, 1925-1935, J.nr.: A82/S.nr.: 9016-20 (Spøttrup lokalhistoriske Arkiv)

Johannes V. Jensen og Jeppe Aakjær - af et venskabs historie

Af Aage Jørgensen

Johannes V. Jensen og Jeppe Aakjær mødtes sandsynligvis i Studenterfundet. Jensen talte et par gange i samfundet, bl.a. 9.3.1901 om Danmarks fremtid. Dette mødes kaotiske forløb og specielt den konfrontation mellem Jensen og Georg Brandes, som det udmundede i, skildrede Viggo Lachmann dagen efter i et brev til Holger Drachmann.¹ Han skrev bl.a.:

Der var virkelig over Mødet noget af dette: En Ungdom, der pludselig faar Luft - det var vildt, mere Følelse end Villie, mere Sprængstof end tøjlede Tanker [...]. Men ud fra det lyser Johannes V. Jensen, der trods alt sit Paradoxe er en Mand og en Rankhed hos Ungdommen overfor al den Pjaltethed, der er saa fremherskende i vort offentlige Liv.

Lachmann oplevede, at en ny generation var ved at tage over. Selv havde han følt sig som »den yngste i en stor stolt Slægt«, nu bliver han måske »den ældre i en ung Slægt«, - »Give Guderne, jeg engang maa se den stor og stolt, at jeg engang maa træffe ranke Mænd i dette Land«.

Om indholdet af Johannes V. Jensens tale kan man gøre sig en forestilling ud fra *Den gotiske Renaissance*, der netop var udkommet. Bogen sammenfører den unge forfatters reportageartikler fra Spanien under krigen 1898 og fra Verdensudstillingen i Paris 1900. Danmark præsenterer sig i Paris som et midtpunktfly-

ende land, »der ingen Nutid har og som ikke formaar at spejle sig sandt i sin Fortid«, - mens dets fremtid »ligger i Udlandet«. Danskerne er hinanden nok, de vil hellere »ende som Kretinere« end »søge sammen med friskt og fremmed Blod«. Og videre: »Danskerne lider af Indgifte, af social Blodskam, af nationalt Selvhad«, »Danmarks offentlige Liv og Danmarks Literatur er hinsides Klimakteriet«. Det gælder om at bøjse nakken og ikke tro, man er noget, og trække på skuldrene over dem, der rager frem og udmærker sig. I denne åndelige forfaldssituation gør endog folk, der i sin tid »indførte Evropa i Danmark«, den reaktionære danskhed indrømmelser. Lad blot folk fra øerne - de har jo altid »været Kronen nær« - løbe efter sådanne lygte-mænd. Jyderne skal man derimod ikke regne med, »de havde al deres Tid et tungt Nemme for Danmarkshistorien, vilde altid forandre paa den«, deres sympatier er deponeret hos de praktiske, ekspansive englændere.²

Vi ved ikke, om Jeppe Aakjær var til stede ved mødet 9.3.1901. Men et par uger før havde han og Jensen været æresgæster ved en middag hos forfatteren Hans Kaarsberg.³ Aakjær anfører ganske vist i *Efterladte Erindringer's* kapitel om digtervennerne, at venskabet kom i stand i 1902:

*Johannes V. Jensen. Foto, 1901.
Det kgl. Bibliotek, Billedsamlingen.*

Jeppe Aakjær. Foto, ca. 1905.

Johannes V. Jensen havde udsendt to, tre Bøger, deriblandt 1ste Del af sine Himmerlandshistorier, uden at jeg havde lagt Mærke til det.⁴ Først da »Kongens Fald« begyndte at udkomme, fik jeg Øjnene op for Urkraften i denne Forfatterpersonlighed. Jeg tror, det var L.C. Nielsen, der førte os sammen.⁵ Han gik dengang (1902) og lirkede med et lille Ugeblad »Tidspunktet«, som han skulde have os alle til at skrive i, naturligvis uden Honorar, hvad man sjældent fik for noget som helst i de Tider. Bladet gik ind efter en halv Snes Numres Forløb og efterlod ikke noget Savn nogen Steder. [...] I nævnte Blad stod dog nogle af Johs. V. Jensens frejdigste Digte, som »Afsked«, der lige blev færdigt, før han stak af til Østen. Det blev læst første Gang, da vi var samlede ved et sidste Glas før Afrejsen, og afstedkom en noget blandet Glæde hos Vennerne ved den Tilfredshed, det udtrykte over hans Befrielse »for en Byrde af nogle Skokke uafstyrlige Danskere, der uden Nødvendighed laa ham paa Hjærte«.⁶

Men det kan som antydnet knap nok passes. Leif Nedergaard henfører da også

den følgende »herlige erindring« til foråret 1901:

Johannes V. og jeg færdedes forøvrigt en Del sammen dengang, altid paa Cykel ud ad Valbykanten til. Vi endte hyppig inde paa Vestre Kirkegaard, hvor der var en Dam fuld af Frøer. Naar Frøerne kvækkede i Foraartiden, kunne vi sidde og lytte til denne Koncert et Kvarter ad Gangen, uden at een af os mælede et Ord. Johannes V., der endnu var ugift, boede i et Hus paa Dosseringen. Det hændte, at vi under mit Besøg blev enige om at spise til Middag sammen, saadan at den ene fik Lov til at bestemme Formad, den anden Eftermad. Dette Forsøg gjorde vi dog kun een Gang. Det var falden i min Lod at bestemme Formaden, det blev Boghvedegrød. Johs. V. tog en eneste Skefuld og vendte sig saa forgræmmet mod Væggen. Han havde bestilt stegt Flæsk, der hørte til alt andet end mine Livretter. Vi gik begge halvmætte fra Bordet.⁷

Hvorom alt er, - de to forfattere havde en del at se til. Johannes V. Jensen fik i ef-

tersommeren 1901 vinterparten af *Kongens Fald* fra hånden. Han udtalte sig siden forbeholdent om dialektdigtning, men ydede dog her bidrag til genren: »Gi Husly!« og »Godnat«, som Jeppe Aakjær medtog i antologien *Fræ wor Hjemmen*.⁸ I det hele taget var Aakjær de folkelige bestræbelsers primus motor. I marts 1902 indbød han vennerne til at bidrage til *Jydsk Stævne*, der var tænkt som en årbog. Thøger Larsen kom i den forbindelse til København og blev af Aakjær præsenteret for Johannes V. Jensen; også det kom der et nært venskab ud af.⁹

Johannes V. Jensen leverede sit bidrag på falderebet til sin rejse til Østen, den rejse, som H.N. Andersen forærede ham, og som på Jensens egen bekostning gik videre til Amerika og således Jorden rundt. Ikke mindst dette bidrag, »Danmarks Historie og Jyderne«, bragte sine i kog og latente modsætninger frem i lyset. Herom hedder det i Aakjærs erindringer:

Den Artikel glemte den københavnske Presse os ikke; den satte ondt Blod for vore Be-
stræbelser i mere end 10 Aar. Artiklen var i sig selv ubetydelig og skulde fra min Side have været tilbagevist, da den slet ikke re-
præsenterede min egen Mening og næppe andre af de jydsk Skribenters end Forfatterens egen. Jeg er vis paa, at Johs. V. Jensen nu vil indse, at Artiklen aldrig burde have været trykt paa det Sted. Han har aldrig selv trykt den op siden. Men løsrevne Sætninger af denne Artikel blev lagt ved vor Kuvert lang-
vejs op igennem Aarene og gjorde ikke liden Fortræd, sinkede Fremgangen for vore folke-
lige Bestræbelser.¹⁰

Men hvad var det nu for synspunkter, hvormed Johannes V. Jensen skabte så

megen furore? De lå i forlængelse af, hvad *Den gotiske Renaissance* havde bragt til torvs. Artiklen pointerede, at de to ingredienser i dens titel stort set intet havde med hinanden at gøre. Den lærdom, som magthaverne fyldte i hovedet på skolebørnene, overså væsentlige sider af sagen: kongernes ansvar for undertrykkelsen af jyderne. Noget i tidsatmosfæren må have bevirket, at der kunne blive så megen rav i den.¹¹

Det grundlæggende synspunkt, at det var Johan Rantzaus nedslagtning af Skipper Clements bondehær ved Svenstrup syd for Ålborg i 1534, der forårsagede, at bønderne gik tabt for historien, er som bekendt udfoldet allerede i *Kongens Fald*. »Dér blev Bønderne knust saa tilgavns, at ikke en Gang Urettens Historie kunde blive overleveret. Efter den Strid faldt der en svær Stilhed over Jylland.«

Aakjær havde fået pålæg om ikke at ændre i artiklen. Lars Handesten har nok ret, når han - vel med erindringerne som kilde - anfører, at Aakjær ikke var begejstret for JVJ's »rabiater synspunkter«. Han karakteriserer i det hele taget artiklen som et mix af »storartede ideer« og »løse påstande«, - »med dem kørte han tingene af det spor, som de andre jyder befandt sig på, og så langt ud, at der ikke var mange der kunne eller ville følge ham«.¹²

Mens Johannes V. Jensen var på jordomrejse, holdt Aakjær sig - som allerede fra 1899 - i live som rigsdagsreporter. En aften tidligt i 1902, da han »just sad ved Blækkeriet«, var det, at billedskæreren

Nanna Krog som en åbenbaring var trådt ind i hans stue.

Efter Jensens hjemkomst var han i september/oktober 1903 indkaldt til militærtjeneste. I de følgende måneder færdedes han en del i Studenter-samfundet, følte sig utilpasset, i opposition til halv-fømsersjæleriet. I vinterens løb mødte han imidlertid Else Marie Ulrik, lærer ved Richardts Sløjdscole og dér kollega med Nanna Krog, - det var hende, der havde inviteret Else med i Studenter-samfundet. Også dette møde havde åbenbaringskarakter, i hvert fald ifølge den tale, som Johannes V. Jensen holdt længe efter, på 70-årsdagen i 1943, og som vi kender fra Aage Marcus' erindringer:

Skønt jeg principielt har holdt Privatlivet og mig nærtstaaende Personer udenfor Offentligheden skal det siges her at Udstraalingen af simpel Menneskelighed som jeg mødte den i mit Hus, ægte spontan Kvindelighed, som er Naturen selv, at det var Kilden til hvad jeg kunde vide med Sikkerhed om dansk og nordisk Aand. [...] Hævet over det personlige er de Figurer der gaar i Den lange Rejse, men det skal ikke skjules her, udenfor hvad der har været tænkt som Kompositioner der skulde staa i sig selv, at de ikke havde kunnet tegnes uden nært Kendskab til Sjællænderinden med Guldhjelman jeg som hjemløs Desperado saa i Studenterforeningen. og som skænkede sig til mig for hele Livet.¹³

Nogle uger før Johannes V. Jensens bryllup med Else Marie Ulrik skrev Jeppe Aakjær til ham, angiveligt for første gang - kontakten forud må vel så have været mundtlig:

Brev 1: Ny Vestergade, 62 IV Kjbh. B.[a] / 4/3 1904. / *Kjære Joh. V. Jensen!* / Lad mig

faa Lov til at skrive blot to Ord til Dig, første Gang i mit Liv! / Jeg har siddet og nydt din glansfulde Stil gennem alle din sidste Bogs 300 Sider. Jeg siger udtrykkelig din *Stil*, thi Personer i denne Bog har her sjælden faaet mig klemt saa fast op i Krogen, at jeg ikke kunde slippe for at høre paa dem. - Jeg tror hverken paa Gud eller Madame Blavatsky, og skulde Edmund Hall en Gang vise mig den Opmærksomhed at invitere mig til en spiritistisk *five-o'clock-thea* kunde jeg vel være fræk nok til at sende ham Kortet tilbage.[b] / Der er dog en Person i Bogen som ejer min mest uskrømtede Sympati: det er selve *Joh. V. Jensen*, og da han taler hørligt og hyppigt gennem alle de andre, saa har din Bog [*overstreget*: ingenlunde kjedet *rettet til: ulæseligt*] interesseret mig, om end jeg finder, at du nu og da har kommen lovlig meget Grønt paa Suppen. Endnu engang har Du haft Lejlighed til at bevise din mægtige Sansekraft. Af hvilket Stof skabte Almagten disse Øjne, der synes at se gennem Kamp og Flint og 17 miles ned i den forkrænkkelige Jord. - Der gik tre norske Trolde paa Rad igennem en Skov; den første løftede i Hænderne en Stage, paa hvilken var fæstet et Øje; gennem dette Øje saa de alle tre. - Du synes at være udset til at bære Øjet, den intuitive Sekraft, foran Landets Literatur.[c] / Jeg kommer lige fra Læsningen af dit Digt i *Tilskueren*; det har brændt sig ind i min Sjæl som en Ild-Aabenbaring; der er en Skjønhedsudfoldelse i dette Digt som kan faa én til at skjælve af Glæde; især hvor du har trængt dit eget dyre Jeg i Baggrunden og hengivet dig [*ulæseligt*] til stor og vild lagttagelse. Skildringen af den lille Kvinde med Øret ud gennem sit Haar, og det stærke Rids af Mississippis almægtige Strøm - det er af en saa gudfødt Højhed, at man skjønhedsrørt lægger sit Ansigt ned paa sin Arm og hulker.[d] / Ved du rigtig hvor meget vi holder af dig i dette Land, vi der ikke knæler for andre Guder end Skjønhed og Kløgt og ikke kjender anden Lov end Poesi og Klarhed! / Vi kunde maaske ønske dig lidt mere af en J.P. Jacobsens pansrede Ro over for Livets Sørgmod; en god Digter vil vi gjerne vide i Besiddelse af en vis Harmoni og Livsrunding, paa det at han maa længe leve i Landet. Dog det vilde

være ørkesløst at gjøre Ønske for dig, over hvis Yankey-Hat det alvise Forsyn i Forvejen har strøet sine Gaver. / Du kjender den Skik fra Jylland, at naar en Kone er kommen i Barselseng møder alle Naboerskerne med en rygende Barselpotte under Forklædet - 49 Dannaider, hver med sit Strygemaal af Sødssuppe! [e] Fra de jydsk Bønder synes denne Skik - især efter Skribentindernes foruroligende Indtrængen - at være trængt ind i den danske Literatur. Jeg har ikke villet bære Sødssuppe til dig, da jeg ved din Konstitution længes mere mod engelsk Roastbeef, men jeg vilde bare med faa Ord sige dig, hvad man aldrig faar hinanden sagt paa de dumme Kafeer, hvor Tilfældet engang imellem driver os imod hinanden. [f] / Paa snarligt Gjensyn / Din taknemlig hengivne / Jeppe Aakjær. [g]¹⁴

Kilderne fortæller ikke, om Aakjær var til stede den aften, da Johannes V. Jensen mødte Else Marie Ulrik, så lidt som ved kaos-mødet i 1901. Det forekommer dog sandsynligt. Hvad der står fast er, at han sammen med L.C. Nielsen deltog i den beskedne frokost, hvormed brylluppet den 15.4.1904 på Københavns Rådhus blev fejret. De to forlovere var formentlig de, der på det tidspunkt stod Jensen nærmest. Viggo Lachmann skaffede kongebrev, og tilsyneladende ikke helt uden besvær med formaliteterne:

Brev 2: Mandag [11.4.1904] / Kære Aakjær. / Attesten, vi fik lavet, duede ikke; Lachmann beder mig skrive til dig om at gaa op til ham *Tirsdag Kl 12*, saa er L.C. der; og saa ordner han det hele paa en Gang. Derfra gaar I hen i Magistraten. Undskyld Ulejligheden. / Hilsen / Din hengivne / Johannes V.

Invitationen til Aakjær lød:

Brev 3: 14 Apr 04 / Kjære Aakjær / Tak for din Ulejlighed! Vil du ikke komme paa Bristol Kl 2 Fredag og spise Frokost med Else

og mig? L.C. kommer ogsaa. / Hilsen / Din hengivne / Johannes V. Jensen ¹⁵

Den 7.11.1904 bragte *Politiken* en artikel, »Det nationale Spørgsmaal«, af forfatteren Svend Leopold, som advarede mod den ungjyske separatisme, men fortrøstede sig med, at udviklingen nok vil le skuffe Aakjær og »lægge Gangbræt over Lillebælt«. Aakjær har nok overvejet at fare i blækkuset, men Johannes V. Jensen bragte ham ned på jorden igen:

Brev 4: Kjære Aakjær / Jeg mener ikke, vi skal gøre noget ved den Dreng til S. Leopold. Han tilskrev mig først privat meget lækkert, og da jeg ikke svarede, søgte han altsaa at tilpisse sig vor Opmærksomhed i *Politiken*. Hans Straale rækker jo ikke saa langt, at det stritter paa andre end dem der nærmer sig ham. Lad os hellere give ham et Par Lussinger naar vi en Gang træffer ham. / Hilsen / Din heng / Johs V.¹⁶

En uges tid senere udkom *Vredens Børn*. Aakjær skikkede den til Jensen med verificeret dedikation:

Mens *dine* kjække Tanker alt opspænde, fra Himmerland til Verdens Yderende, jeg gaar og stunter langs de Moserande, hvor Humlen drikker Mjød af Lyngens Kandede.¹⁷

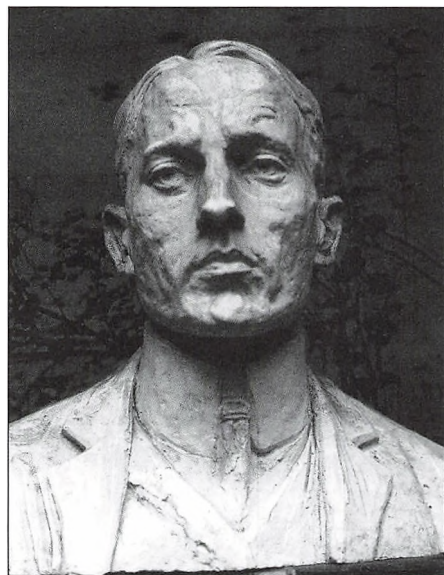
Henrik Cavling havde på dette tidspunkt planer om at skabe et nyt dagblad, *Pres-sen*. 15.12.1904 skrev Johannes V. Jensen til Aakjær:

Brev 5: Kære Aakjær! / Naar du ser Cavling, saa sig ham, at jeg meget gerne vil skrive til det nye Blad men at jeg nu og foreløbigt - baade et halvt og et helt Aar - er saa optaget af literære Arbejder, Skuespil, at jeg ikke kan

begynde Underhandlinger om andre Ting. Tak ham iøvrigt for Tilbudet. / Min Kone - som beder hilse - er ikke vel, og Drengen heller ikke,[a] saa jeg gaar ikke ud imorgen. Paa Gensyn en anden Dag. Jeg henter dig til en Tur some day. / Din hengivne / Johannes V. Jensen ¹⁸

Allerede dagen efter skrev Aakjær til Cavling (med næsten ordret citat fra Jensens brev):

Kjære Hr. Cavling! / Joh. V. Jensen beder mig sige Dem, at han er meget villig til at skrive i Deres Blad, »men at han nu - baade et halvt og et helt Aar - er saa optaget af literære Arbejder, at han ikke kan begynde Un-

Niels Hansen Jacobsen, portrætbuste af Johannes V. Jensen, Vejen Kunstmuseum, gips, 1906. Busten er fotograferet i billedhuggerens atelier ved Skibelund Krat. På udstillingen »De frie Billedhuggere«, 1906. Foto: Vejen Kunstmuseum, glaspladenegativ. - Bronzeversion til Statens Museum for Kunst, 1907. En kopi er placeret foran Århus Kommunes Biblioteker, Mølleparken.

derhandlinger om andre Ting«. Iøvrigt bad han mig takke Dem for Deres Tilbud. Men nogen Roman faar De ham altsaa ikke til at skrive for det første. Han lod ellers til at være stærkt interesseret i Deres Plan, hvad der sikkert gjælder alle skrivende Mænd i Tiden. / Deres ærbødigt hengivne / Jeppe Aakjær.¹⁹

I marts 1905 takkede Johannes V. Jensen for digtsamlingen *Fri Felt* (1905), således:

Brev 6: Kjb. 20. Marts 05 / Kære Aakjær. / Tak for *Fri Felt*. Jeg har læst den med megen Fornøjelse. Jen' hjemm' er alligevel dit Mesterstykke. Og Karup Aa.[a] / Ja nu er det dig der er ude i Verden, og nu gaar jeg og stunter her ved Tørvemoserne. L.C. Nielsen sang noget for mig om at vi skulde komme til Berlin og nyde godt af en rig Mand, du kender der; vi har ikke Rejsepengene.[b] / Her sker ingenting. / Min Kone beder hilse mange Gange, dig og Frk Krogh. / Din hengivne Johannes V.²⁰

Og senere på sommeren, den 31.7.1905, krediterer han Aakjær for yderligere et digt af høj karat:

Brev 7: Kære Aakjær / Hilsen fra L.C. og mig.[a] vi sidder og snakker om dit Digt, som er et Mesterværk.[b] / Din heng. Johs. V.²¹

Talen er om »Jacob og hans Sønner«, fremkommet i *Politiken* samme dag. Postkortet udløste et øjeblikkeligt svar. Aakjær var som nyslået jordbesidder på vej væk fra det københavnske miljø. Den lovpriste roman er *Hjulet*, der blev bragt som føljeton i *Politiken*:

Brev 8: Jebjærg 1/8 1905 / Kjære Joh. V.! / Jeg blev saa glad ved det lille Kort fra dig, som jeg altid vil blive glad ved et Ord fra

Dig, - skrevet som trykt. »Mesterværk« er et stort Ord; men naar *Du* siger det, tror jeg det; for *Du* har Forstand paa de Dele, og din Ros er ikke en udvendig Vare. / Med udelte Interesse følger jeg din geniale Roman og ser med Nervekriblen, hvorledes du driver denne Evanston dybere og dybere ind i dit Knuseværk. I din forrige Roman slap du ham som et Stykke blodsprængt Bankekjød; her lægger du ham paa Stejle og Hjul.[a] / »Slig gaa det hver utugtig Skarn« etc.[b] / Kommer du aldeles ikke til Jylland mere, uden naar du viser dig i en Sky af Automobil-Uddunstninger og Benzindampe?[c] Det jydsk Land, - hvor er det skjønt, naar det saadan ligger og favner efter én med en Rugneg paa hver Haand! - Imorgen begynder jeg en 4-5 Dages Cyklefart over Heden. Nanna kommer fra Holstebro og er min Fylgje saalænge. - Hils din Kone! / Din hengivne / Jeppe Aakjær.²²

Den 4.10.1905 bragte *Adresse-Avisen* et Christian Rimestad-interview med Johannes V. Jensen, som bl.a. erklærede:

Ganske vist er der jo kommet noget op, som kaldes den jydsk Bevægelse, men der har aldrig mellem Aakjær, Skjoldborg og mig været blot det ringeste Medarbejderskab. Aldrig har vi snakket sammen om Tingene. Det er kun Emnerne, der er fælles.²³

Dette svarer nøje til, hvad Jeppe Aakjær anfører i sine erindringer, formentlig med tanke på netop de tidlige år: »Den jyske Retning« ville bringe dansk digtning »ned til Jorden igen«, efter at Johannes Jørgensen og »de andre midnatsstudende Taarnugler i deres maanebelyste Glamhuller« havde domineret halvfemsene. Hovedstadens »kritiske Penne-skafter« var fra begyndelsen retningen fjendtligt stemt. Johannes V. Jensen lancerede ganske vist begrebet »den jydsk Bevægelse« -

men der var *ingen* saadan jydsk Bevægelse, rettet imod Hovedstaden. Vi jydsk Forfattere, der begyndte at skrive omkring Aar 1900, havde aldrig haft en Sammenkomst, en Samtale eller et fælles Program af nogen Art, ulykkeligvis heller ikke en fælles Kritiker, der kunde værgе vor Ryg og rydde de værste Sten af Vejen frem til et Publikums Gunst; vi bandtes kun sammen af dette ene: vor Hjemstavnskærlighed til den jydsk Halvø og saa vor afgjorte Fornemmelse af, at vi i stærkere Grad end noget tidligere Slægtled af Skribenter var Samfundsmennesker, der følte os bundne ikke bare af vort Kunstnerkald, men af dette ny Samfunds sociale Ve og Vel.²⁴

I øvrigt erklærer Johannes V. Jensen i interviewet, at han sætter Aakjær højest blandt de samtidige skribenter.

Den 15.11.1905 udkom novellesamlingen *Fra Jul til Sanct Hans*, som blev sendt til Johannes V. Jensen med følgende dedikation:

Min stærke Broder, Verdensmand og Jyde, som tit for mig har spredt *din* rige Dug. Det er kun Grovkostbrød, jeg har at byde, men den er dejnet af vort Hjemlands Rug. Nu, lang til Fadet, Broder, løft vor Drammen, imens vi atter prater hjemligt sammen.²⁵

Også *Rugens Sange* blev fremsendt med versificeret dedikation til »Kjære Johannes V.«:

Du Trolldmand i Sproget,
du Bavn for min Vej!
Naar Landet staar broget
jeg tænker paa dig.²⁶

Ved Christian IX's død 29.1.1906 skrev Johannes V. Jensen en kronik,²⁷ der patetisk forglemte, at Europas svigerfar jo havde mere hjerte for provisoriet end for den ny samfundsorden. Aakjær, der ikke

var nogen ynder af kongerøgelse, holdt igen en måneds tid, før han åbnede for sluserne:

Brev 9: Sjørup pr. Sparkjær 27/2 06 / Kjære Joh. V. Jensen. / Det er saa fæisk, at jeg ikke har takket dig for din stærke, geniale Bog »Hjulet«, som jeg modtog fra Forlaget kort efter, at du var rejst til New York.[a] Jeg læste den med beundrende Glæde Side op og Side ned. Ingen Prosaforfatter i hele Verden glæder mig som du - herhjemme er du om-trent den eneste, som helt glæder mig; de andre kunde jeg undvære uden Savn: dig aldrig. Man føler sine egne Evner gro, mens man læse[r] dig. / Om faa Dage er jeg atter i Kjbh. Jeg har siddet hernede i Lyngsuset og skrevet et nyt Bind Digte. »*Rugens Sange*« hedder de. / Det er forbavsende, hvad man kan faa bestilt, naar man er tilstrækkelig isoleret; af Samlingens 35 Digte er de 30 blevne til i de sidste 1 1/2 Maaned. Jeg vilde gjerne ha' sendt denne Digtsamling som et lille Afdrag paa den Gjæld, hvori jeg er kommen til dig; men indtil videre faar du ta' tiltakke med »Novellesamlingen«.[b] / Jeg glæder mig meget til at hilse paa dig. Jeg bliver altid glad, naar jeg ser dig vende hjem igjen. Forøvrigt ser vi jo hinanden saa lidt, men derved er formodentlig intet at gjøre. / - Jeg var tindrende uenig med dig om nu høysalig, velmagasinerede *Christian 9*-tal. Jeg forstaar ikke din Beundring for denne gyldne Nullitet. Men det faar jo være din Sag.[c] - Om Konger har jeg lagt følgende Kvad: / Lad Konger dø saa galt de vil; / for det alene blev de til. / Men ejer én en Kongesjæl, / Gud signe den Mand fra Top til Hæl.[d] / Vi lever jo i Kanoniseringens Tid. Se nu til *Stuckenberg*. Det bliver jo J.P. Jacobsens Apotheose om igjen. Saasart en Forfatter vil gjøre sig den Ulejlighed at dø (og ligge »tødt« det er dog noget enhver Hund kan) saa bliver han pludselig noget Helvedes stort. Jeg kjender ikke din Opfattelse af *Stuckenberg* som Digter; i mine Øjne var hans Digtning grumme graa og grødeløs. Han fyldte sin Taarekrug ved den samme lerede Kilde som Firsernes øvrige flæbende Danaider. Der tales indtil Kvalme om *Stuckenbergs* Mandighed; men hans

Digtning er det bare Taareperseri - ihvertfald indtil de sidste Aar, da det saa ud til, at han selv var ifærd med at opdage hvor hysterisk hans Muse var bleven. / Firsernes Forfattere er en underlig Nomade i vor Digtning; der er ikke en Draabe dansk Blod i den hele Klike. De var i dybeste Forstand usunde; de havde delt J.P. Jacobsens hektiske Efterladenskaber imellem sig, og de troede sig store, fordi de havde harket i den samme Spyttbakke som han. - Det maa være Nutidsdigtningens Op-gave bl.a. at lukke Vinduet op efter de Herrer og skaffe frisk Luft i Stuen. / Tak for det Atlanterhavsvejr du med din sidste Bog har bragt ind mellem deres slørede Whiskyflasker og skinhellige Madonna'er og afstrømpede Helgenindeblik! / Med venlig Hilsen / Din hengivne / Jeppe Aakjær.²⁸

Oven på denne hyldest med de anførte kanoniseringsforbehold kunne Jensen fundere over, om han nu også var konsekvent nok i sin modernitet! At han ikke var nogen stor *Stuckenberg*-ynder, må Aakjær have været på det rene med,²⁹ - mens kongerøgelsen nok er kommet bag på ham.

I 1906 kunne Jensen stadig tilskrive ven-nen:

Brev 10: Kom hen i Aften. Thøger Larsen er her.[a] / J.V.³⁰

Og han kunne i sit blad *Pressen*, der eksisterede i juli 1906, give følgende signalement af ham (i en miniserie med titlen »Fra Cyklen«). Den cyklende reporter ser Aakjær

komme skridende i den sene, gyldne Eftermiddagstime. / Der staar et Hav af rødt Sollys ind fra den brede Passage, som mylrer af Vogne, Cykler og Fodgængere, et Lysvæld, der synes at komme fra en mægtig Solkilde

Johannes V. Jensen på heden syd for Farsø (ikke langt fra, hvor hans mindesten nu står). Foto af Thit Jensen, der efter at have været i lære hos H. Tønnies i Aalborg 20.4.1893 åbnede fotografisk atelier i forældrehjemmet. Vagn Skovgaard Jensen-Samlingen, Farsø.

langt ude fra Porten til Nørrebro, og mod alt dette Lys vandrer Aakjær, forgyldt i Ansigtet, hjemkommen ... han har jo været paa Rejse, men der gaar han, hvem i Alverden skulde ligne ham! De smaa Insekter, der har fyldt Luften hele den hede Dag og krillet Folk i Ansigtet, er blevet synlige nu i det røde Sol-faldslys og sværmer om ham i fine Luftbaner, mens han gaar frem fuld af Gensyn, med en stor besiddende Mine... / Jeg springer af og kaster mig over Vennen, vi mødes i et Raab af Gensynsglæde. Aakjær er lige kommen fra Toget. / Jo, han har været væk i en Maaned og har gennemrejst det meste af Evropa, har, fortæller han som en Erobrer, i tredivende Dage boet paa syvogtyve forskellige Hoteller, i over ti Kongeriger. / Og mens vi staar der midt i det levende, hastende Tog, Nørrebroerne der vender hjem, paa Omnibus, Sporvogn, Cykle og tilfods, beretter Aakjær, ordstærk og billedrig som han er, om sin ypperlige Rejse. Han har i kort Begreb set Tyskland, Frankrig, Belgien, Ungarn og mel-

lemliggende Lande fra Kupevinduet, har ganske simpelt staaet ved den flyvende Rude og set de bedste Lande i Verden. / Ungarn ... ja hvem skulde nu tro, at dette Land, som man tænker sig fuld af Bjærge, var som en eneste underfuld Bygager at rejse igennem! Men det var Ungarn ... Byg, Byg, Byg saa langt Øjet saa ... og kort sagt fra Kiel og til Pyrenæerne havde det været een fortsat Rejse gennem lutter fortrinligt Korn- og Græsland. Overalt var Høsletten i Gang; der var ikke det Sted paa hele Rejsen, hvor ikke Bonden, ligegyldig af hvad Nationalitet, gik og vendte Høet, akkurat som Bonden gør i Danmark. Høduft over hele Mellemevropa, Kløver! I Frankrig modnede Rugen som den gør her, overalt svajede de gyldne Agre, eller Kornet laa i Leje af Grøde, duftende af det rige Muld. Overflod! Høstakkene varierede en Kende i Form, ned gennem Evropa, men Duften var den samme ... / Aakjær smiler, tindrer som kun han kan med de hjertelige Øjne og Munden uden Svig, og han slaar ud

med Haanden, tager ligesom sine Skatte ud af Luften med sin gode Haand. / I Berlin var han til Dyrskue. Et ærligt Marked med tyske Bønder, store stejle Kroppe med flere Pund Fedtelæder og Sinker paa Fødderne og Piben muret i Mundkrogen ganske som vore egne. Aakjær var ogsaa i Paris. Det var det bedste. Men det kan han ikke saadan sige. Det har han følt ... der var Rigdom ogsaa der, Liv, Marker, Frugtbarhed ... Paris! / Jamen saa er du jo kommen hel hjem, siger jeg og tager hans Haand. Velkommen! / Og idet jeg, atter i Flugt paa Cyklen, vender mig, ser jeg Aakjær skride videre med Hattepulden pegende paa Sned i det gyldne Solvær og omstraalet af en festlig Glorie af al den Flueyngel, den varme Dag har ynglet op af Byen.³¹

Den fysiske afstand blev større, da Jeppe Aakjær efter brylluppet 25.4.1907 med Nanna Krog fik fast adresse på Jenle.³² Her blev han oftere opsøgt af Johannes V. Jensen, - han var, som Solvejg Bjerre bemærker i erindringsbogen *Lange siden*, »en sikker gæst ved forårstide, når han var på sit årlige besøg i Himmerland og i fødebyen, Farsø».³³ Driften tilbage har Jensen selv talt om på følgende vis: »Jeg maa i det mindste en Gang om Aaret derover og krydse Landet igennem, for jeg har en Verden liggende under den blot tilsyneladende derover».³⁴

Det kan her tillægges, at Jensen netop var gæst, når han kom på de kanter! Hans bryllupsrejse med Else var gået til Øsløs, og herfra havde han tilskrevet L.C. Nielsen: »[...] Folk her er kedelige; jeg vil aldrig bo paa Landet mere. [...]».³⁵ Hvor Aakjær som bekendt blev stedt til hvile i hjemlig jord, forblev Jensen københavner og blev bisat på Bispebjerg kirkegård.

Johannes V. Jensen udfoldede megen flid i disse første år efter brylluppet med Else. I begyndelsen af 1904 udkom *Madame D'Ora*, og i slutningen af året udkom *Nye Himmerlandshistorier* og *Sko-vene*. Et år senere udkom *Hjulet*, og endnu et år senere, på Oehlenschlägers fødselsdag 14.11.1906, blev de formelt vidtspændende, rigt orkestrerede, interferensprægede ungdomsdigte bragt til torvs i fælles omslag. Samlingen skabte epoke i dansk litteratur, og noget lignende kan siges om *Myter og Jagter* fra begyndelsen af 1907, skønt også den i alt væsentligt blot opsamlede allerede offentliggjorte tekster. Med myterne etablerede Johannes V. Jensen sin egen genre, - den der i hans produktion svarer til eventyrene i H.C. Andersens.

Men også Jeppe Aakjær indskrev sig for alvor i litteraturhistorien. Efter den social-agitatoriske roman *Vredens Børn* fra 1904, der virkede som en politisk øjenåbner, fik han et lyrisk gennembrud forberedt med *Fri Felt* og befæstet med *Rugens Sange*. Indsynet i de uhumske karlekamre på gårdene blev afløst af udsynet over de bløde bakker med de bølgende kornmarker. Aakjærs digtning drejede, som det er blevet sagt, »mod solen».

Formentlig har de to venner løbende betænkt hinanden med deres nye bøger. Vi har noteret, at Johannes V. Jensen i 1905 kvitterede for *Fri Felt*. Og nu kvitterer Jeppe Aakjær for *Myter og Jagter* - således:

Brev 11: 7/2 1907. / Kjære Joh. V. Jensen / Min bedste Tak for din lille skønne Bog Myter og Jagter.[a] Saa kjære Gjæster kommer der sjælden til min Dør. De fleste har jeg vel

trykket i Haanden en Gang før; men det gjør saa Modtagelsen endnu hjærteligere. - Hvor har du gjort af Pindsvinet i Violinkassen, som jeg havde glædet mig saa meget til; saa vidt jeg husker var det nemlig det lille kostelige Pindsvin der i den lyse Sommernat kom til mig med dit Navn.[b] / Hvilke gyldne Rigdomme har du ikke siden skjænket mig og den øvrige danske Læseverden! / Men det vil jeg ha' en mere højtidelig Stund til at sige dig; [ulæseligt] bare denne fattige Tak! / [Underskrift mangler.]³⁶

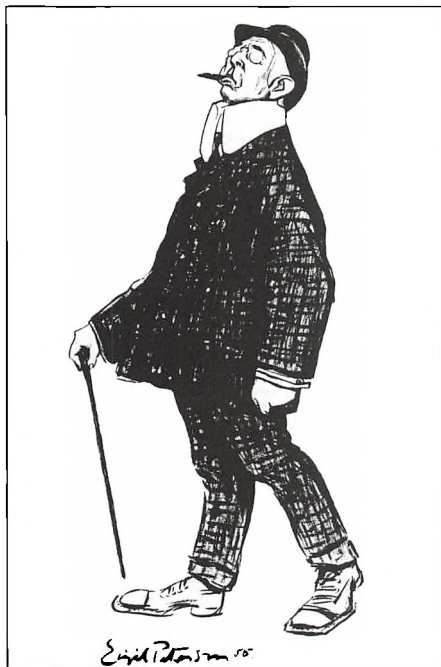
I begyndelsen af juli samme år offentliggjorde Johannes V. Jensen i *Politiken* tre kronikker med fællestitlen »Den jyske Bevægelse«.³⁷ I dem udfoldede og spidsformulerede han betragtninger, der allerede var kommet til offentlig kendskab i

Den gotiske Renaissance og i bidraget til *Jydsk Stævne*.

Den første kronik fastslår, at Danmarks historie var bondestandens historie, men tillige, at bønderne under Grevens Fejde i 1534 havde sat alt til og først fået det igen ved det politiske Systemskifte i 1901. Den jyske bevægelse var så langt fra blot en jysk-litterær retning, men snarere en dansk-national rejsning, et udslag af den nordiske stammes uafhængighedstrang og den ekspansionsevne, den besad. Danskernes historie genopstod i udlandet, de der blev hjemme var »alle de, der havde Lyst til at bære Trældom og Sind til at holde Folk deri«. Men »med moralsk Næring

Jeppe Aakjær sidst i 1920'erne. Karikatur af Herluf Jensenius. Gengivet efter Knud Peder Jensens Aakjær-bog, 2002, s. 430.

»Himmerlandsdigteren paa Strøget«. Karikatur af Eigil Petersen, *Verdens-Spejlet*, 28.5.1905, s. 553.

fra Grundtvig og under politisk Førerskab af Berg og Hørup» brød bondebewælgelsen altså ved Systemskiftet ud af, hvad Jensen andetsteds, i digtet »Hverdage«, omtaler som »den lange Krumslutning«.³⁸

Den anden kronik stiller skarpt på Christen Bergs indsats. Hans »brusende Høvdingenatur« bringer sagaen og Bjørnson i erindring, men nu, hvor han (ligesom i øvrigt Viggo Hørup) er død, bekymrer det Johannes V. Jensen, om J.C. Christensens bonderegering formår at tackle »Modsætningen mellem Bonden og 'Kulturen', mellem Landet og Byen«, et spændingsforhold, som skærpes uden »lovlig Grund«, og som regeringen bør kunne overkomme ved jysk ånd, nationalt instinkt og personligt mod.

»Jævnside med Bondestandens Genembrud i dansk Politik gaar en Nybevægelse i Literaturen«, - således indleder Johannes V. Jensen den tredje kronik, hvis påstand er, at Jakob Knudsen ikke blot er denne bevægelses veteran, men er nærvædet at personificere den.³⁹

Hvis man bestemmer den jyske Bevægelse ved at lodde hans Sjæl, mærker man den ikke som en kompliceret Tvangsforening til den gensidige Beundrings Fremme, men som de elementære Personligheders selvstændige Propaganda. De jyske Forfattere danner ikke Skole uden ved at optræde samtidigt. Hver for sig, men for de mange. I Spidsen gaar Jakob Knudsen selv med sine dybt prøvede Indlæg for Personligheden; hans Kunst er Drifternes Fristed, Almuesjælens hedenske Majestæt, *Naturligheden*.

Johannes V. Jensen fastslår herefter, at publikum jo har sagt god for Jakob

Knudsen; det er kun, »fordi der er gaaet smudsig Politik og Partiagitation i Kritiken, fordi Hvervet som Literaturkendere er sunket ned til Kværlanter og Bagvaskere«, at det falder nødvendigt »for en af Jyderne at gribe orienterende ind«. Dette sidste kan man læse som en variation over Aakjærs beklagelse over, at de jyske skribenter ikke havde nogen kritiker til at give dem opbakning, men rigtignok også som et udtryk for Jensens gennem mangfoldige år anstrengte forhold til den akademiske kritik. - I øvrigt nøjes han med at fordybe sig i titelfiguren i *Den gamle Præst*. Der har aldrig været »leveret smukkere Type paa Hedningen og Gudsmanden, Mennesket og Sjælesørgeren« end pastor Castbjerg, han erindrer forfatteren af *Kongens Fald* om »Renæssancebispem, Slagsbroderen og Studeprangeren Jens Andersen Beldenak«. Associationerne bevæger sig uhindret videre til folk som den »jærnskallede og gudhengivne« Absalon, den »gale Vermlænder« Gösta Berling og den »længe fredelige, men til sidst uvane« Michael Kohlhaas, for nu slet ikke at tale om den Martin Luther, som Knudsen få år senere gjorde til hovedperson i dobbeltromanen *Angst / Mod*. Den allerede foreliggende dobbeltroman *Gjæring / Afklaring* viser Knudsen som »en af de intimeste Kendere af den Grundtvigske Tradition«, som »den rigeste og reneste Kilde til Forstaaelsen af den Grundtvigske Bevægelse, der findes«.

De tre kronikker blev et par måneder senere optrykt i artikelsamlingen *Den ny Verden*.⁴⁰ Titlen refererer til Amerika-ar-

tiklerne i samlingens første del, men jo også til artiklerne om nordiske forhold i dens anden del. Bogens undertitel *Til international Belysning af nordisk Bondekultur* skaber forbindelsen, og i øvrigt er de tre kronikker nu gledet ind i en større sammenhæng, som de tre sidste af fem afsnit med fællestitlen »Bondekultur« (de to første afsnit er helliget Johannes V. Jensens norske heroer, Bjørnstjerne Bjørnson og Knut Hamsun).

Den 7.10.1907 belærte Henrik Cavling Aakjær om, at prosa passede bedre ind i et moderne dagblad end poesi. Konkret bad han om en anmeldelse af Johannes V. Jensens *Den ny Verden* (»han vilde blive glad derfor og jeg vilde sige Dem Tak«), men sigtet var videre: »Vil De ikke i det hele taget nu og da skrive en Kronik? Det betyder meget mere for os end et Digt, der ikke staar i Rapport til Døgnet.«⁴¹

Den 24.10.1907 sendte Jensen på Cavlings opfordring *Den ny Verden* til Aakjær med følgende ledsagebrev:

Brev 12: Kære Aakjær / Jeg har været i Sverige og er først nu kommen hjem. Hermed Bogen, som du allerede kender. Cavling fortæller mig, at du vil skrive om den, det takker jeg dig for paa Forhaand. Jeg har gaaet og tænkt paa at stikke over til Jylland og pille ved dine Ræve, men jeg skød en i Sverige, og nu siger man mig, at du vil have dine fredet, saa jeg opsætter Turen, til din sidste Høne har kaglet og du er bleven en visere Mand. Den i Sverige skød jeg, saa han trillede, og saadan er nu jeg. Vi havde forresten en god Tur, baade Else og jeg. / Til Lykke med din Succes i Aarhus! Lad det være Begyndelsen til en bedre Smag i Landet.[a] / Else beder hilse dig og Nanna. Har I nu ikke snart nok af det Kurreri. Kom herover paa Besøg. / Din

hengivne / Johannes V. Jensen / Vesterbrogade 270 ⁴²

Få dage senere gav Aakjær *Den ny Verden* en kritisk anmeldelse i *Politiken*.⁴³ Han skriver, at det litterære smørsmagerlaug nok vil misbillige denne opsamling af avisartikler, - men disse er af »en egen Art«, der »fuldtud har fortjent deres Omslag«. Jensens artikler udstråler »Festglans«, de vidner om, hvad sproget kan bruges til. I de rent beskrivende Amerika-artikler er forfatteren »stor, ja, uovertruffen«. Men: »I de Skildringer, der angaar Hjemlandet, forfalder han til Filosofi, bliver derfor farveløs, ufrisk, taaget, ja til Tider rentud sagt: vrøvlet.« »Johannes V. Jensen er en Litteraturens Lassosvinger, der kræver store Forhold for sin rette Udfoldelse; herhjemme bliver Bunden ham let for klæg; Jorden klæber ved hans Støvler og hindrer hans Fart; her kan ikke spyttes langt i Danmark, før vi rammer Væggen.« Det er udmærket, at Jensen som digter ikke har meget til overs for viden indsamlet af andre; men når han selv vil »fuske Historikerne i Faget, finde Traadene i det historiske Væv, oplede Kilderne til vor Politik og vor Folkekarakter, saa føler vi altfor stærk hans bristende Evne; paa denne tynde Is lokker han ikke os ud - i disse subtile Emner om vor Nations haabløse Kampe og Nederlag forlader vi os hellere til de af ham saa foragtede *Doktorer* med deres tungtflyttelige Tros af Kildestudier og gennemprøvede Forskemetoder.« Hvordan kan Jensen i det hele taget i den grad foragte historievidenskaben, »der som ingen anden har

frigjort Menneskeaaanden fra taabelige Illusioners snærende Reb«? Og hvordan kan han tale ilde om Carlyle og samtidig pænt om Grundtvig, når sagen nu er, at Carlyle »var Englands Grundtvig i stor Maalestok, blot befriet for dennes dogmatiske Livssyn og katekismusagtige Seminarisme«?

Efter denne grausame Salbe kommer så Roserne: »Nuvel, alt til Trods er denne Bog en Fundgrube af Billedskjønhed og lyrisk Skildrekunst, som ikke én nordisk Skribent har overfunklet. Aldrig har det danske Sprog jublet sig selv i Møde med saa skønne Vældskilder som hos denne Mand.«

Johannes V. Jensen fortjener at blive båret på, snarere end klemmt mellem, skjolde. Men en fører er han ikke. Og programmet i bogen er nok mindre omfattende, end Jensen selv formoder. På den anden side, hans »veltalende Beto-ning af vort Slægtskab med angelsaksisk Kultur og Aand har fundet Gjenklang i hvert Sind, der glæder sig over at se en Nation finde tilbage til sin Rod. Vi er ikke Parisere, vi kan ikke svinge os op til nogen højstemt Begejstring over den galliske Aand.«⁴⁴

Og Aakjær samler op: »Denne energiske Pegen ud ad Danmarks vestre Gaardsled er Johs. V. Jensens litterære Storbedrift, og han har intet Steds gjort det saa bevidst som i denne Bog. Hvor glæder man sig ikke over den frejdige Optimisme, den sunde, langtskuende Udadvendthed, den dragende Præriefjernhed, der stiger En i Møde fra disse Blade!« Trods enkelte klumper »ækel Reaktion« (som hyldest til kongehuset

og forsvaret) færdes han »i rene Luftlag, hvorfra han sender Billeder og Indfald over Læserens Sind som en Byge i Vaar«.

Der foreligger intet om, hvordan Johannes V. Jensen optog vennens tilrettevisning. Men at Aakjær ikke var ganske alene med sin opfattelse, fremgår af et brev fra Henrik Cavling: »Tak for Anmeldelsen. Den er god, især fordi De siger vor fælles Ven Sandheden paa et Punkt, hvor han trænger til at høre den. [...]«⁴⁵

Om den jyske bevægelse har man ment forskelligt. Den førte sig frem med front mod det litterære københavneri, men var nok for litterær til at blive rigtig folkelig. Det er i hvert fald Jørgen Elbeks syn på sagen: »[...] hvis bevægelsen var på vej neden ud af den litterære verden fordi den var folkelig, så fik den ringe plads i den folkelige verden fordi den var litterær.«⁴⁶

*

Den 5.2.1908 lancerede Henrik Cavling et onsdagstillæg, »Politiken i Provin- sen«. Johannes V. Jensen bidrog med en kronik om Viborg,⁴⁷ og et brev af 24.2. opfordrede Aakjær til også at yde bidrag, - hvilket resulterede i kronikken »St. St. Blicher og Aarhus Stiftstiden- de«, trykt i bladet 18.3.1908.

Cavling havde utvivlsomt gerne modtaget mere stof fra Aakjærs hånd, end han faktisk fik. I 1910 var han allerede i oktober ude med bestilling på et juledigt, og samtidig orienterede han Aakjær om,

Else og Johannes V. Jensen sammen med Politiken's redaktør Henrik Cavling, 1917. »Det ny Blad ligner et Torv, blændet af Solen, med Sporvogne straalende ud og ind i alle Retninger, Sang af Raadhusklokkerne ned over en i Vejret skydende ny Banegaard, en dejlig Pige paa Cykle, tyske Turister, Brandsprøjten kommer, døende Skolebørn ude fra Landet i Optog, Cyklistsammenstød, altsammen Politiken, og det, der ikke kan beskrives med Ord, men maa ses udstillet i vor Telegramhal!« (»Det ny Format«, Politiken 1.10.1909; JM 335.)

at L.C. Nielsen var gået over til Frantz von Jessens nye højreblad *Riget* og satse på at få følgeskab af en række fremtrædende repræsentanter for generationen, med Johannes V. Jensen som den »fornemste«. Aakjær replicerede undrende:

Staar det virkelig fast at Joh. V. gaar over til *Riget*? [...] Jeg vægrer mig ved at tro det. Men De er Aastedet nærmere end jeg; og L.C.s Indflydelse paa ham har aldrig været den heldigste. Hans logrende Smiger har virket paa Joh. V. som naar en Hund slikker ens Fodballer; trods Joh. V.s paatagne Mandighed har han aldrig kunnet undvære disse 'tro' Øjne, der stirrede op til ham mellem Bordtremmerne. Alle vi, som ikke har villet gaa paa fire for ham, har paa et tidligt Tidspunkt mistet hans Bevaagenhed.⁴⁸

Fra 1910 foreligger i øvrigt et brev, hvori Johannes V. Jensen efterlyser mere personlig kontakt:

Brev 13: 24 April 1910 / Kære Aakjær! / Hjærtelig Tak for Bogen du har haft den Godhed at sende mig.[a] Det er som du skriver længe siden vi har set noget til hinanden. Naar du kommer gennem København paa Tilbagerejsen fra din Rejse [b] skulde du se indom til mig til en Snak og en Bid Brød - Tobak røger du jo nu ikke. Jeg skal selv snart paa Langrejse.[c] Nu en god Tur i Tyrol! / Din hengivne / Johannes V.⁴⁹

*

Der er herefter et »spring« i kildematerialet, der dog næppe bør opfattes som tegn på, at forbindelsen har været af-

brudt. Det følgende brev tyder ejheller i den retning. Det er Johannes V. Jensen, der på sin 39-års fødselsdag kvitterer for en bog fra Aakjær, utvivlsomt *Gammel Johannes hans Bivelskistaarri*. Han skriver:

Brev 14: 20 Jan 12 / Kære Aakjær! / Du skal have Tak for Bogen som du saa venligt sendte mig.[a] Jeg gik stadig og ventede at du vilde lade dig se igen som vi talte om, saa vilde jeg have takket dig personlig, men jeg tænker du sidder i Ro hjemme paa Jenle nu og vil derfor skrive. Det var morsomt at læse den lille Bog, som der er meget gammelt Arvesølv i. Og skønt jeg ikke er for Dialekt ved du jo dog at jeg er en af dem der kan læse den og tage den hjem til mig i samme Aand som den hvorfra den kommer.[b] Hils din Kone fra Else og mig! / Din hengivne / Johannes V. Jensen ⁵⁰

Nogle uger efter var det Aakjærs tur til at kvittere, nemlig for *Skibet*, andet bind af *Den lange Rejse* (femte bind, da Jensen ti år senere fik lagt de ialt seks bind i »kronologisk« orden):

Brev 15: Jenle pr. Jebjærg / 16/3 1912 / Kjære Johannes V. / Hjærtelig Tak for din rige, smukke Bog: der er muntert Vikingeblood i den. Et Drageskib mellem Bøger. Det lyser endnu i min Erindring efter alle dens tusinde Enkeltheds Morildsstribe. / Venlig Hilsen! / Din hengivne / Jeppe Aakjær.

I øvrigt gik livet sin gang. I *Livet på Jenle* videregiver Solvejg Bjerre adskillige reflekser af venskab og samvær, især i citater fra Aakjærs breve til hustruen. I 1912 beretter han f.eks. om »hyggeligt Selskab« med Johannes V. Jensen, Ludvig Holstein⁵¹ og L.C. Nielsen. I 1915 rapporterer han om en frokost, hvor

Cavling har underholdt med smalltalk om »en Kjøbenhavnerroman om en lille Landsbypiges Komme til Hovedstaden«, som Jensen skulle have skrevet. I 1917 har Cavling på Palads spenderet »en flot Frokost« med Jensen og Else blandt flere prominente deltagere.⁵² Solvejg Bjerre erindrer i øvrigt en række timelange besøg i Zoologisk Have, hvor de to digtere fordybede sig i samtale eller »lo så forskrækkeligt af, at folk så på dem«, at hun og lillebror Esben blev flove.⁵³

*

Aakjær havde slået sig på utopiske skilddringer af landligt liv. *Arbejdets Glæde* var udkommet i 1914, og nu fulgte *Hvor der er gjærende Kræfter*, en ikke synderlig vellykket »Landarbejderroman«. Johannes V. Jensen takkede for sidstnævnte, således:

Brev 16: 9 Marts 1916 / Kære Aakjær. / Tak skal du have fordi du venligt tænkte paa mig med din ny Bog. Jeg har ligget med Snue og Hoste og ikke en Gang kunnet læse, men nu skal jeg da til det igen. Ja du har Ret i at Verden er forjaget, selv du som er Roen selv, dig har man jo næppe indenfor Arms Rækkevidde, før du allerede sidder over [!] i Jenle igen. Men det er vor egen Skyld. De Gamle overlod Bierne at have travlt og udvidede Verden i en Mjødru. Tiden fik jo imidlertid Bugt ogsaa med dem, saa hvad enten man sidder stille eller flyver og farer, en Ende skal det have. / Jeg har det til Liv. Nogle af dine gamle Vers korter mig Tiden, de indeholder vor Ungdom. Ja du samlede Skatte, og de bliver mere og mere uvurderlige for hvert Aar der gaar. / Vil du hilse din Kone fra Else og mig! / Din hengivne / Johannes V. Jensen

*

Til Jeppe Aakjærs 50-års fødselsdag 10.9.1916 - fejret i en snæver vennekreds på Jenle - skrev Johannes V. Jensen i *Politiken* en kronik,⁵⁴ der »for at have Papirerne i Orden« indledningsvis bestemte Aakjærs plads i »dansk officiel Literaturhistorie«, med dens forkærlighed for at operere med en Baggesen'sk og en Oehlenschläger'sk kategori og en skiftende opfattelse af, hvilken af de to der burde have »Majoritet i den offentlige Mening«.

Mens disse Bølgegame i Smagen med tilhørende lærde Tvistemaal om rene æstetiske Formspørgsmaal har fundet Sted, er det at en Mand bryder op af Mulden og formyr Stoffet selv, en Frembringer som Aakjær. / Han staar jo paa Oehlenschlägers Side, er en Arvtager af det store geniale Barns Frodighed og har ingen Ting tilfælles med den korsørianske omkringrendende, skrivende Bissekræmmer. Det egentlige Modsætningsforhold mellem de to Klassikere er Modsætningen mellem Formalisme, gold Dannelse, og Natur. (S. 205)⁵⁵

Og natur, det er netop, hvad Aakjær er! Han er en Aladdin, den lykkefigur, i hvis billede nationalkarakteren dannede sig, indtil Georg Brandes i 1871 forsøgte at lægge ham i graven for at give plads for den arbejdende og grublende Noureddin.

Men Aladdin var ikke død. Denne Figur skal slet ikke forklares symbolsk, men bogstaveligt. At trage efter det som han ikke *er*, det er Noureddins Orm, men simpelthen at være sig selv, at være dansk, det er Aladdins Lykke. Der er ikke noget at sige til det. Et Udbrud af Natur, hvor Studeringer, »Dannelse«, Alvidenhed ingenting har kunnet gøre ved

Tiden, det er, hver Gang det sker, Aladdinsmyten om igen. H.C. Andersen var saadan en, til Raseri for meget finere og kyndigere Samtidige, af Naturen Udvalgt, han *er*, han *kan*, der er ikke noget at gøre ved det. / Aakjær er og kan. Den folkelige, indre, primitive Kraft har brudt sig Vej gennem ham som Digter. Og det saa at man virkelig har Fornemmelsen af, at det er ved et *Under*. Der er noget i Aakjærs Kunst som man slet ikke kan forklare sig, den trolddomsagtige Magt hvormed det skrevne Ord slaar sammen om Sjølen. (S. 208)

Aakjærs »mærkelige Evne« til at oplade sproget med natur har Johannes V. Jensen kun bemærket ét andet sted, nemlig hos Oehlenschläger, og specielt i *Thors Reise til Jothunheim*; dér

findes den samme drastiske og følsomme Sprogbehandling, det uefterlignelige, en vis Forvovenhed, som i Følge sit Væsen altid er ny, der er ejendommelig for Aakjærs bedste Digte. Det er snarere et Slægtskab end literær Paavirkning. Kilden er den samme hos begge, en stor Oprindelighed, sjælelig Dristighed og en aldrig svigtende Sikkerhed i Smagen, som man staar maabende overfor, en Bevingethed, Rytterkunst, der endda staar i et vist Misforhold til begge Digteres saa langt svagere Prosa. (S. 209)⁵⁶

Slægtskab herudover kommer knap nok på tale, uanset at Aakjær nok selv føler sig i slægt med Burns og Blicher og måske momentvis kan bringe Bürger i erindring.⁵⁷ »Han er saa temmelig sig selv, hører til mellem de store Naive, der uden at kunne skjule Fejl, som andre skjuler, og med mere end Erstatning derfor gennem Fortrin, de fleste savner, gaar den lige Vej Naturen har anvist

Johannes V. Jensen sammen med hustruen Else og sønnen Villum i lejligheden på Frederiksberg. - Da Gæst på sin lange rejse rammes af hjemveen, drages han på forunderlig vis tilbage til udgangspunktet, hvor han i den våfriske bøgeskov vågnende får øje på trælkvinden Skur. »Det blev med det samme de to. Mægtigt virkede de paa hinanden, han som Fremmed, og hun som det Gaadefulde, men selv efter at de havde lært hinanden nærmere at kende blev det de to, hun maatte godt være en Dødelig, og det skuffede ikke hende at han skønt fremmed var en Karl som andre Karle.« (Den lange Rejse, 1956, bind 1, s. 286.) »Gæst saa skønnere og finere Kvinder siden, efter sin Hjemkomst, for de frie Mænds Døtre i Dalen var blændende fagre, Flokke af høje, lyse, dristige Bønderdøtre, med et Hav af Haar nedad Ryggen og en Overdaadighed af Smykker [...]. Men Gæst blev ved den graa Trælkvinde der havde vist sig for ham i Gudinde-skær da han saa hende første Gang og siden paa simpel Menneskevis beriget hans Hjerte.« (S. 288f.) - På sin 70-årsdag holdt Johannes V. Jensen en tale, hvori det bl.a. hed: »Skønt jeg principielt har holdt Privatlivet og mig nærtstaaende Personer udenfor Offentligheden skal det siges her at Udstraalingen af simpel Menneskelighed som jeg mødte den i mit Hus, ægte spontan Kvindelighed, som er Naturen selv, at det var Kilden til hvad jeg kunde vide med Sikkerhed om dansk og nordisk Aand. [...] Hævet over det personlige er de Figurer der gaar i Den lange Rejse, men det skal ikke skjules her [...], at de ikke havde kunnet tegnes uden nært Kendskab til Sjællænderinden med Guldhjelmene jeg som hjemløs Desperado saa i Studenterforeningen, og som skænkede sig til mig for hele Livet.« (Citeret efter Aage Marcus, Den lange vej, 1969, s. 125.)

dem, Sjældenheder, fordi Masker og saakaldt almindelige Mennesker nu en Gang forekommer hyppigere.« (210f)

Artiklen slutter, efter en antydning om, at træerne jo ikke vokser ind i him-

len, men dog alligevel med forvisning af bebrejdelser til en anden god gang, således:

Mens jeg skriver er Aakjær selv, som Person, kommen til at staa saa lyslevende for mig, at

Jeppe Aakjær med hustruen Nanna i dagligstuen på Jenle. 1916.

jeg næsten synes jeg kan se ham og høre hans Latter i Stuen; en ejendommelig glad, men sindig Vrinsken, hans brede, saftfulde Diktion - og det er som om Sjælen bliver fuld af Bønder, det runger igen af Bønders Latter og Samtaler, med en oldnordisk Klang, fra Stuer jeg har kendt, en svunden Tid, svunden Stil, og et Sprog, som dør ud. / Men hvad der svinder vil leve igen i Aakjærs Poesi, saa længe Dansk bestaar. (S. 212f)

Johannes V. Jensens artikel drejer sig i høj grad også om ham selv. Det er en svunden tids bønder, som ved tanken om Aakjær levendegør sig og fylkes i hans indre. Himmerland var for Jensen det tabte land, og netop som han oplevede det som barn og i de gamles fortælling om det længere tilbage i århundredet, lod han det genopstå i sin digtning.

»Kirken i Farsø« f.eks. taler om de gamle bønder, der »er faret hen« og aldrig skal rejse sig mere: »Hvor er nu den mangeløse Varme, der kunde lyse ud af saadant et furet Ansigt, hvor er de Skatte af Ydmyghed og af Visdom i menneskelige Ting, der laa gemt i de dybe Hjærter?« Teksten er skrevet under opholdet i Chicago 1903. I 1940, da tyskerne belavede sig på at rykke ind i Danmark, noterede han i *Politiken*: »Paa Bilture i Jylland i senere Aar lægger jeg endnu lejlighedsvis Vejen gennem min Fødeegn, og kender den ikke igen.« Han opsøger med kamera den vejviser syd for Farsø, der i barndommen dannede grænse for den kendte verden, men som siden viste ham ud, - men den er der ikke mere, »den sidste Kending der knyttede mig til disse Strøg«. ⁵⁸

Ovenpå festen måtte Jeppe Aakjær naturligtvis i gang med at takke. Til Jensen skrev han følgende:

Brev 17: Jenle 12/9 1916 / Kjære Johannes V. Jensen! / Maa jeg sige dig min inderligste Tak for din straalende skønne Artikel forleden, der kom saa betids, at den blev læst op, inden Bordet hævdedes. Jeg er altfor overvældet af disse Dages Hyldest til ret at takke dig efter Fortjeneste. *Dit* Navn lyser for mig over alle de andres; derfor kan ingen anden Ros sammenlignes med din. / Jeg lukker i Dag min skjælvende Tak ind i min varme Haand, - som Hyldesten gjør [?] en Digsmutte; du skal i Dag bare skue dens Næb. Men siden ... siden ... / Ja, du og jeg har jo let ved at gjøre hinanden glad; for bare jeg ser dig gaa forbi paa det andet Fortov, gaar der en Lykkestrøm igjennem mig, som kan holde sig Dagen ud. Og du har ikke faaet mindre Værdi for mig, efter at jeg har forladt Kjbh. Man bliver saa trofast med Ensomheden. / Jeg vedlægger en

Johannes V. Jensens sommerhus i Tibirke Bakker. 1918. Huset (tegnet af Ivar Bentsen) blev bygget under digterens rejse til Østen i 1913. I forgrunden sønnerne Jens og Villum.

Avis, hvor Thøger Larsen har skrevet et Digt - jeg synes det smukkeste i bunden Form, som jeg hidtil er bleven benaadet med.[a] / Vil du saa hilse din Kone og sige hende, at Nanna var saa storartet under Festen forleden og klarede alle Skjærene uden ringeste Slingren - endda hun var umaadelig nervøs - som var hun oppe til en afgjørende Examen. / Ja, disse Koner, disse to herlige, rolige Kvinder - Else, Nanna - de jævner mangel en Sti for os, saa vi ikke kjender Farerne, før de er passerede. / Hjærtelig Hilsen fra os til jer! / Din taknemmelig hengivne Jeppe Aakjær⁵⁹

Et par måneder senere modtog Johannes V. Jensen atter en bog - og takkede således:

Brev 18: 11 Nov 16 / Kære Ven / Tak skal du have for »Vejr og Vind og Folkesind«.[a] Du har Kraften, det er en Foræring til os alle-

sammen naar du laver noget. Jeg finder Meisterstykker i dette Bind ogsaa. Især »Mor ved Brønden« er sat midt i al Menneskekultur og al Tid, det er kommen op af Naturen af sig selv. / Jeg er ked af jeg ikke traf dig den Gang sidst du var i København, men jeg maatte Hjem i Anledning af min Broders Død.[b] / Nu jeg skriver til dig - har du ikke et godt Fotografi af dig, som jeg maa laane og offentliggøre sammen med den Artikel jeg skrev om dig, den kommer i et lille Bind sammen med nogle andre Ting nu om en tre Ugers Tid. Det maa godt have været offentliggjort før, skal kun være det Portræt du selv anser for det mest portrætlige. Jeg skulde jo have det omgaende for Reproduktionens Skyld.[c] / Vil du hilse din Kone fra Else og mig mange Gange. Henad Foraars til tror jeg nok jeg kommer til Jylland og haaber da ogsaa at naa om ad Jenle. Ser vi jer ikke her i Vinter? / Din hengivne / Johannes V. Jensen⁶⁰

Jeppa Aakjær med hustruen Nanna i haven ved Jenle. 1926.

*

Fra 1918 foreligger et par breve, der vedrører Jeppa Aakjærs job som almanakredaktør. Det første lyder:

Brev 19: Jenle pr. Jebjærg 12/3 1918. / Kjære Johs. V. Jensen! / Jeg er bleven Redaktør af Almanakken »Danmark« (Gyldendal), og vilde gjerne gjøre den fin. / Kan du ikke skrive mig en Historie fra Himmerland til Almanakken for 1919, da gjorde du mig og mangen en dansk glad, om du vilde. Thøger Larsen har lovet et Digt; jeg bidrager ogsaa med et eller andet. Hvor morsomt, om du gik med! Du har en Maaned til det. Altfor ringe Tid; men jeg er bleven tilkaldt saa sent. Vil du svare mig pr. Omg. / Venlig Hilsen / din hengivne / Jeppa Aakjær / [I venstre margen:] Hils din Kone og Tak for sidst!

Som man bemærker, er det »det jyske triumvirat«, som Aakjær forsøger at genforene!⁶¹ Og Jensen svarede prompte:

Brev 20: 16 Marts 18 / Kære Ven / Tak for dit Brev og Tak for sidst; vi saa altfor lidt til hinanden. / Jeg kan godt skrive dig et Bidrag til Almanaken »Danmark«, og jeg har ogsaa endnu et Himmerlandsminde der egner sig derfor. Men jeg er dyr. 500 Kr er min Pris [note: at udbetale ved Levering af Korrekturen]. Lad mig vide, om Forlaget vil give det, saa skal du have Manuskriptet inden Udgangen af en Maaned. / Hvad siger du til den Af-fære med Fru Henningsen?[a] Det minder mig om Tider helt tilbage til da Hørup var levende og Hyklermobben endnu havde Magt, nu rejser Ormeboet sig igen. Ham der med sit eget Udtryk har vadet i Fru Henningsens Bog; jeg kunde have Lyst til at skildre hans

Fødder.[b] Og at vi skal tage vor Dom af uvidende Sognefogder paa Rigsdagen! Denne Sag, der er en første Skærmydsel, kan gøre En bange for Valget.[c] Men de skal ikke faa Lov til at komme op igen! / Min Kone beder mig hilse dig og dine. / Din hengivne / Johannes V. Jensen⁶²

Aakjær gensvarer sin økonomisk kostbare og politisk bekymrede ven ugen efter:

Brev 21: Jenle 19/3 1918 / Kjære Johs. V. Jensen! / Jeg siger dig hjertelig Tak for dit Tilbud! Staar det til mig, skal Honoraret ikke skille os. Jeg har skrevet til den unge Hegel og æsket hans Svar:[a] saasnart det foreligger, skal du pr. Omg. faa Besked. Jeg haaber, du vil vente paa mig saalænge. / Ja, det er vældig, som »Dyden« mønstrer sine Tropper. Det er *vore* Frontstillinger. Ham Jørg. Pedersen, »Vadefuglen« - du vilde gjerne beskrive hans Fødder; jeg tror ikke du holdt det ud, for naturligvis lider Raden af Fodsved. Det har ogsaa slaaet sig paa det indvortes. Jeg ved lidt om det; thi jeg har refereret ham i tre Aar.[b] / Som sagt: du skal snart høre fra mig igjen. / Din hengivne / Jeppe Aakjær⁶³

Resultatet blev for Jensens vedkommede bidraget »Himmerlandsk Musik«, et forarbejde til den himmerlandsfortælling, som fremkom separat i 1926 med titlen *Jørgine*.⁶⁴ Vi kan da formentlig kreditere Aakjær for at have fremprovokeret denne perle i Jensens himmerlandske forfatterskab! - Jensen afsluttede sagen med følgende linjer:

Brev 22: 5/4 18 / Kære Aakjær! / Hermed Manuskriptet - som du ser mangler der de Noder der hører til, de kommer i næste Uge, en Musikmand har lovet mig at skrive Melodierne op for mig. Imidlertid kan Teksten jo trykkes, hvis det har Hast, og Noderne rettes ind i Korrekturen. Sammen med Korrekturen vil jeg gjerne have Manuskriptet tilbage.[a] /

Venlig hilsen fra Else til din Kone og dig / Din hengivne / Johannes V. Jensen⁶⁵

*

Som før nævnt var Johannes V. Jensen en trofast forårsgæst på Jenle. Solvejg Bjerre beretter, at der i foråret 1919 blev tale om et sygebesøg, idet Nanna havde pådraget sig et ankelbrud. Aakjær var i København i en længere periode og holdt hende i sine breve underrettet om sin foretagsomhed. Ved et selskab hos L.C. Nielsens traf han *ikke* svogrene Jensen og Holstein, idet Ulle og Tytte - som fruene blev kaldt i den snævre kreds - havde mistet deres mor. Men i påsken blev han inviteret til middag:

Johs. V. tog imod. Ingen kan udfolde en lignende Hjærlighed i Modtagelsen; hans Smil er som det skønneste Sommervejr over Lovns Bredning, hans faa knappe Ord er hver en Mandelkjærne af Sødhed. [Men Else var ude i bodelingsøjemed, og da hun endelig kom hjem med favnen fuld af gamle fotografier, havde hun på gaden tabt ét af særlig interesse for Jensen.] Ulle sagde det i den selvfølgeligste Tone af Verden. Vilde det ikke selv hænge paa, saa kunde det jo gjerne dratte. Hun skulde ikke holde paa det! [...] og saa snakkedes der ikke mere om dette Billede. Men jeg vilde ha røget i Flint, det tvivler du da ikke paa! Men Johs. V. er der øjensynlig ingen Flint i, uden naar han skriver; hvad der jo maa være meget behageligt for hans Omgivelser.⁶⁶

Det citerede brev oplyser videre, at familien Jensens »aarlige Motorcykle-Rejse til Jylland« er på planlægningsstadiet.⁶⁷ Aakjær blev i hovedstaden tre uger ind i maj, bl.a. for at deltage i Den

nordiske Forfatterkongres. Som delegeret havde han (med dame) gratis adgang til en hel række fester. Else holdt sig under Jenle-besøget ved venindens sygeseng, mens Johannes fartede til Fur og Spøttrup eller ledte efter køkkenmøddinger i fjordskrænterne sammen med Solvejg og Esben, - og skar enebærkæp til den sengeliggende.⁶⁸ Efter besøget modtog Nanna Aakjær følgende linjer:

Brev 23: 2 Juni 19 / Kære Fru Aakjær / Tak for sidst! Et Kort vi havde sendt fra Rejsen fandt jeg igen i en Bog da vi kom hjem! Hermed Billedet, det er bleven godt og vil minde mig om den kønne Dag vi tilbragte paa Jenle. Jeg haaber det gaar bedre med Benet. Aakjær ser vi nok en Gang her i Ugen. Hils de to Smaafolk, der var Vejvisere for os paa Jenle. Vi kommer og bor paa Hvalpsund en Gang! / Deres hengivne / Johannes V. J. // [Tilføjet: Kære Nanna. Hvad maa de tro om os, at vi slet ikke har takket dem for Deres Rarhed imod os. / Hvordan mon det gaar med Benet, De skulde saamænd tage lidt herind og faa det fotograferet og gjort rigtig i Stand. / Kisse [a] siger, vi ser ud paa Billedet, som om vi kunde sidde der og sløve i et halvt Aar, det tror jeg næsten ogsaa jeg kunde. / Hils Ungerne og Aakjær, naar han kommer. / Ulle] ⁶⁹

Et par uger senere kom der atter brev fra Johannes V. Jensen. Han havde gjort sig til talsmand for, at et planlagt Himmerlandsmuseum i Aars købte den arkæologiske samling, som direktør Waldemar Dreyer havde tilvejebragt, mens han var læge i Græsted. Og nu havde et brev fra realskolebestyrer S. Vestergaard Nielsen givet håb om, at der kunne blive bukser af skindet.⁷⁰

Brev 24: 18 Juni 19 / Kære Aakjær / Det lader til der kommer noget ud af den Museumsplan, som du ser af vedlagte Brev.[a] Jeg

har altsaa efter vor Snak sammen derom flagget med dit Navn og haaber nu at du vil komme og mane. Hvis Dreyer [b] ogsaa kommer kan det jo virkelig blive Umagen værd, men vi maa vel paa Forhaand aftale lidt om hvordan Rollerne skal fordeles, for at vi ikke skal komme op og sige det samme. / Jeg er glad over vi var paa Jenle i Forsommeren, skønt du ikke var hjemme, for nu kan man da bedre forestille sig dig som du har det til daglig, kun altfor godt, du Aakjær, Aladdin, Vokalmenneske, paa Toppen af Jylland med en blaa Fjord som et Ærestæppe / [Indføjet: Hils Nanna mange Gange, jeg haaber, hun er rask nu. / Deres hengivne / Else J.V.] / Forhaabentlig ses vi altsaa en Gang sidst i Juli eller først i August. / Din hengivne / Johannes V. Jensen

Det vedlagte brev fra S. Vestergaard Nielsen forestillede sig bl.a. en folkefest som finansieringskilde. Hen over sommeren kuldsejlede festplanerne imidlertid, som det fremgår af følgende brev:

Brev 25: Jacobys Allé 2 / 21 Aug 19 / Kære Aakjær / Tak for dit Brev og din venlige Beredvillighed; det hele bliver imidlertid til Ingenting, som jeg forstaar, jeg hører ikke fra de Folk i Aars og har slaaet Sagen af Hovedet, de er mig for smaaagtige derovre.[a] Men ellers skulde du haft Tak. Vi er vendt hjem fra Tibirke,[b] og nu skulde der jo bestilles noget. Min Kone sender Hilsner til dig og dine. / Din hengivne / Johannes V. Jensen ⁷¹

*

Til julen 1919 udgav Jeppe Aakjær *Glimmersand*, en samling småvers i bibliofilt udstyr. Jensen modtog den og takkede:

Brev 26: 10 Jan 1920 / Kjære Aakjær / Tak for »Glimmersand«, et nyt lille Væld af dit Overflødighedshorn. Med særlig Glæde læ-

ser jeg Digtet om »Mors Have«, en hel lille begravet Paradis-Myte for sig. Ja Bønderne og deres Verden er langt borte nu og kommer aldrig igen. / Vil du hilse din Kone og Børnene, Else beder mig hilse fra hende ogsaa. Glædeligt Nytaar og paa muligt Gensyn til Sommer. / Din hengivne / Johannes V. J.

I begyndelsen af februar måtte Aakjær under et besøg i hovedstaden krybe til sengs, - hvilket Johannes V. Jensen åbenbart har set i avisen:

Brev 27: 7 Febr 20 / Kære Aakjær / Det var da fortrædeligt at du skulde blive syg og maa ligge paa et kedeligt Hotel, i Stedet for hjemme i dit gode Hus. Jeg ser idag at du skal ligge længe - og staa nu under alle Omstændigheder ikke for tidlig op, det var det der blev til min Skade da jeg havde den spanske.[a] Er der ikke noget jeg kan skaffe dig, er der ikke noget du vil læse? Besøge dig gaar jo ikke an af Hensyn til Medmenneskene, og ærligt talt naar man er syg er man hellere alene. Men lad mig vide om der ikke er noget jeg kan gøre for dig. / Din Kone, som vel bliver i Byen, maa ikke opfatte det som om vi er bange for Smitte fra hendes Side, saa hende haaber vi da at se. Øv dig nu i Taalmodighed, styrk dig med nogle gode Glas Vin, og paa godt Gensyn igen naar du forhaabentlig om ikke altfor lang Tid kommer op igen. / Venlig Hilsen fra Else / Din hengivne / Johannes V.J.⁷²

Fra april 1921 stammer en hastig hilsen med antydning om, at Johannes V. Jensen sammen med Albert Naur har været på Jenle og i skrivende stund befinder sig hos Buchholtz'erne i Struer.⁷³

Brev 28: Tak for sidst! Vi fik da Regn; imorgen? Venlig Hilsen fra Struer. / Johannes V.J. / Albert Naur / Johannes Buchholtz / Olga Buchholtz

Kort efter, den 27.4.1921, udkom *Christofer Columbus*. Et eksemplar afgik selvfølgelig til Jeppe Aakjær, der kvitterede (også for besøget) på følgende vis:

Brev 29: Jenle 19/5 1921 / Kjære Johs. V. Jensen! / Tak for din store skønne Bog! Hvilken Rigdom har du ikke skjænket dit Folk og os alle i dette vældige Værk! / Og Tak for dit kjære Besøg her i vor Rede. Lad det blive gjentaget ad Aare. Det var forfriskende for os her paa det tørre Sand. / De bedste Hilsner fra Hjem til Hjem! / Din hengivne / Jeppe Aakjær

Ufortøvet replicerede Johannes V. Jensen:

Brev 30: 21 Maj 21 / Kære Aakjær / Tak for din Tak! Jeg faar ikke anden, Kritiken følger jeg ikke, og den Bølge af Sympati der skulde strømme mig imøde som offentlig Person vil nok vente til jeg har et Jubilæum eller fylder et rundt Aar; til den Tid naar Avisuhyret og den nationale Automat kommer skridende skal jeg imidlertid, som mine Dreng udtrykker sig, ikke nyde noget. / Jeg har virkelig som du siger givet mit Folk noget, og jeg er glad over at du siger det. Det skal staa det vi har gjort, du har vist Dybden af vor Stammes Kræfter, paa Stedet, jeg har eftervist i Bredden hvad der gaar ud over vore Grænser og er vort endda; jeg tænker næsten den gamle Vise om dette Lands Lidenhed er bleven stikende i Halsen paa Gribbene nu, jeg synes ikke jeg har hørt den længe. De forbød os vor Glæde, lad os ønske os til Lykke med at vi har hegnet Landet og lagt Himmel og Hav til! / Ja Tak for sidst i Jylland! Siden har Else og jeg været paa Møen og gennem hele Sjælland paa Motorcykle, i Pintsen. Gives der rigere Land? Anstændigere Folk? Naar vi tænker paa de knuste Nationer søndernede, vi har ikke fortjent det, og jo, alligevel, hvorfor skulde vi have forskyldt de Ulykker de andre har lidt? / I Juli tager vi til Tibirke. Kom dog en Gang og se min Bakke! Hils din Kone og

Børnene, fra Else skal jeg hilse mange Gange. / Din hengivne / Johannes V. Jensen

Hen på efteråret må Johannes V. Jensen påny - i forbindelse med en jagttur til Himmerland - have haft en besøgsaftale med Aakjær. Den løb imidlertid ud i sandet:

Brev 31: Tirsdag 11 Okt 21 / Kære Aakjær! / Ja, vi er allerede tilbage i Kbhvn. igen, og Afbudet hører jeg kom bagefter, du er rejst. Jeg frygter vi har forstyrret dine Planer og er ked af at vi ikke holdt Aftalen. Men da vi havde faaet nogle Dages Motion og Jagt i Himmerland kunde jeg mærke paa Naur at han ikke trivedes mere, og saa vendte vi hjem. Der var smukt derovre, men vi syntes bl.a. ogsaa Vejret var for godt til at lade Else sidde hjemme i Stikken, nu tænker vi paa at køre en Motortur paa Fyn. Vi saa for lidt til hinanden mens du var her, som altid, kom snart igen, og dine Ræve skal nu heller ikke føle sig for sikre, din Indbydelse tager jeg imod om ikke denne Gang saa siden. Tak for dit Besøg og hils din Kone og Børnene naar I samles igen, og undskyld Vægelsindetheden. / Din hengivne / Johannes V. Jensen

I oktober 1922 udkom *Cimbrernes Tog*, som Aakjær modtog og takkede for:

Brev 32: Jenle 25/10 1922 / Kjære Johs. V. Jensen! / Du gjorde mig en stor Glæde med at sende mig din sidste herlige Bog: »Cimbrernes Tog.« / Jeg har fulgt din Nornegjæst op igjennem Jylland med Henrykkelse, men prosaiske Krav har revet Bogen ud af min Haand, saa jeg ikke har faaet den læst ud. Men den ligger paa mit Bord og venter, til der kommer en stor gylden Søndag. Da ved jeg at din Bog - som alle de forrige - vil hvælve Himlen endnu dybere og skønnere over mig arme. / Indtil det sker, saa jeg skal takke dig ordentligt, vil jeg vedlægge dette Brev en lille Anmeldelse fra en Aalborg Redaktør; maaske har han personlig sendt dig

den. Han hører til disse virkelig gode Læsere, der kan gi et varmt Haandtryk. Hans Beundring er ægte. Han er selv noget af en poetisk Sjæl og en stor Naturelsker og Fuglekjender. Det er slige Folk, der er de bedste Læsere; de ser fra Bogen ud over Naturen og ikke hen over en Bogreol.[a] / Saa du har ogsaa kjendt Villads Christensen. Vi har været Venner siden 1895. Men lidt tavse for ikke at sige mutte Venner. - Det følte som et Stik i Hjertet, da jeg læste at han var død. Han fik kun saa lidt af det udnyttet, der laa i Baner dybest i hans Sjæl. Det var en skøn Runesten du rejste paa hans lave Gravhøj.[b] / Og saa Farvel og min bedste Tak for Bogen! Naar en ny Foraarssol atter faar den jydsk Højderyg til at dampe, da kik ind af Døren til en vestlig Nabo, der saa gjerne modtar dig og dine. Jeg har adskilligt at vise dig siden sidst. / De bedste Hilsener til jer begge / fra din hengivne / Jeppe Aakjær⁷⁴

Brevet har muligvis krydset det følgende fra Johannes V. Jensen, også foranlediget af en bog: Aakjærs *Af min Hjemstavns Saga*, som Jensen fik tilsendt og takkede for:

Brev 33: 27 Okt 22 / Kære Aakjær / Tak for »Af min Hjemstavns Saga«, med Tillæg; Bogen har jeg læst med megen Opmærksomhed da den kom og en egen Nydelse som du og jeg kender. De gamle Dage var ikke de bedste, men vi er i Familie med dem og skylder dem et Hjerte Datiden ikke havde for dem. Renere af Sind end de gamle arme Bønder var dog ingen andre Slags Mennesker vi noget Steds siden har truffen. / Nu skal Vinteren overstaas og noget bestilles; naar Foraar og Sommer kommer igen kan den lille Dreng allerede nogenledes »retirere sig selv«.[a] som de sagde, Else bliver en friere Kone igen, og vi skal ud at køre, til Jenle kommer vi visselig, og Tak for din venlige Indbydelse. / Hilsener herfra til dig og dine fra os alle sammen. / Din hengivne / Johannes V. Jensen.⁷⁵

*

I januar 1923 fyldte Johannes V. Jensen 50 år, hvilket han markerede med udgivelsen af *Æstetik og Udvikling*, en »efterskrift« til *Den lange Rejse* (1908-22). Det indledende »Mindeblad for Adam Oehlschläger« (digtet »Graven i Sne«, hvortil foto taget af Jensen selv) blev separattrykt og med dedikation sendt til venner og bekendte, formentlig også til Jeppe Aakjær, som i hvert fald fik selve bogen - og hyldede vennen i følgende brev:

Brev 34: Jenle 19/1 1923 / Kjære Joh. V. Jensen! / Du er altsaa imorgen de 50. Og det gjør alle dine Venner øm om Hjærtet. Du har jo gjort os alle saa rige, bare ved at være til. Du er jo gaaet ind i vort Liv, i vor Dag, i vort Blod, som Luften og den danske Sol. Er det graat i ens Sind kan man jo bare tage en af dine stærke Bøger og atter læse sig sund og glad og faa Lyst til at spænde alle Nerver til nye Brydetag med Vanskelighederne. Saadan virker dine Bøger paa dine Venner og saadan er jeg vis paa, de har virket - og fremdeles vil virke - paa dit Folk. / Du ved, at jeg her fra mine Vinduer kan se over til Himmerlands Bakker, tværs over Limfjorden. Hver Gang jeg ser paa disse Bakker, tænker jeg paa dig og din rige Gjærning. Derfor er der ingen samtidig Digter, der saa tit er i mine Tanker som du. / Det er som disse Bakker i Dag skyder sig nærmere, som havde de et Hvert at betro mig, men ikke Evne til »at faa det sagt«. Jeg ved, hvad det er, de vil ha med i Brevet her: en regndugget Hilsen til dig! - Himmerland - det skønneste Navn i Danmarksgeografien - det Navn er uopløseligt forbundet med dig og din Berømmelse. / Du skal ha saa mange Tak ogsaa for din sidste Bog af det stærke personlige Indhold. Ogsaa den rummer - foruden den kloge og klare Udredning af din Forfatterbane - Dybder af den største Skønhed. Alene Digtet til Øhlschläger! en Juvel af Ynde og Ømhed.

Jeg kunde fristes til at kalde det for dit bedste Digt; det jævreste, det varmeste, det mest umiddelbart indtagende. / Tusind Tak for de 20 Aar, vi har kjendt hinanden, som Skribenter og som Mennesker! Og saa en rigtig skøn og herlig Dag imorgen, da et helt Folks Tak vil strømme imod dig! / Nanna hilser hjærteligst! Din hengivne / Jeppe Aakjær.

På selve dagen fremkom et hyldestskrift redigeret af Ludvig Holstein. Heri kunne man læse følgende hilsen:⁷⁶

Kære Johannes V. Jensen
Aa, elsked vi vort Fædreland
saa ømt, som du det tegne kan,
da blev hver Plet os mindekjær
som Lærkesang i Pinsevejre.
Din hengivne
Jeppe Aakjær

Holsteins eget bidrag gør gældende, at den foregående forfattergeneration havde udspring i »en gammel Overklasse, som i Aarhundreder havde været Eneindehavere og Forvaltere af Kulturen«. I »det demokratiske Gennembrud« er Johannes V. Jensen »Manden, som begynder forfra«.

*

Aakjærs fik bil i maj 1923 og var om sommeren på tur til Nordsjælland. Første stop var hos Knud Rasmussen i Hundested. »Vi kørte videre til Tibirke og fik på lang afstand øje på den mammut, som Johs. V. og hans drenge, Jens og Villum, havde bygget af røde mursten. Man kom ind i den ad bagvejen, bogstaveligt talt, idet uhyret havde indgang under halen. Bygningsværket blev senere taget i brug

Johannes V. Jensen ved sin mammut i Tibirke, hvorom Aage Marcus i sine erindringer Den lange Vej (1969) fortæller: »En sommer murede han [...] en vældig mammut et stykke oppe på bakken. Den blev berappet med mørtel, hvori der blev fæstet lyngris, som nok kunne ligne luv og fik et par lange krumme kævler til stødtænder og et par flaskebunde til øjne. Dens silhuet tegnede sig så storartet deroppe, især i de lyse nætter, men efter et par års forløb begyndte den at forfalde på grund af frostskaade, og en Skt. Hansaften sprængte Johannes V. den i luften.» (S. 111f.) - Livet igennem beskæftigede Johannes V. Jensen sig med mammutten, et komplekst symbol, der udover styrke og libido står for det indadvendte, hvilket kommer til udtryk i Bræen (1908): »Mammuten lignede ikke sig selv som Elefant mere, han havde lagt sig en langhaaret Pels til i Kulden, saa at han saa ud som et mosset bevægeligt lille Fjeld, naar han stemplede omkring mellem Granitblokkene og rystede Rimen af Lærketræerne, inden han fumlede de grønne Naale i sig med Snabelen. Om Vinteren blev han Dreng en kendt Figur i Fjeldet, hvor han kunde træffe paa det vældige Dyr i et eller andet nedsneet Naaletræskrat staaende ind i Læ af en Klippeblok med oprullet Snabel og Sneen flyvende mellem de vidtfavnende Stødtænder. Der stod han og rokkede bjærgtungt i Snestormen og groede til med lang Uld mellem de mægtige Ben, uendelig taalmodig, og under de buskede Bryn der sad fulde af Sne saa han ud paa Vejret med sit lille levende, erfarne Øje som Ensomheden selv.» (S. 86f.)

som hønsehus med en stige op til bagdøren.«⁷⁷

Sidst på året betænkte Jeppe Aakjær vennen med en forøget udgave af det lyriske hovedværk:

Brev 35: 27 Nov 23 / Kære Jeppe Aakjær / Tak for »Rugens Sange« i den ny Udgave;

jeg er glad ved at eje saa mange af dine skønneste Ting under et Bind. Erindrer du da »Rugens Sange« kom i den første Udgave; vi boede i Overgaden oven Vandet den Gang. For mange Aar er gaaet siden da, men de er ikke gaaet forgæves, du har gravet et dybt Spor i dine Landsmænds Sind i de Aar, Tone og Næring vil de have længe fra dig. / Venlig Hilsen fra os alle! / Din hengivne / Johannes V. Jensen

Johannes V. Jensen med sønnen Emmerik (f. 1922), der var hans »partner«, da han i Tibirke ladede op til Dyrenes Forvandling (1927). »Sidder man i Solskinnet paa Bakken udenfor sit Hus kommer Verden paa Besøg af sig selv.« Derfra var der frit udsyn over mosen med tørvegravene og »en nu næsten tilgroet Aa, som taber sig i Arre Sø«. »Paa Bakken, altid i Nærheden, færdes en lille fireaars Dreng - Tilværelsen forfra, i Lyset af hans gryende Indbildningskraft bliver Alting Begyndelse igen, i Knop og vidunderligt. Sammen studerer vi Larven, som ivrigt bølgende forfølger sit Straa, han henrykt og jeg med min Viden, han en lille Storm af Lykke over det ringe Dyr, jeg meget tænkende; hvad vi saa forstaar ved Larven kan gaa lige op, vi har Ret begge to.« (Kapitlet »Paa Bakken«; citater fra s. 23, 18 og 26.)

Året efter involverede Johannes V. Jensen sig i planer om et festskrift til kollegaen Knud Hjørtø:

Brev 36: 2 Apr 24 / Kære Aakjær / Dette Brev træffer dig antagelig i Stockholm, eller naar du kommer hjem - Hans Kyrre var hos mig og talte med mig om at foranstalte noget i Anledning af Hjørtø's 25 Aars Forfatterjubilæum, som er i Oktober i Aar. Vi enedes om at samle Bidrag til en lille Bog med Hyldest fra Venner, og jeg skriver et Digt til ham - vil du være med?[a] / Venlig Hilsen ihvor du er! / Din hengivne / Johannes V. Jensen ⁷⁸

Bogstrømmen fra Jenle fortsatte, og den

19.4.1924 kunne Johannes V. Jensen i al korthed kvittere for *Hejmdals Vandringer* og ønske »glædelig Paaske«:

Brev 37: 19 April 24 / Kære Jeppe Aakjær / Tak for »Hejmdals Vandringer«, og glædelig Paaske, venlig Hilsen fra alle her til dig og dine! / Din hengivne / Johannes V. Jensen

*

I 1925 skrev Johannes V. Jensen »Danmarkssangen«. ⁷⁹ Den fandt sin endelige form i *Aarets Højtider*, men seks af de

Jeppes Aakjær ved Karup å, 1908. Det kendte digt fra 1901 skildrer åen og dyre- og menneskelivet langs dens bredder især, når høstletstiden kommer »med Brand og Brynde«, og treven mand bliver »en Skjæmtebroder og Humorist« og artig pige lader hånt om korset og klokke, - »saa svulmer Barmen desmere frit«. Niende og sidste strofe lyder: »Du klare Strøm med de svale Bølger, / der duger Heden saa bredt et Bord, / mit Blik ærbødigt din Krumning følger, / til hvor du dykker i dyben Fjord. / Til dine Bredder min Slægt var bundet, / ved dine Bølger jeg Liv har fundet, / du er som Traad i mit Livsvæv tvundet, / du tungt henskridende Karup Aa.«

syv strofer afrundede den tale, som digteren holdt 12.7.1925 ved et folkemøde på Kalø, der var led i en landsindsamling til fordel for Nationalmuseet. To strofer fremkom 2.9.1925 i Gyldendal-tidsskriftet *Frem* under titlen »Fædrenes Spor«. De skulle varetage den historiske dimension. De henfarne slægter har skænket os en ædel gave, som vi må tage til os, om vi vil fatte vort væsens rod. »Hver Spaan du finder i Danmarks Jord / er Sjæl af dem der har bygget Riget.«

Jeppes Aakjær delte Johannes V. Jensens sans og interesse for oldtidsminderne og havde den 5.3.1925 skrevet dig-

tet »Danefæ« (*Politiken* 8.3.1925; JAA² 132), der med reference til Oehlen-schlägers »Guldhornene« skoser de griske, der roder i oldtidsjorden »som Orner«, og priser det »ærlige Finder-Tog«, repræsenteret ved den morgenmuntre bonde, der pløjer en ring op, og den danselystne glut, der såmænd bare lige vil stramme sin skolidse.

Ubestrideligt kom den bondske griskhed ganske mange gravhøje til skade. 1.3.1926 tilkom »Kjæmpehøjen«, hvori Aakjær beder lærken om hjælp til at besyng sin barndoms høj, - og hvori han stiller spørgsmålet: »Danske Bonde,

FÆDRENE'S SPOR

Alvorlig taler ved Alfjarvej
 med Grønsvær tækket de Gamles Grave.
 Høfjerne Slægter, forglem dem ej!
 I Arv de gav dig en ædel Gave.
 Høfjerne Slægter
 i Landets Marv
 sig ej fornægter.
 Bevar din Arv!

Hvad Haanden former er Aandens Spor.
 Med Flint har Oldbonden tømret, kriget.
 Hver Spaan du finder i Danmarks Jord
 er Sjæl af dem der har bygget Riget.
 Vil selv du fatte
 dit Væsens Rod,
 skøn paa de Skatte
 de efterlod!

JOHANNES V. JENSEN

Johannes V. Jensen, »Fædrenes Spor«, Frem, hæfte 48, 2.9.1925; med vignet af Johan Thomas Lundbye. Digtet indgik som str. 5-6 i »Danmarkssangen«, der fremkom i Aarets Højtider (1925) og fandt sin »endelige« plads i digtsamlingen Verdens Lys (1926).

Højens Frænde, / med din Rod i samme Grund, - / har du Hænder, som tør skjænde / Højens runeviiede Rund?» - Johannes V. Jensen rejste også sin barn- doms høj et poetisk minde: »Kæmpe-

højen« fra 1929. Den var for landsby- børnene »Grænsevagt ved Verdens Ende«, men den var også stedet, hvorfra i hvert fald en af dem en sommer øjnede havet og blev »verdensssvimmel« - »en

uhyre Gave / at grave ned og føje til sin
Viden!⁸⁰

*

Ind under jul 1925 begav Johannes V. Jensen sig på en rejse, der skulle bringe ham til Ægypten og Palæstina. På dele af turen havde han følgeskab af andre, bl.a. Anton Hansen, der leverede tegninger til rejseskildringer i *Social-Demokraten*. Aakjær måtte nøjes med en postkort-hilsen fra kurstedet Helwan syd for Cairo:

Brev 38: Helwan 15 Jan. [1926] / Venlig Hilsen og glædeligt Nytaar. / Din hengivne / Johannes V. J.

Kortet forestiller et solsvedet landskab med forblæste palmer og beduiner på kamelryg. Det må have skærpet længslen efter den kølige Flora, for hvis fod Johannes V. Jensen ved hjemkomsten nedlagde sin vandringsstav.⁸¹

*

På Jeppe Aakjærs 60-års fødselsdag 10.9.1926⁸² offentliggjorde Johannes V. Jensen i *Social-Demokraten* digtet »De gamle Bønder«, som fortjener at blive citeret in extenso:

De Gamle gik i Gravens Bo;
og Korset skævt paa Græstørv hælder.
Vel undt er dem den lange Ro.
Men Mindets Kilde vælder, vælder.
For dem, som Job, blev Livets Sum:
at man er stum, for evigt stum.
Stridt Græsset gror, hvor Bonden hviler;
dog Mindet gennem Taarer smiler.

I Graven gik de stille Folk,
med Muld i Mund, forglemte Sjæle,
indtil de fandt en sønlig Tolk
og stavnsfødt Mand - du gav dem Mæle.
Fornaglet Hu, hvis den er stærk,
vil genopstaa i Sønners Værk;
hvad der laa brudt i bøjet Kone
og maalspag Mand - du gav det Tone!

Bag dig et Skyggefølge staar,
en sunken Slægt, hvis Vunde bløder.
Forløser du - hvor du gaar,
i Folkets Mund din Sang du møder!
Med Burns og Blicher Haand i Haand
du løste Bondens Tungebaand.
du Muldens Ætling, som forynger
dit Folk, dit Land, idet du synger!⁸³

I sin »julebog« for 1926 vendte Aakjær tilbage til Blicher, forgængeren og forbilledet. Johannes V. Jensen fik den tilsendt og kvitterede for den i sin julehilsen:

Brev 39: 24 Dec 26 / Kære Aakjær / Tak for den lille Bog om Blicher, det gav mig Hjemve efter ham at læse den. / Else og jeg ønsker dig og dine en glædelig Jul og et godt Nytaar. Vi haaber at se dig og Nanna herovre i Vinter, som du talte om. / Venlig Hilsen og paa Gensyn! / Din hengivne / Johannes V. Jensen⁸⁴

*

I slutningen af 1922 havde Johannes V. Jensen (af grunde, som ikke skal berøres hér) brudt med *Politiken* og med Cavling personligt. Da Otto Gelsted 20.12.1923 var gået i rette med Jeppe Aakjærs *Bonden og hans Jord* og havde fundet sprogtonen »mærkelig lidt jysk, hvis man kunne dømme efter Tonen i Johannes V. Jensens og Thøger Larsens Produktion«, havde Cavling følt trang til at

forebygge, at historien gentog sig.⁸⁵ Aakjær havde 5.1.1924 repliceret, at ven-skabet nok ville kunne klare Gelsteds huseren i spalterne, men præcist tre år senere vendte han - i forbindelse med Cavlings planer om at forlade bladet - tilbage til sagen, bl.a. med følgende ord:

De er den eneste, som har Traditionerne i Dem fra Bladets Kamptider og store Dage, da Hørup lod Krigsluren skingre hen over Tagene af et bigot, et obskurantistisk og mørkeredet Kjøbenhavn. - Jeg kan nok faa Øje paa det, som man kalder Deres Fejl. Det er en Fejl, at »Politiken« bortstøder mange af de mest uerstattelige Penne; en Kampkraft som Henrik Pontoppidan gik altfor hurtigt fra Dem; det samme gjaldt Johs. V. Jensen; fra de sidste Dage Nexø (selv G.B. skriver nu i Soc.Dem.). Det er lidet kløgtigt for en fjottet Anmeldelses Skyld at miste et Navn, der er kjendt over hele Norden.⁸⁶

*

I marts 1927 lod Aakjær sig indlægge på Carl Ottosens klinik i Store Kongensgade til behandling for koldbrand i venstre fod. Der kom til at gå knap 14 måneder, før han var tilbage på Jenle. Blandt de mange, der mødte op ved sygesengen, var naturligvis Johannes V. Jensen, som noteret af Solvejg Bjerre: »Lige fra far blev indlagt, havde Johs. V. Jensen besøgt ham trofast. En forårsdag havde han på sin morgencykel tur plukket følfod til far i Sydhavnen.«⁸⁷

Årets julehilsen - formentlig sendt til Aakjær på Skodsborg Badesanatorium, hvortil han var blevet overført - stod bag på et foto af den Jensen'ske familie i åben bil, måske taget under den nævnte sommerekspedition til Jenle:

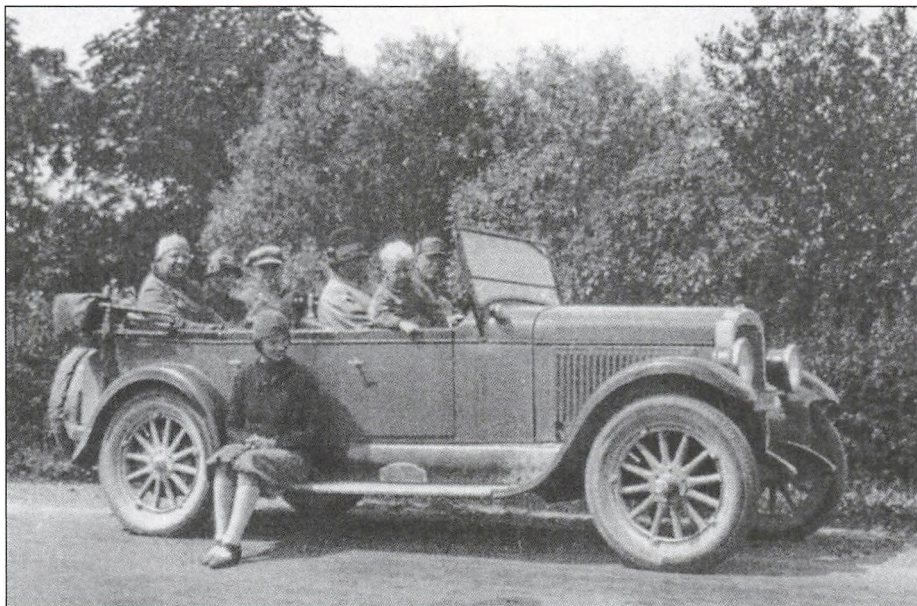
Brev 40: Kære Aakjær! Tak for den lille Bog [a] og de hjerteligste Hilsner fra os alle, med særlig Tak for Dagene paa Jenle i Sommer! / Din hengivne / Johannes V.J. / Else J.V.⁸⁸

I marts 1928 kunne de sammen glæde sig over, at de besatte førstepladserne, da *Politiken* bad sine læsere stemme om, hvilke forfattere der burde have sæde i et tænkt dansk akademi. Aakjær fik 6785 stemmer, Jensen fik 6296.⁸⁹

I 1929 udkommer *Før det dages*, Aakjærs »Minder fra Halvfemserne«. Johannes V. Jensen takker straks, men beder nogle måneder senere vennen om ikke at være for meddelsom om private anliggender i sine videre erindringer:

Brev 41: 3 Maj 29 / Kjære Aakjær / Tak for venlig Tilsendelse af det nye Bind af dine Erindringer, og Tak fordi du besøgte mig da du var i Byen, det var en Glæde at se dig saa rask og glad. Nu da der endelig er kommen nogen Varme i Luften begynder jeg at glæde mig til at se dig i Jylland til Sommer, jeg var i Gaar ude og prøve min Vogn igen, det gaar bedre med at køre end med at gå.[a] Tak fordi du tog vel imod de to Drenges forleden, vi fik dem da hele hjem, omend den ene lidt skrabet.[b] Venlig Hilsen fra Else til dig og Nanna. / Din hengivne / Johannes V. Jensen ⁹⁰

Brev 42: 25 Sept 29 / Kære Aakjær! / Jeg har ikke været glad for dine »Erindringer«, og synes ikke, hvis gammelt Venskab ellers betyder noget, at man helt skal tie for hinanden om hvad man synes. Din Maade at omtale baade døde og endnu levende Mennesker paa tror jeg ikke vil erhverve dig Venner. For min Part ved du at jeg sonderer mellem Privatliv og den Side, man vender mod Publikum i sine skrevne Ting, og jeg vil bede dig, hvis du i Fortsættelsen af dine Erindringer kommer til hvad Berøring vi har haft med hinan-

Johannes V. Jensen ved rattet. Hustruen Else og sønnen Emmerik på forsædet. De øvrige personer er ikke identificeret. Foto fra sommeren 1927. På bagsiden: Brev 40.

den, om at indskrænke dig til de Indtryk du har haft af mit Forfatterskab; Oplysninger om min Person eller om min Familie vilde jeg tage dig ilde op. Naar man har nedlagt et Initiativ og en Form, en Reform, i sine trykte Skrifter glæder man sig ikke til at blive reduceret til Anekdote, et eller andet Fragment af hvordan man muligvis en Gang har rendt omkring. / Jeg har en Gang skrevet i Prosa til dig, da du blev 50, og et Digt da du blev 60, *det* er fra mig til dig; andet eller mere, Breve eller hvad du ellers har set af mig og mine, ønsker jeg ikke du lægger Haand paa. / Tag mig ikke ilde op at jeg paa Forhaand giver dig min Mening tilkende, offentlige Rivninger bagefter, naar det var for sent, vilde ikke være til Held hverken for dig eller mig.[a] / Med venlige Hilsener. / Din hengivne / Johannes V. Jensen ⁹¹

Solvejg Bjerres udgivelse af brevvekslingen mellem Jeppe Aakjær og Henrik

Cavling kaster et sidelys ind over de to korrespondenters forhold også til Johannes V. Jensen, - hvad allerede navne-registrets talrige Jensen-referencer antyder. F.eks. ses det af Cavlings brev af 13.1.1930, at Nanna Aakjær har gjort Cavling opmærksom på, *at* et Jensen-brev i anledning af Cavlings afsked fra *Politiken* ikke er kommet frem, *at* Cavling så har udryddet misforståelsen/fjernet uoverensstemmelsen, og at Jensen og Else næste formiddag mødte op hos Cavling, som herefter over for Aakjær kan slå fast, at »alle dem hvis Venskab jeg i mit stille Sind ønskede at bevare og herimellem Johs. V. og Frue, er forblevet mine trofaste Venner og forhaabentlig vil være det Livet ud.«⁹²

Johannes V. Jensen boede i mange år i Rahbeks Allé 2D. Billedet af den tilknappe forfatter i arbejdsværelset er taget, kort før Svenska Akademien tildelte ham Nobelprisen. Bestlutningen blev meddelt ham pr. telegram 9.11.1944, da han var indlagt på Frederiksberg Hospital, og var på forsiden af de store aviser dagen efter. To af dem, Politiken og Social-Demokraten, benyttede netop dette billede.

*

For Jeppe Aakjærs vedkommende randt livet ud 22.4.1930. Naturligt nok var det Johannes V. Jensen, der skrev mindeartiklen i *Politiken*. Aakjær var præget af hjemstavnen og af tiden, han vogtede kvæg derude i kærerne, og derfra kastede han sig ind i sin tid og blev den politiske paroles mand, og om, hvad der kom ud af det, kan man nu mene, at »det var kort alt sammen, som alting er forbigaaende«.

Men Varighed, den sande store Dimension, som er over Tiden, finder man i hans Digte. Her slaar en Urkraft igennem. Den nye Tone i hans første Digte, som passende hedder »Derude fra Kærerne«, og det uforgængelige i hans Poesi, er Sangbarheden, det var ikke skrevne, nette Ting, Konversationsvers, som Størsteparten af hvad man sætter sammen i Byerne, det var fra Bælgen, Livslyst som bandede sig Vej i Sproget, en blodrig Hensynsløshed, men af en sjælfuld Art, kun i Vers kunde den faa Luft. [Her følger en henvisning til artiklen til 50-årsdagen.] Siden da lagde Aakjær ikke væsentligt til sin Produktion; men Tiden har heller ikke tæret paa den, den Part af den hvori hans Geni slog igenem, tværtimod, Aakjærs store Digte staar

Jeppe Aakjær's arbejdsværelse på Jenle. Foto: Johan A. Poulsen, 1920.

monumentalere jo længere de rykker i Baggrunden. Og nu har de faaet det endelige Perspektiv en Mands Arbejde faar naar han er død. / En Bonde er død. Megen Bondedom dør med ham. Underligt nok, han var mere Bonde selv end han vidste om Bønder, naar det kom til Stykket, man faar studere *ham*, han var en hel Bondestand, ene Mand. / Jeg har ikke Sind til at brede Aakjær's Væsen ud for en Læsekres nu, det føles hundsk at man skal skrive naar Venner dør, men det forlanges af en, og levende bliver de jo ikke igen af at man smider Pennen. Ja saa, Foraaret 1930 skulde han dø. Netop ved Paasketid, som havde meget af hans Væsen, skulde hans Væsen udslukkes. / Det rykkede mig i Rødderne denne Paaske, som det gør hvert Aar, naar Kulde og Vind rotter sig sammen, men det trods alt bliver Foraar. Paasken har noget jydsk, gammel Hjemvæ gør sig gældende, Vinden i Nøglehullet der kalder, den jydsk Steppe, man længes efter Milene, men føler

at man nu er *udenfor* hvad der en Gang var Uendeligheden. i den gale Ende af den, og knebler Vinden med noget Papir i Nøglehullet. Til vor Barndom og til Bønderne kan der dog ikke vendes tilbage. / Men nu er der saa aabent og aandende derovre, lutter Vind og Afstande, Viben som et Barneskrig i Kærene, og paa de bare Marker nyfødte Lam, Østen-vinden bitterlig koldt, men Følfod i Grøfterne, hvor sorte Rande af Slam endnu tegner Konturen af smeltede Snedriver, Valenhed og en stor Forhaabning i Luften. Han havde saadan en Aarstid i sit Hjerte, tilstundende Foraar, efter en overvunden Vinter. Men dette Foraar skulde han ikke opleve. / Solsorten forstyrrer mig i disse sidste Linjer over en Død, en vedholdende fortrøstningsfuld Strofe ude i Lindene over Gaden; Foraaret passer sit. / Ja, Naturen er streng. Af sin Overflødhed sætter den en Mand sammen, og som et Lynnedslag rydder den ham ud, naar dens Arbejde i ham er endt.⁹³

Tillige fremkom fra Johannes V. Jensens hånd korte udtalelser om Aakjær i *Dagens Nyheder - Nationaltidende* og i *Social-Demokraten*. I den konservative avis hedder det:

Fleire Elementer, der forekommer spredt, eller u[d]spaltet, i dansk Folkekarakter, havde samlet sig under et og var bleven til Talent, Bevidsthed om eget indre Liv, hos Aakjær. En saadan heldig Potensering ses sjældent, og det vil vare længe førend en Ener som Aakjær, der gør det ud for en hel Befolkning, igen viser sig. Han var en varm, overdaadig Natur, med mange Venner, som vil føle at de er blevet meget berøvet ved hans Død.⁹⁴

I *Social-Demokraten* finder han det vanskeligt »at sige noget mere prægnant« om sin gamle ven end hvad han gav udtryk for i digtet til 60-årsdagen, - hvorefter han citerer strofen om de stille folk, som den stavnfødte Aakjær gav mæle.⁹⁵

I et brev til Knut Hamsun skal Johannes V. Jensen i forbindelse med Aakjærs død have bemærket: »Han var jo en vildfarende Sjæl, som vi er allesammen.«⁹⁶

Johannes V. Jensen havde straks efter Thøger Larsens død stillet forslag om rejsning af en mindesten for ham.⁹⁷ I efteråret 1931 omtalte han i en artikel projektet og pointerede det meningsfulde i »at knytte Mindet om en betydelig Mand til en Fredning, som for al Tid sætter et smukt Stykke Natur [her kyststrækningen mellem Lemvig og Tørring] udenfor Handel og i Almenhedens Eje«. I samme åndedrag foreslog han, at en part af Fly Hede blev nationaliseret i Jeppe Aakjærs navn; man kunne ikke hædre ham smukkere »end ved i hans Navn at skænke Efterverdenen en urørt, beskyttet Plet af

den Natur der havde frembragt ham, og som han nu er gaaet for altid op i.«⁹⁸

*

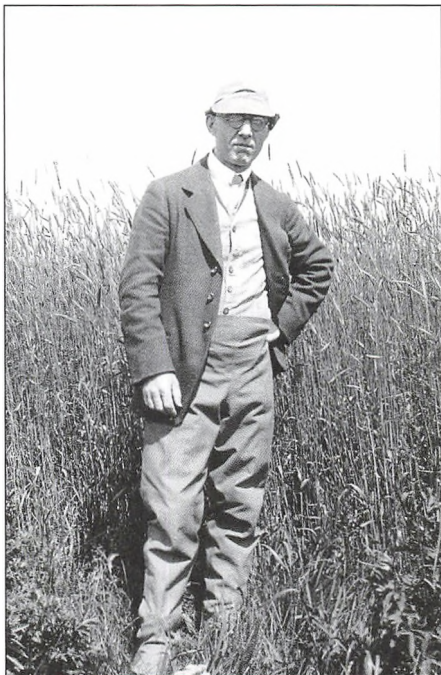
Solvejg Bjerre fortæller i sine erindringer (*Længe siden*, 1992), at hun og den yngre broder Esben under den børnevenlige Johannes V. Jensens besøg på Jenle altid var i hælene på ham og faderen. Erindringerne har også et kapitel, der drejer sig om kontakten langt senere, under og efter krigen.⁹⁹ Alsangsbevægelsen gav anledning til et sangbogsboom, hvor det ofte kneb gevaldigt med respekten for, hvad digterne faktisk havde skrevet. »Kan man det?«, spurgte Solvejg Bjerre i *Politiken*,¹⁰⁰ og Johannes V. Jensen bragte hende eksempler og opmuntrede hende i den fortsatte »kamp mod hærværket«. Under et af hendes besøg på Kastelsvej pointerede den efterhånden ældede digter, hvis læsning netop da var Sommerset Maugham, Joseph Conrad og Harry Søiberg, at skriveriet var »et håndværk« og »hårdt arbejde«, - »og nu kan jeg det«, som han tilføjede!¹⁰¹

Forkortelsesliste

JM (+ nummer) = Johansen, Frits & Aage Marcus, *Johannes V. Jensen. En Bibliografi*, bind 1-2, 1933-51; 165, 94 s.

JAa (+ nummer) = Aakjær, Jeppe, *Mit Regnebræt. En Selvbibliografi*, 1919; 103 s., 10 pl. (JAa² refererer til August F. Schmidts videreførelse i Jeppe Aakjær, *Fra Sallingland til Øresund*, 1932, s. 160-70.)

KB, NkS = Det kgl. Bibliotek, Ny kgl. Samling.

*Johannes V. Jensen i Tibirke, 1915. - »Nedenfor det store skønne bakkedrag strakte mosen sig med sit sorte vandspejl, og fra de høje steder var der en milevid udsigt både over Arresøens opalfarvede flade og mod øst over det frodige agerland og nordvestpå over Tisvilde Hegn. Bakkerne var næsten helt nøgne dengang med lyng og en enkelt lille gyvel eller enebærbusk som eneste bevoksning.« (Aage Marcus, *Den lange vej*, 1969, s. 110.)*

Jeppe Aakjær i karakteristisk positur, med vest og slips, men uden den brede hat, som også hørte til outfittet. Foto ca. 1915.

Brevveksling = Bjerre, Solvejg (udg.), *En brevveksling mellem Jeppe Aakjær og Henrik Cavling*, 1988; 155 s.

Drøm og drama = Aakjær, Kamma, *Drøm og drama. Breve mellem Jeppe Aakjær og hans søskende*, 1990; 168 s.

Efterladte Erindringer = Aakjær, Jeppe, *Efterladte Erindringer. Fra Tiden omkring Aarhundredskiftet og fremefter*, 1932; 219 s., 25 pl. (Ny udg., 1991; 197 s.)

Friis = Friis, Oluf, *Den unge Johannes V. Jensen 1873-1902*, bind 1-2, 1974, xvi/303 og xii/324 s., 42 pl.

Handesten = Handesten, Lars, *Johannes V. Jensen. Liv og værk*, 2000; 515 s.

Henrik Fibæk Jensen = Jensen, Henrik Fibæk, *Jeppe Aakjær. Spillemand og stridsmand*, 1999 (= *Skivebogen*, 90); 336 s.

Knud Peder Jensen = Jensen, Knud Peder, *Jeppe Aakjær. Et moderne livs fortælling*, 2002; 456 s.

Livet på Jenle = Bjerre, Solvejg, *Livet på Jenle 1905-1926. Nanna og Jeppe Aakjærs hjem*, 1985; 186 s.

Længe siden = Bjerre, Solvejg, *Længe siden*, 1982; 219 s., 16 pl.

Min fars hus = Jensen, Villum, *Min fars hus. Erindringer om Johannes V. Jensen og hans miljø*, 1976; 150 s.

Nedergaard = Nedergaard, Leif, *Johannes V. Jensen*, 2. forøgede udg., 1993; 615 s. (1. udg., 1968; 464 s.)

Noter

1. *Breve fra og til Holger Drachmann*, ved Morten Borup, bind 4, 1970, s. 149. Viggo Lachmann (1864-1928) var sagfører og afløste i 1903 Ove Rode som Studentersamfundets formand. Ved hans død skrev Johannes V. Jensen i *Politiken* 13.4.1928 et minde-digt indledt med linjen »Vor kære Ven er gaaet bort« (JM 765). Om livet i Samfundet i Rodes formandstid har Jensen berettet i erindringsartiklen »Lachmann og Studentersamfundet«, *Studentersamfundet*, årg. 3, nr. 2, 1928, s. 1-2 (JM 769). - I sin debutroman *Danskeren* (1896) havde Jensen ladet Arnesen og Buris tage parti for Brandes efter hans berømte tale »Om Nationalisme« i Studentersamfundet 1.2.1894 (jf. 3. udg., 2000, spec. s. 83-87). Lars Handesten, »Johannes V. Jensen og Georg Brandes«, *Nordica*, bind 18, 2001, s. 173-84, skildrer hændelsen 9.3.1901 som et faderopgør. Det lykkedes dog ikke Jensen at befri sig totalt fra sin befrier. Men som gammel pointerede han i en privat samtale, at talen var om en generations- og ikke om en racemodsatning. - Jeppe Aakjær sad i Studentersamfundets bestyrelse 1898-1901.

2. *Den gotiske Renaissance*, 2. udg., 2000. kapitlet »Danmark« (s. 100-09). I slutningsafsnittet (s. 135-51) udvides perspektivet. De germanske folk har »et skævt Forhold til Kendsgærningen«, overordnet fordi de er hildet i »hin livsfjendske Forestilling om en anden Virkelighed end den der er«. Men der er trøst i deres »store mærkværdige Trang til at erkende«, idet »denne Egenskab bringer Ty-skere og Skandinaver med i den verdens-besejrende Udvikling, der begyndte i det handlende England«.

3. Jf. brev af 4.3.1901 fra Aakjær til broderen Jens (KB, NkS 4725, 1.3, 4°; ikke medtaget i *Drøm og drama*): »[...] jeg er med i en rullende Bølge der bærer mig højere og højere. Og hvorfor skulde jeg ikke nyde det nye stærke Liv, der slynger mig ind i sine Hvirvler? [...] Forleden var jeg nede hos Dr. Hans Kaarsberg i Sorø; han havde arrangeret en stor Middag til Ære for mig og en Kammerat [tilføjet i marginen: Johs. V. Jensen]; alle By-ens Honoratiores med Borgmesteren i Spidsen maatte deltage i Skaalen for os Kjøben-

havnere, og jeg havde Byens fineste og intelligenteste Dame - en Doktorfrue - tilbords; flere af Egnens Godsejere var tilstede og maatte sidde og høre paa at jeg oplæste mine jyske Digte; de saa lidt mellemfornøjede ud men til Gjengæld var Damerne straalende. Ideen var slet ikke min men min prægtige Ven Kaarsbergs. Han tog al Ansvar, sa' han, og Godsejerne maatte døjle Mosten eller gaa ud i Naboværelse og drikke Whisky; jeg tænker de har skumlet godt, da de kom hjem; thi jeg havde alle de smukkeste Damer for min Mund. [...]« - Kaarsberg (1854-1929), forfatter, distriktslæge i Sorø fra 1899. I Aakjærs digt til hans 60-års fødselsdag hedder det bl.a.: »Hvor denne Digter-Doktor tager Sæde, / der hopper Bægrene af Fryd og Glæde.« (*Venstres Folkeblad* 26.1.1914; JAA 617.)

4. Han var dog if. brev af 7.2.1907 blevet opmærksom på Jensen allerede i 1898, da »Pindsvinet« fremkom i *Tilskueren*; jf. note 36 ndf.

5. L.C. Nielsen (1871-1930), forfatter og tidsskriftredaktør, i en årrække en nær ven af Johannes V. Jensen. I Nielsens roman *De onde Aar* (1902) er Jørgen Tausen et lidet flatterende Jensen-billede. Jensen dedicerede i 1906 digtet »Hverdagene« til vennen. At forholdet senere kølnedes, fremgår af Jensens mindedigt (*Politiken* 13.3.1930, JM 824; optrykt i *Den jyske Blæst*, 1931, s. 76-78).

6. *Efterladte Erindringer*, s. 105-06. - »Af-sked« fremkom som eneste Johannes V. Jensen-digt i *Tidspunktet*, nr. 3, 12.4.1902 (JM 132); hans øvrige bidrag, artiklerne »Parti« og »Charlottenborg Udstillingen«, stod i nr. 1 og 2 (JM 130 og 131). - Man kan næppe ud fra citatet slutte, at »Aakjær følte sig med grund stødt« (Nedergaard, s. 221f; jf. Handesten, s. 139f: »flere [bl.a. Aakjær og vel også L.C. Nielsen] følte sig truffet af digtets hovne satire og uretfærdigt behandlet«).

7. Smst., s. 106f. - A.C. Andersen deltog, if. et brev af 3.2.1902 til sin forlovede, i et lignende, dog mere vellykket måltid (jf. Friis, bind 2, s. 137). - Handesten anfører s. 138, at mødet mellem Aakjær og Johannes V. Jensen fandt sted »sidst i 1890'erne«, men modificerer vistnok dette s. 139f (måske efter Friis, der s. 136 anfører, at Aakjær »i årene om-

Af fire bevarede Johannes V. Jensen-malerier har Oluf Friis i *Den unge Johannes V. Jensen 1873-1902, 1974, bind 1*, farvegengivet tre. Billedet hér af Farsø set fra syd stammer formentlig fra gymnasietiden. »Den ældste Del ligger i Nærheden af Kirken ved en lille Indsø, nogle faa Gaarde med urgamle Tofter og Sporene af andre nu forsvundne Bebyggelser, gamle Diger og Hybenbuske. Det er den oprindelige Torp, hvor Skifterne endnu præges af Oldtidens urgermanske Fællesdrift. Rundt om bor spredte Udflyttere. Egnen er til alle Sider vidtstrakte Heder og Kær med Udsigt vesterpaa ad Limfjorden til og mod Øst til Hobrokanten og Rold Skov.« (*»Graabølle«*, 1910.) Gavlen midt i billedet markerer fødestedet, smedehuset, nuværende Søndergade 48, hvor Johannes V. Jensen Museet har til huse.

kring århundredskiftet« var den, der kom til at stå Jensen nærmest). - I øvrigt var Johannes V. Jensen kommet i Studentersamfundet fra 1894. Bl.a. overværede han Georg Brandes' berømte tale »Om Nationalfølelse« 1.2.1894. Han kan have »kendt« Aakjær, før venskabet blev etableret. Men if. *Før det dag*, s. 117, deltog Johannes V. Jensen ikke i Ungdomshjemmets møder, mens klubben holdt til i Marie Bregendahls Det jydsk Pensionat.

8. *Fræ wor Hjemmen. Vers og Prosa i jydsk Mundart*, 1902, s. 217-18 og 219-20.

9. Jf. om Thøger Larsens ungdomsforhold til Johannes V. Jensen: Ebbe Kornerup, *Thøger Larsen og Breve fra ham*, 1928, s. 47f, hvor det bl.a. hedder: »I Joh. V.'s Hjem - det var

paa Kristianshavn ved en Kanal højt oppe i et nyt Hus [Overgaden oven Vandet, nr. 100], hvor hans smukke blaaøjede og gulhaarede unge Kone gik omkring som et Indbegreb af al nordisk Husmoderlighed - var Thøger som hjemme.« Jf. Nedergaard, s. 332. - Forholdets videre skæbne falder uden for denne fremstillings ramme. Blot bør det nævnes, at seks af de 17 Johannes V. Jensen-værker i Thøger Larsens bibliotek på Lemvig Museum har dedikation, og at Jensen skrev en tynd strofe til Larsens 50-års fødselsdag (*Social-Demokraten* 5.4.1925; JM 679), et vægtigt digt ved hans død (*Politiken* 25.11.1928; JM 779) og en smuk artikel ved afsløringen af hans mindesten (*Politiken* 31.8.1932; JM 941). - I det såkaldt folkelige gennembrud

repræsenterede triumviratet Jensen/Aakjær/Larsen lyrikken, jf. Sven Møller Kristensen, *Den store generation*, 1974, s. 139-54, hvor det dog betones, at Jensen og Larsen stod den folkelige tradition (og sangtraditionen) fjernere end Aakjær. Sammenligninger af filologisk tilsnit er foretaget af Harry Andersen («Johannes V. Jensen og Jeppe Aakjær», *Selskab for nordisk Filologi. Årsheretning for 1954-55*, 1955, s. 9-12, samt »Johannes V. Jensen, Jeppe Aakjær og Thøger Larsen«, *Edda*, 1959, s. 77-110). - Hvad Thøger Larsen har skrevet om Jensen og Aakjær kan opspores via personregistret i Knud Madsen, *Thøger Larsen. En Bibliografi 1891-1988*, 1997, del 1.

10. *Efterladte Erindringer*, s. 71. Jf. Nedergaard, s. 217-19.

11. Tidsatmosfæren har Johannes V. Jensen beskrevet i sit forord til Knud Hjørtøes *Under det svindende Lys*, 1933 (JM 972), optrykt i *Aandens Spor*, 1962, s. 123-25. Den københavnske *fin de siècle*-generation »havde forpagtet Literaturen og drev den med samme Udfald som naar man aflæder en Gaard«, men afløstes af »et Opbud fra Landet, en ny Række Forfattere der kom med Næring fra Jorden«.

12. Handesten, s. 83-85. Aakjær må have ømmet sig over for Jakob Knudsen, der i et svarbrev af 30.12.1902 pointerer: »Joh. V. Jensen begaar *aldrig* Sprog-Synder - den sproglige Mirakelmand som han er«; men han medgiver i samme åndedrag, at »Fanden ofte tager ved ham, saa han rejser af Sted fra Fortælling og Anskuelighed og alting og forsvinder for vort undrende Blik i Filosofiens Urtaage«. (KB, NKS 4725, 4°.)

13. Aage Marcus, *Den lange vej*, 1969, s. 125. (Smst. s. 133f omtaler Marcus sit hos Johannes V. Jensen indledte venskab med Aakjær.)

14. Til brev 1: [a] Ny Vestergades Forlængelse skiftede i 1904 navn til Tietgensgade (jf. *Brevveksling*, s. 11f). - [b] Den omtalte bog er *Madame D'Ora*, 1904, den første af Jensens to sammenhængende »Amerika-romaner«. Den kulturelt forfinede Edmund Hall bliver i romanen et bytte for den rovdyragtigt-kyniske religionssvindler Evanston, i hvilken konflikt også titelpersonen, den

livshengivne sangerinde, går til grunde. Den russiskfødte Helena Blavatsky (1831-91) stiftede et teosofisk samfund og fungerede ofte som spiritistisk medium. Som bekendt kom Johannes V. Jensen fra et hjem med interesse for spiritisme, jf. Friis, bind 1, s. 25-31 (med optryk s. 260-65 af artiklen »Om Spiritisme«, *Studentenbladet* 29.8.1895; JM 15). - [c] P. Chr. Asbjørnsen & Jørgen Moe, *Folke- og huldreeventyr. Norske kunstneres billedutgave*, bind 1, 1928, s. 17-20: »Smågutene som traff trollene på Hedalsskogen«. Aakjærs sammenligning halter fælt: det er ikke trolde, men de to fattige drenge, der kommer bedst ud af historien. Men ellers er forestillingen om Jensen som sit folks »øje« ikke Aakjærs alene; jf. f.eks. Kurt Tucholsky, »Besuch bei J.V. Jensen«, i hans *Gesammelte Werke*, bind 2: 1925-1928, Reinbek b.H. 1961, s. 802-04 (oprindeligt i *Vossische Zeitung* 19.6.1927). - [d] Det omtalte digt er »Paa Memphis Station«, *Tilskueren*, marts 1904, s. 195-98 (JM 152). - [e] Barselspotte-skikken er senest nævnt i *Årsskrift for Purhus Lokalkrav*, 2001, s. 20 (Læsten, 1926; naboerne kom »med sødsuppe og andet godt«). Danaide-sammenligningen virker søgt; if. græsk mytologi skulle kong Danaos' døtre i underverdenen som straf for drab på deres ægtemænd fylde et bundløst kar med vand. - [f] Omkring århundredskiftet havde Bernina været den foretrukne café. Her holdt gruppen omkring L. Mylius-Erichsens tidskrift *Vagten* til. Jf. Aage Welblund, *Omkring den literære Café*, 1951, spec. s. 147-54. Aakjær har næppe dyrket stedet, han figurerer slet ikke i Welblunds personregister. Brevet her er tydeligvis udtryk for et ønske om fordybet venskab, med andre dimensioner end litteraturpolitikken, jf. cykelturene før Jensens jordomrejse. - [g] Brevet er citeret hos Nedergaard, s. 257 (note 97) og 284, med en række graverende fejllæsninger. Det samme gælder tre senere breve, nr. 11, 15 og 34 ndf.

15. Til brev 3: Invitationen til L.C. Nielsen havde følgende ordlyd: »Kære L.C. / Tak for Tjenesten forleden! Jeg er ked af jeg ikke var hjemme. Vil du ikke spise Frokost med mig og Else imorgen Kl 2 paa Bristol - vi skal vies Kl 1, og jeg tænker vi er færdige til 2. Stil paa Kafeen, hvis du vil, jeg beder ogsaa

Aakjær om at komme. / Din hengivne / Johannes V.» (KB, L.C. Nielsens Arkiv, NkS 5028, 4°). Jf. hhv. Nedergaard, s. 286, og Handesten, s. 152.

16. Til brev 4: Svend Leopold (1874-1942). Det omtalte brev fra ham til Johannes V. Jensen er ikke bevaret.

17. Morten Borup, »Johannes V. Jensens bibliotek«, *Bogvennen*, 1968-70, s. 187-201; citat fra s. 191. Kommentarer: *stunter*, sjokker, stavrer; *Humlen*, dvs. humlebien. - På Jenles bogreol befinder sig if. oplysning fra Aakjær-Selskabets formand en hyldemeter Johannes V. Jensen-skrifter, men ingen med dedikation!

18. Til brev 5: Drengen, dvs. sønnen Jens, f. 11.11.1904.

19. Brevveksling, s. 11. - Bladplanerne ændrede sig allerede sidst i december. Cavling blev chef for *Politiken*, og ideerne tog retning hen imod overgangen 16.5.1905 til »det ny format« (det nuværende). Samme dag skrev Georg Brandes bladets allerførste kronik. Og Johannes V. Jensen indledte offentliggørelsen af den anden Amerika-roman, *Hjulet*, som føljeton.

20. Til brev 6: [a] De nævnte digte fra samlingen var optrykt efter antologierne *Fræ wor Hjemmen*, 1902, og *Ungdom*, 1901. »Karup Aa« var også for Henrik Cavling et højdepunkt, - sammenlignelig kun med Johannes V. Jensens skildring i *Himmerlandshistorier. Tredie Samling*, 1910, af farfaderen Jens Jensen Væver, jf. *Brevveksling*, s. 50f. - [b] Aakjær og Nanna var rejst til Berlin 6.3.1905. Den rige mand kan være deres vært, snedkermester Laurits Lassen, der i et brev fra Aakjær til broderen Jens - som da var i Amerika - netop karakteriseres som »velhavende« (*Drøm og drama*, s. 112f).

21. Til brev 7: [a] Postkort af 31.7.1905, med hilsner også fra L.C. Nielsen og Sophus Claussen. - [b] »Jakob og hans Sønner«, hvis 47 syvlinjede strofer fyldte godt i avisen (JAa 346), fremkom i separattryk i 1926 (JAa² 179).

22. Til brev 8: [a] Føljeton-udgivelsen af *Hjulet* (jf. note 19) fandt sted i perioden 16.5.-20.9.1905 (JM 169). I skrivende stund, 1.8.1905, kendte Aakjær forløbet frem til afsnit 43, bragt 30.7.1905 (svarende til s. 247ø

i bogversionen, der udkom 1.11.1905). Afsnit 44 blev først bragt 5.8.1905. I romanen tager den unge journalist Lee, af nordisk herkomst, kampen op mod Evanston, nu kaldet Cancer, et blondt bestie styret af atavistiske instinkter; hans tilintetgørelse skildres s. 299 i bogversionen. - [b] Citatet er formentlig »frit efter« Johan Herman Wessels »Herremanden«, der jo konkluderer: »Sligt lærer hvert utugtigt Skarn, / At ikke skaffe Næsten Barn, / Skiønt Næstens Kone gerne vilde. / Og det er ilde, / At Næstens Kone gerne vilde.« - [c] Johannes V. Jensen havde i *Politiken* 28.6.-2.7.1905 rapporteret om »Biltoget gennem Danmark« (JM 171-74).

23. Chr. Rimestad, *Adresse-Avisen* 4.10.1905; optrykt i hans *Digtere i Forhør. Interviews og Breve*, 1906, s. 44-46, samt i *Rotunden*, nr. 20, 2004, s. 44-45.

24. Efterladte Erindringer, s. 28.

25. Borup [note 17], s. 191.

26. Smst., s. 192 (facsimile).

27. »Christian IX«, *Politiken* 30.1.1906 (JM 182).

28. Til brev 9: [a] Afrejse 23.10.1905, hjemkomst sidst i december. *Den ny Verden*, 1907, fremlægger rejsens litterære udbytte. - [b] Novellesamlingen, dvs. *Fra Jul til Sanct Hans* (JAa 354), var som nævnt blevet tilsendt Johannes V. Jensen ved udgivelsen i november 1905. *Rugens Sange* udkom i marts 1906 (JAa 386). - [c] Jf. *Efterladte Erindringer*, s. 29f. - [d] Strofen er fra artiklen »Kongemordet«, fremkommet i de socialdemokratiske provinsblade 11.6.1903 (JAa 302)

29. Viggo Stuckenberg tilhørte halvfemsertiliteraturen og havde (i *Illustreret Tidende*, 1900, s. 525) distanceret sig fra den moderne flimrende uro i *Foraarets Død*: »Det er en Strøm, der styrter ud over og ned og opløser sig i pragtfulde Draaber.« Jf. Handesten, s. 119f. - Stuckenberg anmeldte også *Den store Sommer* (*Politiken* 14.12.1900), jf. Nedergaard, s. 177-78.

30. Til brev 10: [a] Thøger Larsen forsømte, når han var i hovedstaden, ingen lejlighed til at besøge Jensen.

31. Pressen, nr. 8, 10.7.1906 (JM 223). Det Anckerske Legat finansierede den beskrevne rejse såvel som efterårets rejse til Skotland. Jf. Henrik Fibæk Jensen, s. 139-42. - Aa-

kjærs første udenlandsrejse. Tyskland rundt på 14 dage i sommeren 1903, har han i et brev af 7.11.1903 til broderen Jens skildret efter devisen: »O, du er stor, du rullende Rhin, [...] men Karup Aa er dejligere end du!« (jf. *Drøm og drama*, s. 91). - Som byggen hos Aakjær, således rugen hos Johannes V. Jensen; i hans skildring står den »fuldvoksen og grøn over hele Nordevropa«, og »Danmark er en eneste bugnende Rugager« (»Rugen bølger«, *Politiken* 16.6.1911, JM 396; optrykt i *Myter. Fjerde Samling*, 1912, s. 180-89).

32. *Livet på Jenle*, s. 51f, citerer et brev fra Aakjær til sin vordende brud, som får instruks om at finde et sted, hvor »en tarvelig Middag« kan indtages. Han kalkulerer med syv-otte kuverter. Forlovere bliver, »som du alt har afgjort det: Hagens og Johs. V.«. Hagens var gift med Nannas søster Sine. Else er ikke på deltagerlisten, som Nanna ikke havde været det ved det Jensen'ske bryllup på Bristol (som Aakjær finder »for Allemands«). Der deltog fem gæster, if. Knud Peder Jensen, s. 295.

33. *Lange siden*, s. 31. Oplysningen ledsages af en konkret erindring om de to venner i lystig samtale i »fars stue«. Aakjær bringer Thit Jensen på bane, og Jensen hengiver sig i fingeret jammer over »det menneske«. »Han sad på fars divan, og jeg husker situationen, fordi Johs. V. smed sig på langs, borede hovedet ned i puden og gentog: 'Tal ikke om hende, Aakjær, lad vær med det.' Og så lo de begge to. Fars buldrende latter og Johs. V.s hæ-hæ og ha-ha kaldte mor til, og så lo de alle tre så højt, at jeg tror det måtte kunne høres helt til Farsø.« Solvejg Aakjær kom til verden i 1908, så situationen kan ikke ret vel stamme fra de allerførste Jenle-år. - Jensens brud med søsteren i 1901 blev aldrig helet.

34. »Dansk Natur«, *Riger's* julenummer, 1910 (JM 385); optrykt som »Fyenske Billeder« i *Myter. Fjerde Samling*, 1912, s. 71-103; citat fra s. 83.

35. Brev af 7.5.1904 (KB, L.C. Nielsens Arkiv, NKS 5028, 4°).

36. Til brev 11: [a] *Myter og Jagter* udkom i januar 1907. - [b] Den af Aakjær savnede tekst er »Fra en Sommer, I: Pindsvinet«, *Illustreret Tidende*, nr. 31, 1.5.1898, s. 508-09

(JM 28), optrykt i *Myter og Digte i Udvalg*, ved Leif Nedergaard, 1969, s. 14-20, i *Mørkets Frodighed. Tidlige Myter*, ved Niels Birger Wamberg, 1973, s. 90-96, og i Friis, bind 1, s. 265-70.

37. »Den jyske Bevægelse«, *Politiken* 1., 2. og 4.7.1907 (JM 280-82). - At bevægelsen vitterligt blev opfattet som et one-man-show fremgår f.eks. af, at Alfred Schmidt i *Blæksprutten* 1907 tegnede den som Johannes V. Jensen i uendelig gentagelse. Til tegningen føjede redaktionen et langt parodisk digt.

38. Krumslutning, dvs. afstraffelse, fastspænding i en stærkt krumbøjet stilling.

39. Johannes V. Jensens insisteren på Jakob Knudsen som genuint udtryk for jysk almuepsykologi sker med en »besynderlig forbigåelse« af Aakjær (jf. Nedergaard, s. 343f). - Det umage venskab mellem Jensen og Knudsen varede fra 1907 til 1912. I Knudsens artikel »Natur«, *Tilskueren*, 1909, bind 1, s. 128-36, opfattes Jensen som mere »ublandet dansk« end Aakjær og Skjoldborg. I Jensens nekrolog i *Politiken* 23.1.1917 (JM 498), optrykt i *Aarvog 1917*, 1917, s. 281-88, samt i *Aandens Spor*, 1962, s. 126-30, placeres Knudsen ikke i samtidslitteraturhistorien; han bestemmes i stedet som en middelalderlig type, halvt prælat og halvt storbonde. Jf. Handesten, s. 212-15.

40. *Den ny Verden. Til international Belysning af nordisk Bondekultur*, 1907, s. 186-218.

41. Brev af 7.10.1907, *Brevveksling*, s. 22. Cavling lokker også med ussel mammon: »For Kroniker, som vi bestiller, betaler vi 50 Kr. Blot et Par saadanne Artikler om Maanedene, og De har en aarlig Indtægt af 1200 Kr. Samtidig kan De, som Joh. V., publicere Kronikerne i norske, svenske og tyske Blade, samt bagefter lade dem udkomme i Bog.« Jf. Aakjærs brev af 27.11.1908 til hustruen: »Johannes V. er i Berlin. Han har faaet en smukt betalt Stilling ved Deutsche Rundschau, et anset tysk Tidsskrift, som trykker hans Indfald i Oversættelse.« (*Livet på Jenle*, s. 58.) Jensen skrev nu kun 10 bidrag til det tyske tidsskrift, det første i 1910, og fem i 1914.

42. Til brev 12: [a] *Livet paa Hegnsgaard* havde premiere på Aarhus Teater 29.9.1907;

*Jeppe Aakjær*s oplæsning den 7.3.1917 i *Politikens* foredragssal - den sidste i en række - fik et meget festligt forløb. Henrik Cavling bød velkommen og fortalte om sin deltagelse i 50-års fødselsdagen på Jenle året før. Efter et par musikalske indslag læste Aakjær op »paa det klingende Jysk, ingen taler smukkere end han«. Så fylkedes man om smørrebrødsbordene, hvor »en bitt Vise om en bitt knøv Kaal fra Salling« blev afsunget, og hvor Aakjær kvitterede med en hyldest til København. Flere talere, bl.a. Sophus Claussen, tog ordet, før Aakjær rundede af, bl.a. med et leve for Johannes V. Jensen, »det herligste Geni, der er dukket op i vort Land i lange Tider.« Alt efter avisens referat 8.3.1917. - Cavling sendte dette foto til Jenle. Aakjær i centrum lukker øjnene. Til højre ses Thøger Larsen, og til venstre ses Nanna i profil foran Johannes V. Jensen og Kresten Tovborg Jensen.

efter 30 opførelser dér gik stykket 21 gange på Dagmar-teatret. (JAA 237, under tilblivelsesåret 1901.)

43. *Politiken* 28.10.1907 (JAA 425), optrykt i og her citeret efter *Samlede Værker*, bind 4: *Artikler og Taler*, 1919, s. 149-51.

44. Jf. Aage Jørgensen, »'Bedre er Sjæl end Sol'. Romansk kultur i Johannes V. Jensens optik«, *Rotunden*, nr. 20, 2005, s. 28-40, der netop redegør for Jensens modstilling af galisk dekadence og angelsaksisk handlekraft.

45. Brev af 26.10.1907, *Brevveksling*, s. 23. Det ømme punkt hos Jensen er formentlig den despekt for historisk akribi, som anmeldelsen påpeger. Jeppe Aakjær havde jo selv som Blicher-biograf forskaffet sig solid kildekritisk indsigt.

46. Jørgen Elbek, *Johannes V. Jensen*, 1966,

s. 97-102 (afsnittet »Generationen fra landet«); citat fra s. 100. Elbek distancerer sig fra al litteraturhistorisk snak om et folkeligt (eller stofligt) gennembrud, - således som den udfoldes f.eks. i Jørgen Bukdahl, »Det folkelige Gennembrud i Litteraturen. Skjoldborg, Johs. V. Jensen, Jeppe Aakjær«, *Dansk Udsyn*, 1936, s. 69-84.

47. »Viborg«, *Politiken* 5.2.1908 (JM 307), optrykt i »Viborgs grundmurede Katedral-skole«, ved Mogens Bjerring-Hansen m.fl., 1993, s. 55-57.

48. Cavling til Aakjær 10.10.1910, med svar 13.10.1910, *Brevveksling*, s. 45-47. Johannes V. Jensens bidrag til *Riget* rækker fra 25.11.1910 til 27.1.1911 (JM 378-91). Jf. Handesten, s. 211f.

49. Til brev 13: [a] Bogen kan være Muld og

Malm fra foråret 1909 (JAa 482). - [b] Tyrol-rejsen er foromtalt i et brev af 3.4.1910 fra Aakjær til Nanna, jf. *Livet på Jenle*, s. 67f, og må have fundet sted i anden halvdel af april. - [c] Jensens »Langrejse« i maj 1910 gik til Oslo, Bergen, Trondheim og Stockholm.

50. Til brev 14: [a] *Gammel Johannes hans Bivelskistaarri* udkom ca. 8.12.1911 (JAa 559). - [b] Villum Jensen (f. 1906) husker, at Thøger Larsen talte et mere skarpt og artikuleret jysk end Aakjær, som vistnok også »klovne lidt« med dialekten, måske for at drille Else, hvem han engang spurgte, om hun ville »hjalpe« ham et stykke ost. (*Min fars hus*, s. 63f.)

51. Ludvig Holstein (1864-1943), giftede sig i 1915 med Thyra Ulrik og blev således Johannes V. Jensens svoger. 1918-43 var han konsulent for Gyldendal. Han redigerede *Hilsen til Johannes V. Jensen paa hans 50 Aars Fødselsdag*, 1923, samt *Udvalgte Digte*, 1929. Fire af hans artikler om Jensen er optrykt i det af hustruen redigerede mindeskrift *Ludvig Holstein*, 1943. Også Holsteins »Mindeord om Jeppe Aakjær«, *Berlingske Tidende* 23.4.1930, indgår i skriftet.

52. *Livet på Jenle*, s. 72, 98 og 115. Den sidstnævnte frokost fik flere deltagere, end Johannes V. Jensen gouterede, jf. *Brevveksling*, s. 74: »løvrigt foreslog jeg et Par andre Herrer [...], men Johannes V. tilbageviste dem koldt; han vilde kun spise Frokost med Dem.« - Aakjær var forhindret i at deltage i en fest »for en større Kreds«, som Cavling holdt 11.11.1916, jf. *Brevveksling*, s. 64; »Johs. V. Jensen, der ellers er menneskesky, har imponeret mig med at ville give Møde, endogsaa ledsaget af to Damer.« Derimod var flokken samlet, da man 7.3.1917 i *Politiken*'s foredragssal satte festligt punktum for en række Aakjær-oplæsninger, jf. *Brevveksling*, s. 65-70.

53. *Livet på Jenle*, s. 107.

54. *Politiken* 10.9.1916 (JM 477). Optrykt i og i det følgende citeret efter *Aarbog 1916*, 1916, s. 203-13.

55. Herefter følger yderligere en bemærkning til det litteraturhistoriske »Skænderi«. Den afgørende fejl er, at man overhovedet har holdt liv i Baggesen, der slet ikke repræsen-

terer en dansk »Grundrace«, men betegner »alt hvad der er ejendommeligt for *Urace*, det blakkede, begavede, instinktfattige, kort sagt adjektiviske Væsen, der firmer og firmer omkring Hovedordet Natur« (s. 206f).

56. *Thors Reise* indgår i Oehlenschlägers *Nordiske Digte*, 1807. Johannes V. Jensens foretrukne værk fra stormesterens hånd er ellers *Nordens Guder*, 1819, i *Æstetik og Udvikling*, 1923, s. 52, omtalt som »det Værk der dog staar os nærmest, og som jeg føler mig i aandeligt Afstammingsforhold til«. - Over for Leif Nedergaard skal Johannes V. Jensen 31.3.1942 have ytret: »[Oehl.] besad en enestående udtryksfuldhed og plastik, som ingen siden, måske med undtagelse af Aakjær, der hade samme saftighed, var meget af det samme naturprodukt.« (Nedergaard, s. 515f.)

57. Synspunktet hér forhindrede ikke Johannes V. Jensen i at nævne både Burns og Blicher i »De gamle Bønder« (jf. ndf.). Tilsvarende nævnes Aakjær i førstetrykket af »Steen Steensen Blicher«, *Politiken* 11.10.1932 (JM 946).

58. »Vejviseren«, *Politiken* 7.4.1940 (JM 1148), optrykt i *Mariehønen*, 1940, s. 104-14, samt i *Himmerlandshistorier*, 1973, s. 354-60 (og i senere udgaver).

59. Til brev 17: [a] Talen må være om det digt af Thøger Larsen, som begynder »Du gik som Pan under Maanens Horn«, *Lemvig Dagblad* 9.9.1916. Aakjær behøvede jo ikke at gøre Johannes V. Jensen opmærksom på det, som begynder »Danmark laa bølgende rigt i dit Sind«, *Politiken* 10.9.1916. Digtene er optrykt i *I Danmarks Navn*, 1920, s. 50-52. Til Cavling skrev Aakjær et par dage senere: »Smukkere Hyldest end den Johs. V. og Thøger Larsen har ydet mig i *Politiken*, kunde jeg ikke faa.« (Brev af 13.9.1916, *Brevveksling*, s. 61.)

60. Til brev 18: [a] *Vejr og Vind og Folkesind* (JAa 693) udkom 8.11.1916. - [b] Johannes V. Jensens bror Hans Otto Deuvs, søskendeflokkens næst yngste medlem, døde 8.9.1916. - [c] Den omtalte publikation, *Aarbog 1916*, 1916, indeholder bl.a. mindeartiklen »Hans Deuvs. En Himmerlandsmaaler« (s. 263-78; JM 492) - samt Aakjær-artiklen (s. 203-13, med portræt s. 204).

Johannes V. Jensen på besøg med sine sønner Jens (f. 1904) og Villum (f. 1906) hos forældrene Marie og Hans Jensen i Farsø.

Jeppe Aakjær med hustruen Nanna og børnene Solvejg (f. 1908) og Esben (f. 1911) på Jenle. Foto: Johan A. Poulsen, 1920.

61. Det bør nævnes, at Henrik Pontoppidan stod højere på Aakjærs liste end Johannes V. Jensen. Henvendelsen til ham, dateret 5.3.1918, indgår i Einar Nielsen, »Jeppe Aakjær og Henrik Pontoppidan«, *Skivebogen*, 2004, s. 20-49 (nl. s. 36f).

62. Til brev 20: [a] Brevet hentyder til den skandale, som Agnes Henningsens passionsroman *Den store Kærlighed* foranledigede. Den af gemen kvindeforagt gennemtrukne hetz kulminerede, da National Forfatterforening i konservatismens nye avis *Hovedstaden* 6.3.1918 protesterede voldsomt imod, at fru Henningsen kom på finansloven. Johannes V. Jensen, der havde anmeldt romanen i *Berlingske Tidende* (aftenudg.) 27.10.1917 (JM 522), var sammen med Else til bridgeaften hos Agnes Henningsen og Simon Koch, da undervisningsminister S. Keiser-Nielsen telefonisk meddelte hende, at Rigsdagen havde rettet ind efter den nævnte forening (jf. erindringsbindet *Skygger over vejen*, 1955, s. 78-85). Jensen og ni andre forfattere tog i et

brev offentligt afstand fra denne afgørelse (*Hovedstaden* 14.3.1918). Jf. Bodil Wamberg, *Letsindighedens pris. En bog om Agnes Henningsen*, 1990, s. 126-39. Johannes V. Jensens venskab med Agnes Henningsen gik langt tilbage (til 1899, if. Wamberg, s. 87); han havde anmeldt hendes roman *Strømmen* fra 1899 (*Illustreret Tidende* 24.12.1899; JM 59), og som *Pressen's* cyklende reporter havde han skrevet om hende dagen før han skrev om Aakjær (9.7.1906; JM 219). - [b] Manden med de lave tanker om Agnes Henningsens roman er venstrepolitiker, finansudvalgsformanden Jørgen Pedersen (1841-1920), redaktør af *Fyns Tidende*. »Jeg har virkelig vadet den helt igennem«, udtalte han under anden behandling 15.3.1918 af forslaget om finanslov for 1918-19, jf. *Rigsdagstidende. Forhandlinger paa Landstinget. 70de ordentlige Samling 1917-18*, 1918, sp. 1562. Debatte på tinge kan findes via de tilhørende oversigtsbind. - [c] Det valg, som vakte Jensens bekymring, blev afholdt 22.4.1918; ud-

faldet blev, at C.Th. Zahle fortsatte som statsminister.

63. Til brev 21: [a] Unge Hegel, dvs. Frederik Hegel d.y. (1880-1961), direktør for Gyl dendal 1912-39. - [b] Aakjær sendte 1899-1902 rigsdagsreportager til flere socialdemokratiske provinsblade; jf. *Efterladte Erindringer*, s. 15f, og Henrik Fibæk Jensen, s. 102-04.

64. »Himmerlandsk Musik«, *Danmark. Illustreret Almanak 1919*, 1918, s. 11-19 (JM 544). Optrykt i *Himmerlandsk Musik. Erindringsmyter*, ved Niels Birger Wamberg, 1997, s. 332-46. - Thøger Larsens bidrag, digtet »Danmark«, s. 9-10. - Til Aakjærs eget bidrag, digtet »Historiens Sang« (»Som dybest Brønd gir altid klare Vand«), oprindelig i *Skive Folkeblad* 6.6.1917 (JAa 707), havde Carl Nielsen skrevet ny melodi (s. 27). Både tekst og melodi er fejldateret i *Folkkehøjskolens Sangbog*, 17. udg., 1989. Jf. Henrik Fibæk Jensen, »Historiens Sang«, *Dansk Udsyn*, bind 70, 1990, s. 287-300.

65. Johannes V. Jensen samlede og opbevarede sine trykmanuskripter (nu i KB, NkS 3658, 4°); jf. efterskriften.

66. Brev af 24.4.1919. *Livet på Jenle*, s. 123-25; citat fra s. 124. For et fyldigt referat se Knud Peder Jensen s. 348-50.

67. Det er en almindelig antagelse, at Johannes V. Jensen købte sin første motorcykel, en Invicta, i foråret 1916. John de Summer-Branson sår (i *Motorcyklister. Fra Johannes V. Jensen til Biker-Jens*, 2002, s. 9-46) tvivl herom; et billede af ægtefællerne Jensen sammen med Ditleff von Zeppelin, der døde efter lang tids svaghed 4.4.1916, peger mod et tidligere tidspunkt. Derimod står det fast, at Jensen anskaffede efterfølgeren, en Nimbus, i maj 1922.

68. *Længe siden*, s. 32.

69. Til brev 23: [a] Kisse. g. Larsen, ungdomsveninde af Else, jf. *Min fars hus*, s. 127-34.

70. Waldemar Dreyer (1853-1924), læge i Gedsted, fra 1910 direktør for Zoologisk Have; kendt for at have opdaget Ertebøllebopladsen. Jf. Johannes V. Jensen, »Himmerlands Arkæologi«, i *Fra Danmarks Ungtid. Arkæologiske Studier til Johannes Brøndsted paa 50-Aarsdagen 5. Oktober*

1940, 1940, s. 13-20, samt i *Politiken* 5.10.1940 (JM 1161). Sigvald Vestergaard Nielsen (1879-1962) er kendt for at have fundet Borremosefæstningen.

71. Til brev 25: [a] Johannes V. Jensens forsøg på at »opildne« lokale kræfter til at købe Dreyers oldsagssamling strandede, så der kom intet ud af planen om en folkefest med digtertaler. Men Vesthimmerlands Museumsforening blev faktisk stiftet 21.1.1920. Og museumsbygningen indviedes i 1935. Jf. S. Vestergaard Nielsen, *Vesthimmerlands Museum, Aars, 21. Januar 1920-1945*, 1945, s. 5-11 (afsnittet »Tanken opstaar«); det dér citerede brev fra Johannes V. Jensen til bankdirektør Th. Thomsen er ikke lokaliseret. - [b] Under sin rejse til Østen i foråret 1913 havde Johannes V. Jensen fået opført sommerhus i Tibirke Bakker.

72. Til brev 27: [a] Den spanske syge var en verdensomspændende influenzaepidemi (1918-20), jf. *Livet på Jenle*, s. 133, samt *Min fars hus*, s. 136f.

73. Maleren Albert Naur (1889-1973) var en nær ven af Johannes V. Jensen. Om fælles ture til Jylland (på motorcykel, senere i bil), se Naur's erindringskronik »Vejviseren på heden«, *Politiken* 12.10.1964. Om besøget hos forfatteren Johannes Buchholtz (1882-1940), jf. *Min fars hus*, s. 104f.

74. Til brev 32: [a] Aalborg-redaktøren er formentlig Gunnar Fog-Petersen, der anmeldte *Cimbrernes Tog i Aalborg Venstreblad* 23.10.1922 (mærket »g.«). - [b] Villads Christensen (1864-1922), historiker, arkivar; tilknyttet Provinsarkivet i Viborg 1890-96. Johannes V. Jensen, som han underviste i historie i Viborg Katedralskoles femte klasse, mindedes ham i *Politiken* 22.10.1922 (JM 599); artiklen slutter: »Og vi skriver over ham, som de gamle skrev over en Broder: Nyd din Høj!«

75. Til brev 33: [a] Den lille dreng er efternøleren Emmerik, f. 15.5.1922; »retirere sig', ældre københavnsvk for 'klare sig', 'passe sig selv'.

76. *Hilsen til Johannes V. Jensen paa hans 50 Aars Fødselsdag*, 1923, s. 30. Strofen (JAa² 82) blev citeret i *Politiken*, ligeledes på dagen.

77. *Længe siden*, s. 53. Jf. Johannes V. Jen-

sen. *Himmerlænding, dansker, kosmopolit*, 1992, s. 37f.

78. Til brev 36: [a] Festskriftet gik i vasken, men 15.11.1924 blev der holdt en fest. Jensens tale fremkom i *Berlingske Tidende* dagen efter (JM 658). Ved Hjortøes død portrætterede han ham i *Vor Ungdom*, december 1931 (JM 914), og i 1933 skrev han forord til en samling af Hjortøes fortællinger, *Under det svindende Lys* (JM 972), jf. note 11.

79. Jf. Aage Jørgensen, »Johannes V. Jensens Danmarkssang - en teksthistorie«, *Rotunden*, nr. 20, 2004, s. 3-18.

80. »Danefæ« og »Kjæmpehøjen« fremkom i *Under Aftenstjærnen*, 1927, s. 64-66 og 117-21. Johannes V. Jensens »Kæmpehøjen« fremkom under den oprindelige titel »Børnene i Heden« i *Dagens Nyheder - Nationaltidende* 31.3.1929 (JM 790), med optryk i *Den jydsk Blæst*, 1931, s. 51-54.

81. Digtet »Hjemkomst«, oprindelig i *Dansk Naturfredning* 1925-26, 1926, s. 5 (JM 710), blev optrykt i *Den jydsk Blæst*, 1931, s. 18, under titlen »Gensyn med Danmark« og med dateringen 15.4.1926.

82. Fødselsdagen fejredes på Københavns Rådhus. Vilhelm Andersens festtale nåede med i hans *Sommer. Tanker og Taler*, 1926: »Mor ved Brønden«, s. 174-81. *Politiken* afsatte et opslag til kollegahyldest (Tom Kristensens bidrag er optrykt i *Fra Holger Drachmann til Benny Andersen*, 1967, s. 64-66) og lod Jørgen Bukdahl udbrede sig om Aakjærs fortræffelighed på kronikpladsen. - Aftenen efter blev der festet i Studenter-samfundet - og talt af Johannes Buchholtz om de to søjler foran litteraturens hus: Aakjær stod for poesien, og Johannes V. Jensen stod for prosaen. Talen fremkom i *Politiken* 12.9.1926.

83. »De gamle Bønder« (JM 714), optrykt i og her citeret efter *Den jydsk Blæst*, 1931, s. 21-22. Kommentarer: (Str. 1) *Job*: jf. Job 42,6: »derfor kalder jeg alt tilbage og angrer i støv og aske«. (Str. 2) *stavnfødr*: født på samme sted; Aakjær blev som bekendt født i Fly sogn ved Skive; *fornaglet Hu*: inde-stængt, tilsluttet sind (fornagle, egl. fastgøre med nagler, gøre et skydevåben ubrugeligt ved at slå en nagle i fænghullet); *maalspag*: fåmælt, forsagt. (Str. 3) *Skyggefølge*: følge af

døde; *Vunde*: sår; *Forløser du*: du som er forløser (af det stumme folk); *ihvor*: hvor end; *Burns*: den skotske digter Robert B. (1759-96), hvis »Auld Lang Syne« Aakjær oversatte til jysk: »Skuld gammel Venskab rejn forgo«, *Under Aftenstjærnen*, 1927; *Blicher*: om ham skrev Aakjær *Steen Steensen Blichers Livs-Tragedie*, bind 1-3, 1903-04; *Ætling*: efterkommer. - »Smukkere er der aldrig skrevet om Jeppe Aakjær«, hævder Tom Kristensen i artiklen »Nogle Lyspunkter i dansk Lyrik« (*Tilskueren*, 1931; optrykt i *Mellem Krigene*, 1946, s. 43-51; om *Den jydsk Blæst* s. 43-46); Johannes V. Jensens placerer kollegaen i et »darwinistisk Slægtsperspektiv« og skaber så »det bedste Digt i Bogen«, langt bedre end titeldigtet, hvor Jensen »vistnok ubevidst er kommet til at konkurrere med Aakjærs 'Karup Aa' og ikke har vundet«.

84. Til brev 39: [a] Den nævnte bog er *St. St. Blicher. Hans Personlighed og hans Muse*, 1926 (JAa² 199); 35 s. Johannes V. Jensens digt »Steen Steensen Blicher« fremkom først i forbindelse med 150-årsdagen, i *Politiken* 11.10.1932 (JM 946). Ved optrykket i *Paa-skedadet*, 1937, s. 15-17, udgik str. 8: »Med Minder svanger gaar den jydsk Vind. / Her lagdes Staal i Jakob Knudsens Sind. / Her lytte Thøger Larsens Stjerneblik. / Benaadet, sangfuld Aakjær kom og gik. / Et Suk fra dem fortaber sig i Rummet. / Og Himlens Aasyn staar som før forstummet.«

85. Brev af 20.12.1923, *Brevveksling*, s. 97f.

86. Brev af 5.1.1927, *Brevveksling*, s. 129-31.

87. *Længe siden*, s. 77. Jf. brev af 16.5.1927 fra Cavling til Aakjær: »Jeg skulde netop op til Dem i Dag, da jeg mødte Johs. V., som kom fra Dem.« (*Brevveksling*, s. 134.) - Cavling kunne under et af sine besøg fortælle om, hvordan Jensen-familien under en biltur var havnet i grøften, jf. brev af 13.4.1927 fra Aakjær til Nanna. - If. Nedergaard, s. 518, aflagde Jensen besøg på Jenle forud for Rebild-talen 1927 om »Mindets Lov« (*Politiken* 5.7.1927; JM 742); efter det foreliggende kan han ikke have truffet Aakjær ved den lejlighed.

88. Til brev 40: [a] Bogen må være *Under Aftenstjærnen*, der udkom i november 1927.

89. *Politiken* 3.3.1928. - Det kan tillægges, at de to venner i 1950 var »de eneste af det 20. århundredes forfattere, der var på læsebøger-nes top 20« (Handesten, s. 463f, der refererer til undersøgelser foretaget af Mette Winge).

90. Til brev 41: [a] Johannes V. Jensen fik bil i 1926 eller 1927. - [b] De to drenge er vel sønnerne Jens og Villum, f. 1904 og 1906, som har været på motorcykeltur til Jylland. If. *Min fars hus*, s. 86, var det Villum, der kørte på den tur over Fyn, som inspirerede faderen til »De naaede Færgen« (*Social-Demokraten* 24.12.1925; JM 701).

91. Til brev 42: [a] Brevet udlægges traditionelt som venskabet ene »knast«; jf. Nedergaard, s. 181. For god ordens skyld skal bemærkes, at *Før det dages* kun lige netop nævner Johannes V. Jensen (jf. note 7 ovf.). I en note anføres, at Aakjær i *Politiken* 20.1.1898 - tilfældigvis på Johannes' 15-års fødselsdag - anmeldte Hans Jensens skrift *Fordømmelseslæren*; jf. *Samlede Værker*, bind 4: *Artikler og Taler*, 1919, s. 60-62 (JAA 129).

92. Johannes V. Jensen var en stor beundrer af Henrik Cavling, således som det fremgår af karakteristikken i *Journalisten*, nr. 15, 1.8.1910 (JM 365), optrykt i *Nordisk Aand*, 1911, s. 104-13, og af digtet til Cavlings 60-års fødselsdag i *Pressens Magasin*, nr. 6, 15.3.1918, s. 3-4 (JM 535), ved Cavlings død optrykt i *Politiken* 8.8.1933.

93. *Politiken* 23.4.1930 (JM 835), optrykt i *Ungt er endnu Ordet*, 1958, s. 40-44, og i *Aandens Spor*, 1962, s. 131-33. Deloptrykt i *Himmerlandsk Musik. Erindringsmyter*, ved Niels Birger Wamberg, 1997, s. 274-76. - Artiklen er medtaget i litteraturlisten i Henrik Fibæk Jensen; bortset herfra fortier bogen venskabet mellem de to digtere.

94. *Dagens Nyheder - Nationaltidende* 23.4.1930 (JM 837).

95. *Social-Demokraten* 23.4.1930 (JM 836).

96. Citeret efter Nedergaard, s. 517. Nasjonalbiblioteket i Oslo har ikke kunnet finde ordlyden, men henviser til et brev af 28.4.1930, tydeligvis svar på en henvendelse fra Hamsun: »Kære Ven! / Aakjær er jo nu

død, og begravet med al den Gøgl Partiet ofrer paa sig selv, af ham er der ingen Oprejsning at vente. Men som jeg skrev til dig har Ingen her i Landet taget Notits af hans Erindringer. Folk der kender ham ved at hans Karakteristiker af forskellige Personer karakteriserer ingen andre end ham selv, saa du overvurderer Betydningen af hvad han paa en Sygeseng har rablet ned om hvad han ikke en Gang har kunnet huske. En Kritik vil nu imidlertid sætte ind, naar Partiet faar anden Brug for Blikglorien, jeg ser allerede nogle Forbud derpaa. / For Resten kan du ikke haabe baade at faa Snakken dementeret og selv holde dig udenfor. / Vil du hilse din Kone; vi haaber hun snart er kæk igen. / Din hengivne / Johannes V. Jensen.« (Ms. fol. 3196.) - Jf. Nedergaard, s. 187, note 64, der udpeger de steder i *Før det dages*, som var faldet Hamsun for brystet.

97. Johannes V. Jensens idé blev fremsat i flere dagblade 1.12.1928 (JM 780). Han blev et ikke specielt aktivt medlem af komiteen (drivkræfterne var Orla Buhl og Johannes Larsen), men skrev ved afsløringen på Vinkehløge i 1932 en smuk artikel, jf. note 9. Mindestenen er siden blevet flyttet til Gjelleroddes sydstrand.

98. »Den jyske Hede«, *Politiken* 18.10.1931 (JM 900), optrykt i *Paa danske Veje*, 1931, s. 85-96; citater fra s. 95f.

99. *Længe siden*, s. 126-30 (»Johannes V. Jensen«).

100. *Politiken* 8.4.1944. Jf. Solvejg Bjerres debatindlæg smst. 25.4.1944 (med brev af 21.4.1944 fra Johannes V. Jensen; JM 1250).

101. Solvejg Bjerre er ikke præcis, hvad angår datering. Samtalen fandt angiveligt sted en eftermiddag, hvor hun om formiddagen sammen med moderen havde besøgt lejligheden i Kastelsvej 23 (hvor til Else og Johannes V. Jensen var flyttet i slutningen af 1944) for at se, »hvordan vennerne nu boede«. Hun medbragte ikke blomster, men smørmarker. Men der henvises også til Robert Naurs interview med digteren, - og det stod i *Aalborg Amtstidende* 30.3.1950. (Jensen døde som bekendt 25.11.1950.)

Efterskrift

Den foreliggende artikel sigter imod at fremlægge korrespondancen mellem Johannes V. Jensen og Jeppe Aakjær, således som den forefindes i Det. kgl. Bibliotek. Aakjærs 11 breve beror i Johannes V. Jensen-Arkivet under signaturen I:2, og Jensens 31 breve befinder sig i Ny kgl. Samling under signaturen 4725, I.1, 4°.

Som det fremgår af Johannes V. Jensens ovf. citerede brev af 25.9.1929 (korrespondancens sidste), henregnede han sine breve til privatlivet og anmodede Aakjær om ikke at lægge hånd på dem. Holdningen fandt andetsteds andre udtryk. Jensen advarede f.eks. allerede i 1910 sine kolleger mod at skænke deres kladder etc. til Det kgl. Bibliotek («Gør ikke som Ibsen», JM 352). Og i den fest på Skydebanen, hvor vennerne i 1946 fejrede hans Nobelpris, udtalte han, at det livet igennem havde været hans stræben at opretholde et skarpt skel mellem offentligt og privat.

Ikke desto mindre er det en kendsgerning, at han gemte sine ting, breve som manuskripter, og at han i 1939 via vennen Aage Marcus overdrog en større arkivaliepost til Det kgl. Bibliotek, hvor den blev grundstammen i Johannes V. Jensen-Arkivet. Hertil kommer, at han senere præciserede og modificerede sin holdning, - nemlig i et brev af 21.10.1944 til professor i nordisk filologi ved Københavns Universitet, dr.phil. Johannes Brøndum-Nielsen, som havde bedt om lov til at benytte en bestemt udtalelse om Gustav Wied. Jensen giver tilladelsen og tilføjer:

Med det samme: principielt stiller jeg mig ikke ubetinget fjendtlig til Offentliggørelsen af Privatbreve, andres, naar De [læs: de] har tilladt det, jeg mener f. Eks. at Bjørnsons Breve betyder mere end hans Skuespil og Romaner, naar man virkelig vil ind paa Manden og Tiden. Naar jeg har modsat mig at Breve fra mig offentliggøres er det ikke fordi jeg har noget at skjule, tværtimod; de faa Privatbreve der eksisterer fra mig er betydningsløse og indeholder ingen Oplysninger om mit Forfatterskab, jeg har aldrig haft Fortrolige, eller meddelt mig til Nogen ud over ligegyldige Anliggender. Naar jeg ikke desto mindre har nedlagt testamentarisk Forbud mod Of-

fentliggørelse af Breve fra og til mig, er det et Led i de Bestræbelser jeg har gjort mig for at værgе mit Forfatterskab mod at blive til-sidesat til Fordel for Omstændighederne der-ved, eller en sekundær Vækst af Data ved-rørende min Person. Af samme Grund har jeg tilladt at mine Manuskripter er gaaet til det kgl Bibliotek, da jeg dog saa vidste dem i Sikkerhed efter min Død, 25 Aar derefter; det drejer sig kun om mine Trykmanuskripter, uden Værdi for Literaturhistorien, da de er enslydende med de trykte Tekster og alle Kladder og Varianter er tilintetgjort. / Dette Brev maa De gerne offentliggøre, hvis De vil.

Brevet blev offentliggjort af Brøndum-Nielsen i artiklen »Fra Oehlenschläger til Johannes V. Jensen«, *Berlingske Aftenavis* 4.11. 1944 (JM 1262). Det beror nu i Bent Juel-Jensens *jenseniana*-samling i The Bodleian Library i Oxford.

Det kan tillægges, at Johannes V. Jensen straks efter den tyske besættelse af Danmark i 1940 brændte 30 års dagbogsoptegnelser og en større bunke breve. Der er ingen særlig grund til at formode, at der har været breve fra Aakjær iblandt, selvom der jo er ubalance i korrespondancen, som den foreligger.

Nu er materialet (med arvingernes tilladelse) lagt frem. Det er herefter op til offentligheden at dømme om dets væsentlighed.

Ved brevenes gengivelse er der set bort fra rettelser in scribendo.

Brevliste

1	JAA > JVJ	04.03.04	
2	JVJ > JAa	11.04.04	
3	JVJ > JAa	14.04.04	
4	JVJ > JAa	07.11.04	
5	JVJ > JAa	15.12.04	
6	JVJ > JAa	20.03.05	
7	JVJ > JAa	31.07.05	postkort
8	JAa > JVJ	01.08.05	
9	JAa > JVJ	27.02.06	
10	JVJ > JAa	12.04.06	seddel
11	JAa > JVJ	17.02.07	
12	JVJ > JAa	24.10.07	
13	JVJ > JAa	24.04.10	
14	JVJ > JAa	20.01.12	

15	JAa > JVJ	16.03.12		
16	JVJ > JAa	09.03.16		
17	JAa > JVJ	12.09.16		
18	JVJ > JAa	11.11.16		
19	JAa > JVJ	12.03.18		
20	JVJ > JAa	16.03.18		
21	JAa > JVJ	19.03.18		
22	JVJ > JAa	05.04.18		
23	JVJ > Nanna	02.06.19		
24	JVJ > JAa	18.06.19	*	
25	JVJ > JAa	21.08.19		
26	JVJ > JAa	10.01.20		
27	JVJ > JAa	07.02.20		
28	JVJ > JAa	??.04.21	postkort	
29	JAa > JVJ	19.05.21		
30	JVJ > JAa	21.05.21		
31	JVJ > JAa	11.10.21		
32	JAa > JVJ	25.10.22		
33	JVJ > JAa	27.10.22		
34	JAa > JVJ	19.01.23	**	
35	JVJ > JAa	27.11.23		
36	JVJ > JAa	02.04.24		
37	JVJ > JAa	19.04.24		
38	JVJ > JAa	15.01.26	postkort	
39	JVJ > JAa	24.12.26		
40	JVJ > JAa	24.12.27	bag på foto	
41	JVJ > JAa	03.05.29		
42	JVJ > JAa	25.09.29		
	*	med vedlagt brev: S. Vestergaard Nielsen > JVJ 17.06.19		
	**	foreligger i to enslydende eks.; det i NkS er kladden		

Hvidbjerg og Mønsted - landsbyer med rødde i vikingetid og tidlig middelalder

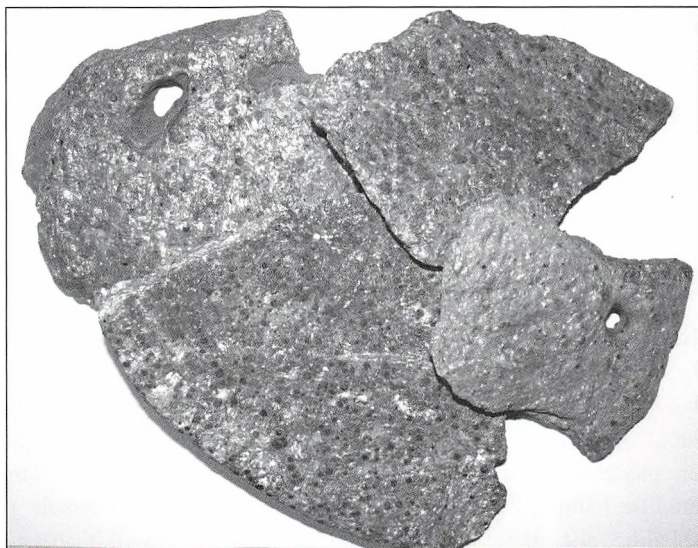
Af Inge Kjær Kristensen, Skive Museum

Der er flere forskellige indfaldsvinkler, når der skal foretages en arkæologisk vurdering af mulighederne for at gøre fund fra yngre jernalder, vikingetid og middelalder i et ellers fundtomt område. Først bliver stednavnets betydning undersøgt, områdets beliggenhed i forhold til landsbykirken, og der indsamles oplysninger om kendte fund i den arkæologiske sognebeskrivelse. Den næste fase foregår i »feltet« og er mere praktisk i form af besigtigelse af landskabet, prøvegravning og egentlig udgravning. Det er resultaterne af denne arbejdsform og nye undersøgelser i Roslev, Hvidbjerg og Mønsted, der vil blive præsenteret i denne artikel.

Stednavne

Et stednavn kan være med til at tidsfæste en landsbys oprindelse og dermed give et fingerpeg om landsbyens huse og struktur. Derfor bliver stednavnene inddraget i de vurderinger, museet udfører i forbindelse med forventninger til arkæologiske fund i et område. Ifølge stednavneforskerne, røber landsbyernes endelser deres tidsmæssige ophav, og blandt de ældste er navne på – *lev*, – *ing*, – *sted* og – *um*. Der er talrige landsbyer i Salling, der på den måde får trukket historien tilbage til jernalderen omkring 400 e. Kr. Tænk blot på Roslev, Villing, Bysted, Breum - ja, fortsæt selv rækken. I Fjends er der længere mellem disse stednavne,

Dele af drejekværne lavet af granatglimmerskifer. Denne type drejekværne blev anvendt både i vikingetid og middelalder. Fundet på markoverfladen af Harald Thomassen, Stouby. SMS 783A1. Foto: Inge Kjær Kristensen

men de er til stede i bl.a. Højslev, Mønsted og Ørum.

Vikingetidens landsbynavne ender bl.a. på *-by*, men også nyere landsbyer ender på *by*, hvilket forvirrer billedet en smule. Blandt de vikingetidige navne er Sæby (1402 - årstallet i parentes henviser til den ældste skriftlige kilde) og Dommerby (1409), og fra disse to steder er der sikre vikingetidsfund. Men andre landsbyer, som for eksempel Stouby, Vejby, Dølby og Lyby kunne have rødder i vikingetiden. Andre landsbyer har et hedsnavn i forstavelsen, som Oddense og Thise, der repræsenterer vikingeguderne Odin og Thyr'. Der er endnu ingen arkæologiske fund i Oddense og Thise, der bekræfter en oprindelse i vikingetiden.

Der er derimod mange landsbyer, der alene ud fra stednavnet, vil få en placering i middelalderen. Det gælder bl.a. navne med endelsen *-rup*. Disse landsbyer er formodentlig flyttet ud fra den oprindelige landsby. Det kunne for eksempel gælde Smollerup (1392), Koberup (1408), Gammelstrup (1469), Grættstrup (1497), Stårup (1403), Jegstrup (1462), Bøstrup (1584), Toustrup (1436), Nautrup (1401), Mogenstrup (1403), Bilstrup (1302), Glatstrup (1524) Brårup (1462), Durup (1453).....

Kirker og landsbyer

I Salling og Fjends er der næsten 60 landsbykirker med tilhørende sogne, og langt de fleste ligger i tilknytning *med* en nuværende landsby. Dertil kommer en lille håndfuld af nedlagte kirker, de såkaldte ødekirker, der bl.a. kan ses i

Iglsø, Grættstrup og Kapeldalen ved Harre Vig.

Men indenfor området ligger også sognekirker *uden* landsby lige op ad kirken, bl.a. i Mønsted og Hvidbjerg.

Der er ingen tvivl om, at kirkebyggeriet vidner om menneskelig kunnen og virksomhed i 1100-1200 tallet, i den tidlige middelalder. Vi forventer helt automatisk at finde den middelalderlige landsby med gårde og huse i umiddelbar nærhed af kirken. Men behøver det at forholde sig sådan?

Det er et spørgsmål, der ikke uden videre kan besvares, for der er mange ukendte faktorer til stede, og det er kun muligt, at give nogle ideer til forklaringer.

Der er selvfølgelig den mulighed, at kirken er blevet stående, mens landsbyen er nedlagt eller flyttet til et andet sted. En anden forklaring kunne være den, at stenkirken helt fra starten har haft en placering et stykke fra selve landsbyen. Hvis det er den rigtige forklaring, er den fritliggende kirke et resultat af en bevidst handling.

En sidste mulighed kunne være, at stenkirken ikke er den første kirke på stedet, men at der forud for den har været opført en trækirke. Det kendes efterhånden fra en del landsbyer, bl.a. Jelling og Lisbjerg ved Århus. På det sidste sted har flere udgravninger efterhånden tegnet så klart et mønster, at arkæologerne mener, at den første kirke var af træ, og at den var placeret centralt indenfor hegnet af en vikingetidig stormandsgård. Det betyder, at der er en sammenhæng mellem *én* enkelt gård og kirkebyggeri, mellem vikinger og kristendom.

De arkæologiske undersøgelser i Lisbjerg satte gang i en række andre udgravninger. For hvis Lisbjerg, der har givet navn til Lisbjerg herred, har rødder i vikingetiden, kunne noget lignende gøre sig gældende for andre herredskirker. Flere nye undersøgelser bekræfter denne iagttagelse.

På Skive-egnen blev det området omkring Harre kirke³, som blev udvalgt til en mindre prøveudgravning. Det viste sig, at der i området vest for kirken blev iagttaget spor efter mindst to solide hegnsgrøfter. I den ene grøft lå et skår fra vikingetiden. Der er med andre ord mulighed for, at der i Harre har ligget en stormandsgård, men flere undersøgelser må til, før der kan laves en ordentlig funderet tolkning om sammenhængen mellem stormandsgård og kirke.

Resultatet af udgravningerne nær herredskirkerne viser samme tendens, og rokker dermed ved fortællingen om landsbykirkernes oprindelse, og om hvem der byggede dem.

Sognebeskrivelsen om Roslev

I sognebeskrivelsen er det muligt at få fat i oplysninger om kendte fund fra et område, og disse oplysninger kan sammen med stednavne og beliggenhed være med til at udløse en arkæologisk forundersøgelse.

Sådan forholdt det sig, da der blev foretaget en arkivalsk kontrol af de arkæologiske fund gjort i Roslev. I sognebeskrivelsen var der en del oplysninger om fund fra den ældre jernalder. For eksempel blev der i 1942, tæt ved Roslev kir-

ke, udgravet en jordfæstegrav med lerkar fra tiden omkring år 0-200 e. Kr.

Det er imidlertid et løsfund, der tiltrækker den største opmærksomhed. Et ca. 4 cm stort bronzespænde³ var dukket op under havearbejde i 1965, og fundet blev indleveret til Viborg Stiftsmuseum, der dengang varetog arkæologien i Salling. Bronzespændet er ovalt og ornamenteret i en grov efterligning af en udenlandsk bladornamentik. Det stammer fra begyndelsen af vikingetiden, starten af 800-tallet. Dette fund var i 2003 med til at udløse en forundersøgelse af arealet »Frugtparken«⁴.

Som navnet antyder, har området været frugtplantage helt frem til i dag. Muldlaget var tykt og gav gode beværingsforhold. Sidst, men ikke mindst lå frugtplantagen lige vest for haven med vikingespændet. Det var derfor nærliggende at forvente, at det nye areal ville afgive fund fra vikingetiden. Men sådan gik det ikke!

Udgravningen fandt sted i efteråret 2003, og kort opsummeret var resultatet fund af fire treskibede langhuse (gårde) og tre grubehuse (nedgravede arbejdshuse). Langhusene har haft plads til både mennesker og dyr, og husene kan ud fra deres udformning dateres til ca. 300-400 tallet.

En lille, ny brik til historien. Udgravningen bekræftede således endelsen -lev og trak Roslevs historie flere hundrede år tilbage i tiden.

Men straks rejser der sig nye spørgsmål. Hvor er vikingetidens Roslev? Hvorfor er der ingen arkæologiske fund fra middelalderens Roslev?

Muldafrømning i Hvidbjerg ved Ole I. Jensen. Foto: Inge Kjer Kristensen.

Løsfundet og forstavelsen Ros-, formentlig som i forstavelsen Ros-kilde, altså Roar, et vikingenavn, indikerer, at der må være en vikingebebyggelse et sted i nærheden.

Der er med andre ord mange huller i vores viden om landsbyen Roslevs opståen og tidlige udvikling. Det er på nuværende tidspunkt umuligt, selv i brede linier, at tegne et rids af en sammenhængende historie fra yngre jernalder til den tidlige middelalder.

Udgravninger i Salling og Fjends

I Skive Museums ansvarsområde er der kun foretaget få undersøgelser af vikingetidige og middelalderlige landbebyggelser. Derfor var det glædeligt, da der i

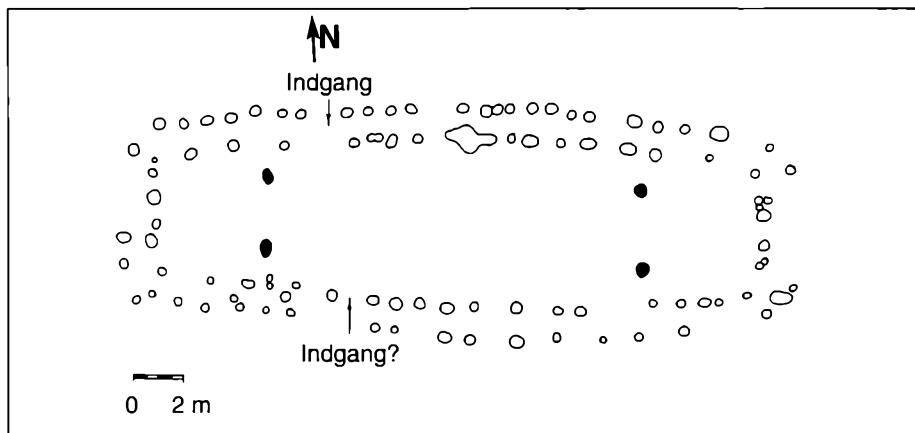
2003 i Hvidbjerg³ og i 2005 i Mønsted⁴ dukkede hustomter (gårde) op fra perioden vikingetid/tidlig middelalder.

Udgravningen af Hvidbjerg III

Det berørte areal er på ca. 3 ha vest for den nuværende Hvidbjerg by og ca. 500 m syd for den fritliggende Hvidbjerg kirke. Hvidbjerg er nævnt første gang i de skriftlige kilder i 1459. Stednavnet menes at hentyde til farven på jorden, samt efterleddet - bjerg i betydningen bakke. Men flere steder med endelsen -bjerg har i Skive-området afgivet fund fra yngre jernalder og vikingetid, så måske er der en alligevel en ledetråd i stednavnet Hvidbjerg.

Der var ingen kendte arkæologiske fund på de berørte matrikler, men alene beliggenheden på en sydvendt skråning ud mod et tidligere vådområde, nu kaldet Hvidbjerg Kær, kunne være anledning til en anvendelse i oldtiden.

Sognebeskrivelsen gav derimod mange oplysninger om flere, mindre udgravninger, udført i Hvidbjerg af Nationalmuseet og Skive Museum i perioden 1926-58. Fundene er især gjort på skråningen, omtalt som »Skrællebanken« og »Brændevinsrenden«⁷, syd for det nuværende Hvidbjerg. Der er formodentlig tale om fund fra en større landsby med tilhørende gravplads fra ældre romersk jernalder, ca. 0-200 e. Kr. Nye undersøgelser udført af Skive Museum i perioden 1990-2003 har vist, at Hvidbjerg også har været beboet i yngre bronzealder, ca. 1100-500 f. Kr. Indtil videre er der tale om fire fund af bopladsgruber, alle liggende nær Holste-

Grundplan af hus af Trelleborg-type udgravet i Hvidbjerg. De tagbærende stolper er markeret med sort. Røtegning: Annelise Kristiansen.

brovej, mens de tilhørende bopladser endnu ikke er lokaliserede. Bronzealderfundene ligger højere i terrænet end bebyggelsen fra ældre jernalder.

Der var derfor flere forhold (beliggenheden, kirken, de mange andre fund), der var årsag til, at et ellers fundtomt lokalplansområde blev indstillet til forundersøgelse. Der var stor sandsynlighed for, at der på arealet kunne findes skjulte og hidtil ukendte fortidsminder.

Undersøgelsen

Da Spøttrup kommune havde planlagt salg af byggemodnede grunde i det tidlige forår 2003, måtte forundersøgelsen i gang hurtigst muligt. Derfor startede prøvegravningen i kulde og frost i februar 2003. Resultatet af prøvegravningen afstedkom en større fladeudgravning, der sluttede den 9. maj 2003, og da var ca. 5500 m² blevet undersøgt.

Udgravningens resultat

Det skulle vise sig, at hustomterne var dårligt bevarede, på grund af nedpløjning. En del af stolpehullerne var kun bevaret i få centimeters dybde. Alligevel resulterede udgravningen i fundet af mindst 10 hustomter, mange affaldsgruber, stolpehuller, hegn og grøfter fra forskellige perioder af oldtiden. Ældst var flere nedgravninger, der kan dateres til to perioder af førromersk jernalder, ca. 500-300 f. Kr. og 150-50 f. Kr. I gruberne var der mængder af skår fra ødelagte lerkar, et lille, helt lerkar^a, samt spor efter metalhåndværk i form af digler.

I fladen blev registreret tre øst-vest orienterede, tre-skibede hustomter. De har haft en længde på 19-21 meter. Der var endvidere spor efter yderligere tre samtidige huse. Hustomterne er dateret af fund af rand- og hanskår fra et ornamenteret lerkar, der stammer fra perio-

Rekonstruktion af Trelleborg-hus opført på Fyrkat ved Hobro. Huset har udvendige støttestolper. Foto: Inge Kjær Kristensen.

den yngre romersk jernalder/ældre germansk jernalder, ca. 300-400 e. Kr. Det kunne ikke afgøres, om alle husene har stået på samme tid, så der var tale om en mindre landsby, eller om husene har ligget enkeltvis og afløst hinanden.

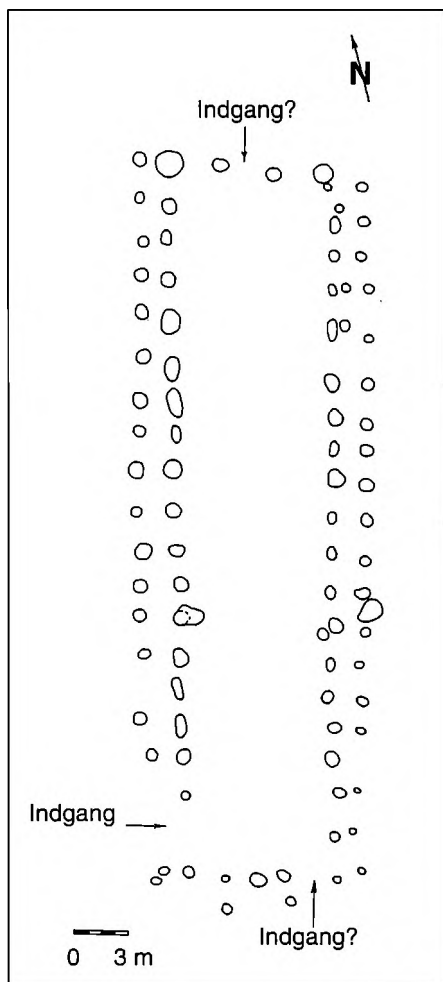
De mest interessante hustomter er to øst-vest orienterede vikingetidshuse med buede langvægge, lige gavle og få tagbærende stolper. Huse af denne type kaldes ofte for Trelleborg-huse, efter findestedet ved Trelleborg på Sjælland. Huse-
ne i Hvidbjerg måler henholdsvis 22 meter og 26,5 meter i længden og er 9,3-9,75 meter bredde, med den største bredde midt i huset. Det ene hus har væggrøfter med ydre støttestolper, det andet har en dobbelt vægstolperække. Tagrygningen formodes at have været krum som følge af de buede vægge. Ved at flytte tagets vægt ud på væggene og fjerne de indre rækker af tagbærende stolper, er der givet mulighed for en ny husindretning. Det ser ud til, at Trelleborg-huset har haft et stort midterrum, samt

mindre rum i husenes gavle. Der var desværre ikke bevaret ildsteder i hustomterne, men fra andre steder kendes en central placering i det store midterrum.

Udgravningen gav stort set ingen oldsager fra vikingetiden. Det er alene ud fra husenes grundplan, at de er dateret til den senere del af vikingetiden, ca. 950-1050 e.Kr., hvilket er samtidig med to vikingehuse udgravet i Lundbro⁹.

Som noget ganske nyt blev der også fundet to hustomter fra den sidste del af vikingetiden/tidlig middelalder. Det drejer sig om et-skibede huse uden indre tagstolper, men hvor hele tagets vægt har hvilet på væggene. Væggene var sat af to lige rækker af jordgravede stolper, og gavlene har været lige. Det er vanskeligt at afgøre, om der er tale om dobbelte væglinier eller om en form for huse med udskud, som senere bliver meget udbredt.

Det bedst bevarede hus er orienteret nordøst-sydvest og er 29 meter langt og

Grundplan af et-skibet hus i Hvidbjerg. Tagets vægt bæres af væggene. Rentegning: Anelise Kristiansen.

9,2 meter bredt. Det er sat af omkring 100 vægstolper i to parallelle rækker med lige gavle. Vægstolpehullerne var desværre af så ringe dybde, at det var umuligt at se selve tømmerets dimensioner eller afgøre, om der var tale om udvendige lodrette eller skrå stolper. Der

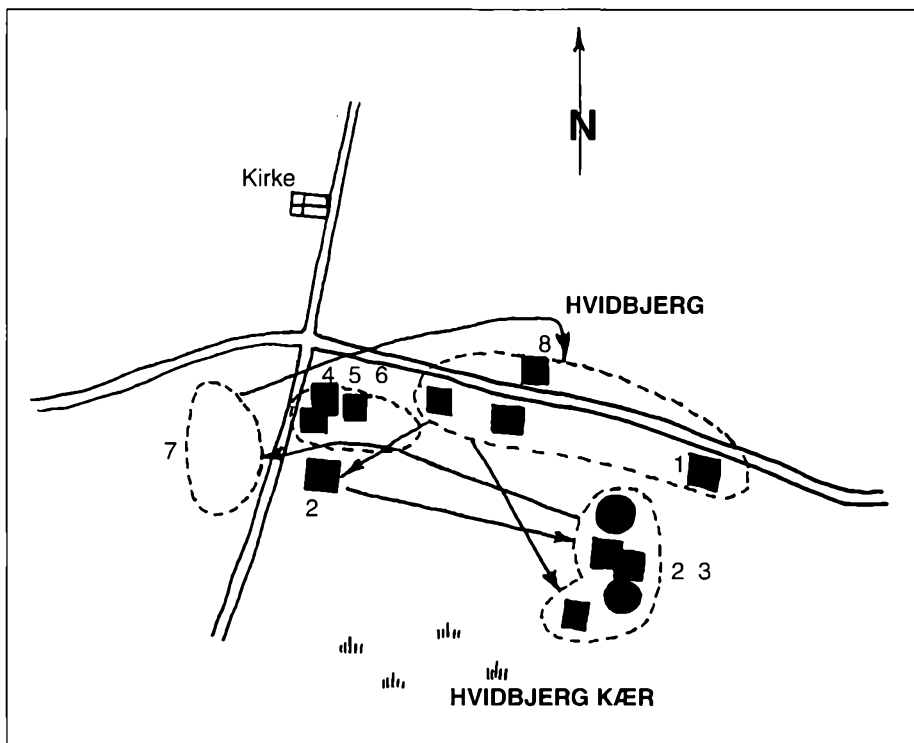
blev ikke fundet et ildsted i huset, men det skyldes formodentlig den hårde nedpløjning. Den manglende ruminddeling og fraværet af ildsted betyder, at det er vanskeligt at give et bud på husets indretning. Det er dog sandsynligt, at et hus med 270 m² under tag kan tolkes som gårdens hovedhus.

Huse med lige, dobbelte væglinier uden tagbærende stolper er kendt fra andre områder i landet. De bliver i den arkæologiske litteratur omtalt som huse af Vilsted-type og bliver dateret til perioden 1000-1150 e.Kr. Huset fra Hvidbjerg har så mange lighedspunkter med Vilsted-typen, at det er naturligt at datere det til denne periode alene på husgrundridset.

Hvidbjerg – fra bronzealder til nutid

Der er ingen af de fundne bebyggelser, der er afgrænsede, så man bør ikke konkludere noget om bebyggelsernes størrelse, antal gårde og dermed antal personer, der levede her. Det er heller ikke muligt at afgøre, om der er tale om en hel landsby eller enkeltgårde, der afløser hinanden. Fremtidige udgravninger vil kunne nuancere billedet yderligere, især hvis det også skulle lykkes at finde de tilhørende gravpladser.

Et er derimod sikkert - udgravningen har vist, at der på områder helt uden kendte fund kan gøres mange nye iagttagelser. Ved at sammenholde de gamle fundoplysninger og de nye informationer, samt inddrage kortmateriale fra 1700-1800-tallet¹⁰, kan der tegnes et bebyggelsesmønster, der strækker sig fra yngre bronzealder til nutiden.

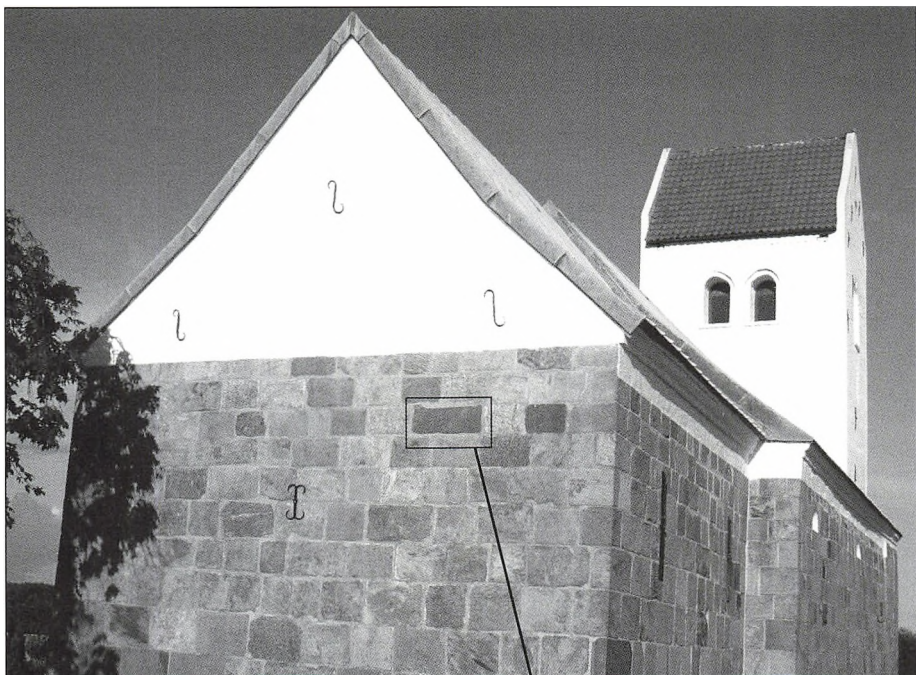
Et forsøg på at fortolke bebyggelsen ved Hvidbjerg gennem næsten 3000 år. 1. Yngre bronzealder. 2. Førromersk jernalder. 3. Ældre romertid. 4. Yngre romertid/ældre germanertid. 5. Vikingetid. 6. Sen vikingetid/hidlig middelalder. 7. Nyere tid. 8. Nutid. Cirklerne markerer gravfund. Firkanterne bebyggelser. Rentegning: Annelise Kristiansen.

På den måde har der i Hvidbjerg været bosættelse, der har flyttet rundt på skråningen ud mod det store vådområde. Fra kirkens opførelsestidspunkt og frem er det interessant at se, hvis iagttagelsen er korrekt, at bebyggelsen altid har haft en placering et godt stykke syd for kirken. Det bliver spændende at se, om dette gentager sig andre steder, således at det kunne være et fastlagt mønster i forholdet mellem landsby og fritliggende kirke.

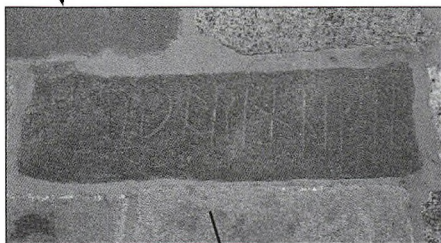
Udgravningen Tværvej, Mønsted

I slutningen af januar 2005 modtog Skive Museum en henvendelse fra en privat bygherre, der stod overfor at skulle bygge modne et areal på 7600 m² ca. 400 meter syd for den fritliggende Mønsted kirke. Området ligger på en sydvendt, svagt skrånende bakke ned mod Mønsted bæk.

Møn -sted,- endelsen indikerer en oprindelse omkring år 400 e. Kr. Der har været flere forskellige bud på, hvordan forstavelsen Møn- skal forstås. Svend

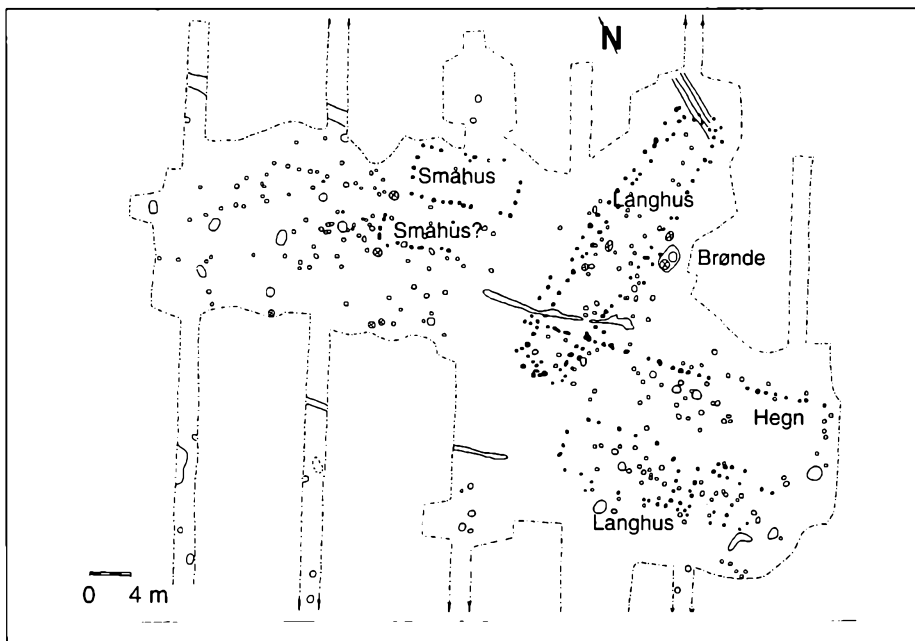
I Mønsted kirke er der fundet to sten med det middelalderlige runealfabet. Den ene sten, der blev opdaget i 1875, sidder i tårnets nordmur, og runeindskriften er i dag vanskelig at se. Den anden sidder i korgavlen, og allerede i 1886 blev der indsendt et aftryk af runerne til Nationalmuseet. På den sidstnævnte sten mangler et par runer i alfabetet. Begge runeindskrifter er dateret til ca. 1100-1150, hvilket er samtidig med fundene fra Tværvej. Rentegning af runealfabet efter E. Moltke: Annelise Kristiansen.

Aakjær¹¹ forklarer at stednavnet betyder munding, gab eller åbning, hvor en å eller fjord udmunder. Men denne tolkning deles ikke af andre stednavneforskere. De mener, der kan være tale om en omskrivning af ordet Mynr, der leder tanken hen på personnavnet Munir og måske videre til Muninn, navnet på den ene af Odins ravne.

Mønsted er i øvrigt nævnt første gang i de skriftlige kilder i 1362.

I modsætning til Hvidbjerg er der stort set ingen kendte fund i området, og prøvegravningen blev alene foretaget ud fra erfaringerne fra Hvidbjerg, placering

Oversigtsplan over udgravningen Tværvej, Mønsted. Rentegning: Annelise Kristiansen.

ved kirke og bæk, samt stednavnet Mønsted.

Undersøgelsen

Da bygherren gerne ville i gang tidligt, og vinteren tegnede til at være grøn, blev prøvegravningen udført i starten af februar måned i 2005. Få dage efter blev det hård frost, og selve udgravningen kom i stedet til at foregå i marts og april.

Udgravningens resultat

I det ca. 1600 m² store, udgravede område blev fundet fire hustomter, heraf to hårdt nedpløjede hustomter, hegn, to brønde, et antal kogegruber og stolpehuller samt et hjulspor, der havde retning mod Mønsted kirkes kor.

Det ene langhus (gård) var placeret på et oprindeligt stærkt skrånende terræn, hvor niveauforskellen indenfor selve huset er op til 1 meter. Huset, et såkaldt et-skibet langhus, var sat af mindst 105 stolper i to rækker. Huset er orienteret nordøst-sydvest og måler 27,5 meter i længden og har let buede langvægge. Huset er smallest i gavlerne, hvor den største bredde er ca. 6 meter. Midt på er huset ca. 8 meter bredt. Det kan ikke afgøres med sikkerhed, hvor husets indgange har været placeret.

Indenfor husets grundrids er fundet en del stolpehuller, gruber og tre kogegruber, men deres forhold til hustomten er uklart.

Huset er typologisk i familie med

Hustomtens stolpehuller er markeret med paptallerkener, Tværvej, Mønsted. Foto: Inge Kjær Kristensen.

Vilslevhuset, men har buede, dobbelte væglinier. Det kan ud fra sin konstruktion dateres til perioden 1050-1200 e.Kr., altså tidlig middelalder.

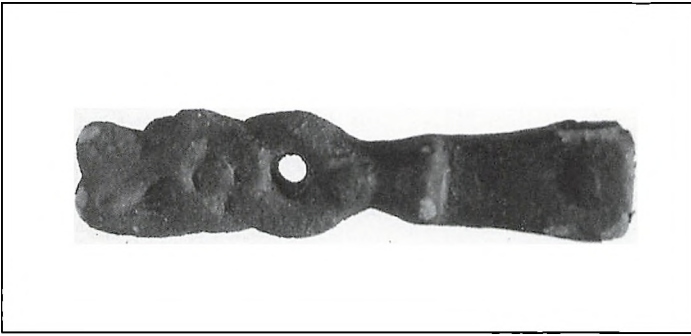
Det andet langhus (gård) er orienteret nordvest-sydøst, og det er anlagt parallelt med et hegn, der skærer ind over hus I. De to huse har derfor ikke stået på samme tid. Huset har været mindst 22 meter langt og op til 6 meter bredt med en lige gavlsat af tre stolper. Ved husets midte ses to rækker stolper anbragt på tværs af længderetningen, og de udgør måske resterne af skillevægge.

De to resterende hustomter er mere uklare i deres grundrids. Det ene hus har været ca. 11,5 meter i længden og 5 meter i bredden, kan være samtidigt med ovennævnte hus og hegn.

Fund

Der er gjort meget få fund af samtidige oldsager, men dog langt flere end i Hvidbjerg. Det er især små, hårdtbrændte skår fra ødelagte lerkar, samt enkelte uidentificerbare jerngenstande og nogle dyreknogler.

Det vigtigste fund er gjort ved hjælp af metaldetektor¹². Fundet blev gjort i en jorddyng fra en søgegrøft, der var gravet hen over det store hus. Det er et lille bronzespænde til at sætte fast på snippen i et bælte, en såkaldt remendedup. Det er ca. 3,5 cm langt og 1 cm bredt. På remendeduppen ses et dragehoved udført i en stilart, der kaldes Urnes-stil. Stilen daterer fundet til årene 1050-1100, hvilket stemmer helt med bebyggelsens datering.

*Rem-endedup med
dragehoved. SMS
905A6. Foto: Ove
Madsen, Viborg
Amtskonservering.*

Konklusion

De mange middelalderlige kirker, indikerer på bebyggelser ud fra stednavne og erfaringer fra de seneste års udgravninger, hvor fokus har været på vikingetid og middelalder, viser, at det kan lade sig gøre at finde ny viden om egnens landsbyer.

Der er mange uafklarede problemstillinger omkring vikingetidens og middelalderens bebyggelser i Salling og Fjends. Udgravningen af Hvidbjerg III og Tværvej, Mønsted, har vist, at kildematerialet er til stede. Det venter blot på at blive udgravet.

Mange små punktvisse udgravninger og moderne fladeudgravninger kan til sammen tegne et billede af bebyggelsesudviklingen og den allertidligste historie i og omkring de nuværende landsbyer. Det er derfor vigtigt at få indsamlet det kildemateriale, der stadig er til rådighed. Indtil videre har undersøgelserne i Salling og Fjends været sat i værk i forbindelse med anlægsarbejder indenfor de sidste år. Museet står således foran en større opgave, hvis det, ud over de omtalte udgravninger, vil foretage en mere systematisk eftersøgning efter landsby-

ernes tidligste historie i de jordfaste, men skjulte fortidsminder. Der er ingen tvivl om, at forarbejdet bør finde sted ved skrivebordet og omfatte undersøgelser af gamle kort, stednavne, kirkeplaceringer og den arkæologiske registrering. De indledende praktiske undersøgelser skal finde sted på markoverfladen, f.eks. i form af detektorafsøgninger, rekognosceringer og fosfatkarteringer. Disse forarbejder kan derefter danne baggrund for udvælgelsen af særlige undersøgelsesområder.

For Roslev, Hvidbjerg og Mønsted, som for de andre landsbyer, er det gennem arkæologiske undersøgelser landsbyens tidlige historie skal graves frem.

Noter

1. Gudmund Schütte skrev i Skivebogen nr. 7, 1915 om stednavnene i Salling og Fjends. Hans tolkninger vil i dag blive betragtet som ret frie og kan ikke leve op til de strenge metodiske krav, stednavnetolkningen i dag udsættes for. Artiklen er alligevel spændende som inspiration for videre studier.

2. Sb. 114, Harre sogn. SMS 495A. Undersøgelsen blev foretaget i 1991 af Hans Jørgen Madsen og Jens Jeppesen, Forhistorisk Museum Moesgård og Poul Mikkelsen, Skive Museum.

3. Sb. 62, Roslev sogn. VSM 145A1. Fundet blev gjort af Inger Bønløkke Andersen, Roslev, og indleveret til Viborg Stiftsmuseum.
4. Sb. 68, »Æbleplantagen«, Roslev sogn. SMS 775A. I udgravningen deltog Kurt G. Overgaard, Ole I. Jensen og Inge Kjær Kristensen.
5. Sb. 46, »Hvidbjerg III«, Hvidbjerg sogn. SMS 794A. På udgravningen deltog Kurt G. Overgaard, Ole I. Jensen og Inge Kjær Kristensen.
6. Sb. 114, »Tværvej«, Mønsted sogn. SMS 905A. På udgravningen deltog Kurt G. Overgaard, Ole I. Jensen og Inge Kjær Kristensen.
7. Kustode Ramsdahl, Skive Museum, omtaler disse stednavne i Skive Folkeblad i 1957.
8. Tak til Steen Reinholt, Hvidbjerg, der fandt det lille lerkar.
9. Sb. 143, »Lundbro«, Skive landsogn. SMS 465A. Se P. Mikkelsen 1991 og 2001.
10. Tak til Knud Toft Mouritsen, Hvidbjerg, der gjorde mig opmærksom på de gamle kort o.a.
11. Skivebogen VI, s. 26.
12. Tak til Leif Pedersen, Skive, der fandt remendeduppen med metaldetektor. Endvidere tak til Bent Pihlgaard, Viborg for yderligere afsøgning med detektor.

Litteratur

- Jørgen Jensen, 2004: Yngre Jernalder og vikingetid. Danmarks oldtid. Bd. 4.
- Lise Bender Jørgensen og Palle Eriksen, 1995: Trabjerg. En vestjysk landsby fra vikingetiden. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXXI:1.
- Poul Mikkelsen, 1991: Lundbro, en nyfundet vikingelads. MIV 16, s. 49-54.
- Poul Mikkelsen, 2001: Yngre jernalder og vikingetid. Skive kommunes historie bd. 1, s. 73-82.
- Erik Moltke, 1976: Danmarks runeindskrifter.
- Hans Skov, 1994: Hustyper i vikingetid og tidlig middelalder. Hikuin 21, s. 139-162.

En kilde til morskab

Af Rud Kjems

Under mærket »Karen« kunne man den 11. juli 1940 i Århus-avisen Demokraten læse følgende rejseskildring:

»Det har altid været mit højeste Ønske at komme en tur til Svejts. Men at det skulle lykkes mig i det Herrens Aar 1940, hvor der er vendt op og ned paa saa mange Ting, lyder ret usandsynligt. Og dog - Faktum er, at jeg paa en af mine første Ferie dage virkelig opnaaede at se en svejtsisk Landsby.

Jeg satte min Cykel fra mig udenfor Landsbyen og begav mig til Fods ind i Byen. 'Torvet', jeg kom til, var paa de tre Sider omgivet af Huse - yndige smaa Alpehytter med Bindingsværk og Svale-gange. Bag de smaa Ruder hang lette, lyse Gardiner, og Blomsterpotterne i Vindueskarmen manglede heller ikke. Udenpå Muren over Vinduerne var op-hængt Markiser, der straaledede i alle Far-venuancer.

Mod vest var der vid Udsigt over Vier-waldstättersøen med Vilhelm Tells Kapel og Bjerget Rothstock i Baggrunden. So-len kastede sine Straaler over paa Bjerg-toppe, og i det fjerne hørtes Hyrdernes Sang og Jodlen iblandet Gemsernes og Køernes Bjældeklang. Nu og da skingrede Alpehornets Basuntoner gennem Luf-ten.

Jeg stod saa længe i stille Betagelse og Lytten, at det blev Aften. Alpetinderne lyste nu med rødlig Glans, for inden længe at gaa over i gullig-grønne Nuan-

cer, da Maanen tittede frem bag en Sky og kastede sine Straaler ned over Land-skabet. I de smaa Bjerghytter tændtes Lysene, og Himlen funkledede med Stjer-ner. Var det Drøm eller Virkelighed? Det hele var netop saadan, som jeg havde tænkt mig.«

Læseren vil nok undrende spørge, hvad en schweizisk landsby har at gøre i Ski-ve-bogen, der sædvanligvis skildrer vor egne lokalhistorie. Forklaringen kommer her, for i avisartiklen hedder det videre: *»Men det foregik ikke i Svejts - det var Skive, jeg stod i. Mesteren for dette Stor-værk, Manden bag Kulisserne hed slet og ret Jacobsen.«* Det fulde navn var Jo-hannes Jacobsen, og ældre skibonitter vil måske nu have regnet ud, at artiklen handler om etablisementet »Landsbyen Kilden«, i daglig tale blot »Kilden«, der i sin tid lå på hjørnet af Nordbanevej og Ågade. Bygningerne eksisterer stadig og huser i dag et diskotek.

Der var altså tale om en »indendørs landsby«, - en kulisseyby etableret med en sprudlende fantasi og stor håndværks-mæssig kunnen. Men der var meget an-det i »Kilden« - bl.a. tre mindestuer for henholdsvis Berthel Thorvaldsen, H.C. Andersen og Jeppe Aakjær. I mindestu-erne var der ophængt billeder og anbragt genstande, som tidsmæssigt matchede de tre kulturpersonligheder. Med hensyn til Aakjær har det ikke været svært at finde egnede genstande, for Johannes Jacob-

I forgrunden hjørnet mellem Nordbanevej og Ågade, hvor forlystelsesetablissementet »Kilden« siden byggedes. Til venstre Restaurant »Nordstjernen« og til højre den for længst nedlagte jernbanestation, Skive Nord. Postkort ca. 1905.

sen var gift med Aakjærs søster, Bodil. Inde i selve »landsbyen« var der en vrimmel af sentenser på bjælkerne langs væggene og på stoleryggene. Her er nogle eksempler: »Her maa lyves, men ikke sladres.« - »Her betaler hver sit.« - »Drik og kønne Pi'er tomme Lommer gi'er« - »Hun er død, hun er begravet. Fred fik jeg og Nabolavet«. I et hjørne af »landsbyen« var der indrettet et helt lille museum med ting og sager fra udlandet. Det meste var fra Schweiz og Jugoslavien, men der var også genstande fra mere eksotiske lande - f.eks. en kvæm fra Senegal i Afrika. Endelig var der også en »naver-hule« med forskellige effekter hjembragt af de færende håndværker-svende.

»Kilden«, der var startet som et konditori, var noget helt for sig selv. Noget lignende fandtes ikke andre steder i Danmark, og udenbys besøgende var dybt

overrasket over, at et sådant etablisment lod sig se i en by som Skive. »Landsbyen« blev da også positivt omtalt rundt om i landets aviser - bl.a. i et københavnsk dagblad, som skrev, at Skive blandt sine »ingenlunde faatallige Se-værdigheder« kan byde på en landsby, »...der i Retning af Idérigdom, Snurrepi-berier og fornøjelige Indfald er noget helt enestaaende. Vor egen store Landsby hos Lorry er ikke tilnærmelsesvis saa fuld af pudsige Indfald som Skives 'Kilden'«. Der er ingen tvivl om, at den fantasifulde schweizer-idyl, mindestuerne mm. har virket stærkt dragende på publikum, som også blev lokket med moderne danse-musik, artistoptræden og serveringsdamer i schweiziske nationaldragter.

Som det er fremgået, havde »landsbyen« også tryllebundet skribenten fra Demokraten i Århus, men hun frygtede lidt,

Udsnit af den schweiziske landsby-idyl, som Johannes Jacobsen med stort talent skabte i sin restaurant. Serveringsdamen i baren er i schweizisk nationaldragt, og schweiziske flag pryder balkonen. Postkort fra 1930'erne.

at læserne ville opfatte hendes beskrivelse af »landsbyen« som overdrevet. Derfor skrev hun forklarende følgende i slutningen af artiklen:

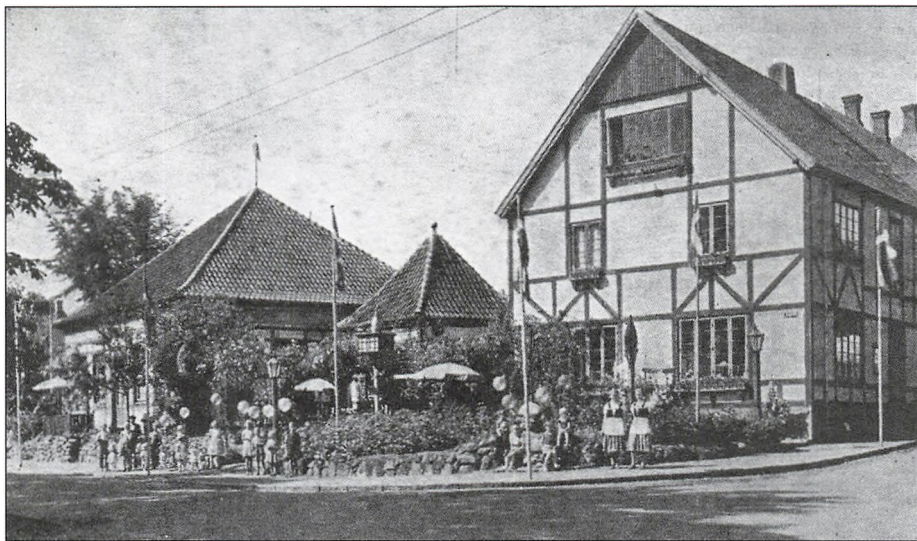
»Dette her med Alpetoppende, der gløder i Maanelyset vil Læserne maaske tro er Fantasier; det lyder fantastisk, men det er Tilfældet, at det ikke kan beskrives og roses nok. Disse Lysvirkninger stammer fra det store Lys- og Lydanlæg, som Jacobsen har faaet installeret i Landsbyen. Sangen og Bjældeklangen stammer

fra en original Lydoptagelse fra Alperne. Jacobsen passer selv Lysanlægget og sørger for de forskellige Lyseffekter, naar han synes Tiden er inde til at lade Dag blive til Nat og lade de 306 Stjerner funkke paa Himlen!«

Også udendørs tog »Kilden« sig godt ud. Foran restauranten, på selve hjørnet af Nordbanevej og Ågade, var anlagt en lille have, hvor skibonitter på lune sommersøndage kunne nyde en kop kaffe med wienerbrød for 90 øre pr. person - eller måske en kop the og et stykke franskbrød med orangemarmelade, pris 1 krone. Én af byens aviser noterede, at Johannes Jacobsen ikke blot forstod sig på restaurationsdrift, men også evnede at få en have til at blomstre. Avisen fortsatte: *»Kildens Forhave under det glitrende Springvand med det kønne Dueslag, hvorfra Duernes kurren høres Dagen lang, er en hel lille Eventyrhave.«* Yderst på hjørnet, indrammet af en stensætning, sprang kilden, der havde givet restauranten navn.

Ifølge de lokale avisers omtale af forlystelsesstedet var der tale om en gammel helligkilde, som i mange år havde været rørlagt, men som i forbindelse med etableringen af »Kilden« blev draget frem og fik lov at springe igen. Og i en lille reklamefolder for »Kilden« fortælles, under overskriften »Sagnet om Helleskilde«, kildevældets historie. Den lyder således:

»Nær ved det Sted laa i fordums Tid Lægedomskilden Helleskilde. Fra Trinjær Høj løb ned over Skivehus Marker

Restaurant Kildens tre bygninger på hjørnet af Ågade (tv) og Nordbanevej. I forgrunden den frodige have med kilden. Postkort fra 1930'erne.

flere Vældstrømme, og denne havde sit Løb ned gennem den nuværende Nordbanevej, indtil den hernede ved Ågade sprang frem fra Bakkehæddet i et Kildespring med det klareste og reneste Vand, som længe har haft Ry viden om for sin Lægedomskraft. Endnu i 1830 var Kilden omgivet af store Sten, og den antoges især at kunne helbrede for Kirtelsyge og for kirtelsvage Øjne.

Afdøde Fiskehandler Jens Falkenberg har fortalt, hvilket Liv og Røre, der kunne være hernede paa de store Krammarkedsdage, naar Skov-Lovringerne drog til Marked med deres Træsko og Vognhjul og andet Trækram fra de vidtstrakte Skovegne ved Silkeborg.

Da kom der også Syge fra alle Hjørner af Jylland, og de lejrede sig om Kilden, hvor der ofte kunde være et grueligt Ælte og Pløre, som man søgte at gøre

fremkommeligt ved at udlægge store Dynger og Knipper af Halm, hvor de syge laa med deres Tæpper og Dækener. I de lune, lyse Sommernætter, da alting er saa lydt, kunde man høre Kildegæsternes Sang helt op i Vestergade i den stille Nat, hvor den blandede sig med Vægternes Raab.«

Af folderen fremgår det endvidere, at der i kildeområdet, udover sølv- og kobbermønter, skal være fundet træstykker med indskårne småvers, hvor kildens helbredende kræfter var beskrevet. Nogle af versene skal have lydt således:

»Kom te mæ i Sorrig og Nø,
a tar di Sygen og gir dæ Brø.«

»Vær gu ve mæ,
saa hjælper a dæ.«

Danserinden Gerdie Galloway havde et to-ugers engagement på »Kilden« i maj 1933. Ved afrejsen skrev hun i »Kilden«s scrapbog, at engagementet havde været »det behageligste« på hendes tourne rundt i Danmark.

»A hjælper for Sygen og Nø,
Gir dæ Helsen, gir dæ Brø,
Helleskilde er mi Navn,
A gjør Nytt, og a gjør Gavn.«

Johannes Jacobsen - manden bag »Kilden«

Den lille reklamefolder var udarbejdet af Johannes Jacobsen, der etablerede »Kilden« og drev den i 10 år. Han var født i Skive i 1884. Faren var i en del år re-

stauratør og i øvrigt den første vært i Den nye Borger- og Håndværkerforening. Johannes Jacobsens lyst til restaurationslivet var således grundlagt allerede i barneårene. Efter endt skolegang kom han i lære hos snedker Kloch. Snedkerfaget lå godt for den fingermemme dreng, som i 1904 fik sit svendebrev.

Året efter sagde han hjembyen farvel og drog på valsen sammen med en kammerat. Det var eventyrlyst, der drev dem. De måtte opleve det eksotiske Sy-

den. Første etape til Hamburg gik forholdsvis nemt, idet de klarede turen som blinde passagerer på et kreaturtog. Herfra fortsatte de til Köln, hvor de var heldige at få godt arbejde. Efter at have op tjent lidt penge, tog de ranslen på ryggen og staven i hånd og gjorde Rhinturen til Basel. Da pengene slap op, vendte de to kammerater tilbage til Köln, til den samme mester, for at lægge penge op til det endelige fremstød mod Syden.

Første stop var Zürich, hvor søndage og andre fridage blev brugt på vandreture i Alperne. Siden gik de til fods over Sct. Gothard til Milano og så Verdensudstillingen her. Så sattes kursen mod Venedig, hvor det bl.a. blev til uforglemmelige gondolture på kanalerne. Hjemrejsen gik over Triest, Wien, Prag, Dresden, Berlin og København - hjem til Skive og forældrenes sølvbrillup.

Hjemme igen arbejdede Jacobsen nogle få år som svend, men fik så foden under eget bord. Det gik strygende, og i 1915 købte han afdøde snedker Kroghs ejendom i Nørregade og opførte en smuk bygning, »Sallinghus«, på grunden. Efter verdenskrigen 1914-18 blev det svære tider med knaphed på alt. Folk havde få penge mellem hænderne, og byens forretninger og andre virksomheder kørte på pumperne, og mange opgav ævred. Blandt dem var Jacobsen, der måtte dreje nøglen i 1923. Herefter virkede han i mange år som svend, indtil han købte den forsømte grund på hjørnet overfor Skive Nord og tog fat på at bygge sit forlystelsesetablisement.

I januar 1932 stod »Kilden« færdig og slog portene op for publikum. Fra starten

Johannes Jacobsen stod bag opførelsen af et af Nørregades smukkeste huse, Sallinghus, hvor han, som det ses på billedet, havde sin møbelforretning i den ene ende. Postkort ca. 1920.

var der kun én bygning, men flere kom til senere.

Det var noget af et vovestykke at starte egen virksomhed i begyndelsen af 1930'erne, for netop i disse år befandt Danmark sig i dyb krise. Efter nogle ret gode år, hvor landet var på vej ud af efterkrigstidens dødvande, og hvor der igen var ved at komme fart på, så satte en alvorlig landbrugskrise en pind i hjulet. Landbrugseksporten faldt drastisk,

Lis Wolf, der sandsynligvis var danserinde, optrådte på »Kilden« i december 1933.

og det samme gjorde priserne på landbrugsvarer. Kun de dygtigste og mest velkonsoliderede bønder holdt skindet på næsen. Mange måtte slippe tøjlerne, og tvangsauktionerne florerede. Der var

dermed ikke længere brug for så mange hænder i landbruget, hvilket medførte en betydelig vandring fra land til by. Det var især ungdommen, der strømmede til byerne i håbet om at skabe sig et udkomme her. Men selv om der som nævnt i årene før landbrugskrisen så småt var kommet gang i byernes håndværk og industri, så kunne det slet ikke opsluge den ekstra arbejdskraft. Denne invasion betød, at folketallet i byerne øgedes væsentligt.

Skive var blandt de hårdest ramte byer. Arbejdsløsheden var rekordhøj, og om vinteren var arbejdsløshedsprocenten for de forsikrede arbejdsmænd helt oppe på 90. Det skabte nød og elendighed, og byrådet måtte iværksætte en række foranstaltninger for at afhjælpe nøden blandt de familier, som var værst stillet. Der var bl.a. tale om beklædningshjælp og huslejhjælp samt bevillinger til indkøb af mælk til børnene i de nødstedte familier. Da det så sortest ud i årene 1932 og 1933 var omkring en femtedel af byens befolkning sunket ned i dyb fattigdom og måtte leve på et eksistensminimum. Woldhardt Madsen, som var Skives borgmester i årene 1936-1967, skrev i 1976 bl.a. følgende om de svære år i 1930'erne: *»Skive havde dengang den tvivlsomme ære at ligge i toppen med skatteprocenten og i bunden med gennemsnitsindkomsterne. Der var kun penge til det aller nødvendigste.«*

Det var disse vilkår, Johannes Jacobsen var oppe imod, da han startede sit forlystelsessted. Alligevel lykkedes det ham at drive det i en halv snes år, indtil krigen satte en stopper for aktiviteterne.

De musikalske klovne Mac Turtle og Joy var på trods af navnene pæredanske. De kunne opleves på »Kilden« sommeren 1933.

Af avisreferater fremgår det, at der tit var stuvende fuldt til de forskellige arrangementer. Der har selvfølgelig også været mere stille aftener. Et tilstrækkeligt publikumsunderlag har der altså alligevel været. Det var ikke de dårligst stillede, der kom på »Kilden«. De rådede ikke over klingende mønt, og byens forlystelser var som regel uden for deres rækkevidde. Noget tyder på, at heller ikke byens velbjergede borgere kom meget på »Kilden«. Stedet var nok lidt for kulørt - ikke fint nok efter deres smag. Så vi skal nok søge »Kilden«s stamgæster i mellemklassen, og nok især blandt dens yngre årgange. Der er slet ingen tvivl om, at Johannes Jacobsen var en meget dygtig og kreativ vært, som

forstod at skabe stemning og fest i sit etablissement. Stedets finurligheder og en vifte af spændende arrangementer trak folk til - ikke bare skibonitter, men også folk fra nabobyerne.

Jacobsens to år på valsen blev en oplevelse for livet. Erindringen om det frie liv som farende svend vedblev at stå stærkt og kom til at præge hans liv. Det var disse minder, der inspirerede ham til at etablere »Kilden«, hvor han sikkert dagligt glædede sig over sin miniatureudgave af Alpelandet. Årene på valsen medførte også, at Jacobsen resten af livet var aktiv i den danske naverbevægelse og i mange år leder af Skive-naverne, som selvfølgelig holdt deres møder i »Kilden«s naver-hule.

Musikere og artister

Skive i 1930'erne lignede ikke meget det Skive, vi kender i dag. Byen var for det første meget mindre. Den havde i 1930 godt 9000 indbyggere. Ti år senere var der som følge af indvandringen fra de kriseramte landdistrikter kommet et par tusind flere til. Arbejdsløsheden var som nævnt enorm, og en stor del af byens borgere var henvist til en trist tilværelse, hvor blot det at få nogenlunde klæder at gå i og mad på bordet hørte til hverdagens udfordringer.

Bymiljøet var også helt anderledes dengang. På gamle fotos ses kun få biler. De var forbeholdt de velhavende. En del cykler ses, men det er fodgængerne, der absolut præger billedet. En vrimmel af fodgængere, som mest holdt sig til fortovene, men også vadede ude midt på gaden - overbevist om, at de bagfra kommende cykler og biler nok ville vige udenom. Det, der slår en mest på de gamle fotos, er dog mængden af forretninger. I det indre Skive var gaderne på begge sider nærmest tilplastret med små og store butikker, og også i yderkvarterne var der mange. Et halvt hundrede købmandsbutikker var der i Skive dengang, en snes herrefrisører, et dusin cykelhandlere osv. Og udover butikkerne var der over 100 håndværksvirksomheder og andre firmaer. De mange forretninger gav byen liv, og på fredage, hvor egnens bønder tog på indkøb i Skive, var der et sandt leben i de smalle gader.

Byen havde også mange værtshuse. De fleste var ydmyge steder, hvor småårsfolk af hankøn kunne drikke sig bort fra en grå og trist hverdag. Tit skete

Little Zenia, der jonglerede og gjorde akrobatik, skrev i scrapbogen, at hun aldrig tidligere havde fået en så fin behandling, som hun fik på »Kilden«. Her optrådte hun i november 1934.

det, at ugelønnen blev drukket op, så konen og børnene måtte hutle sig igennem til næste lønningsdag. Det var ellers småt med forlystelser dengang, og de var som regel kun forbeholdt middel- og overklassen. De, som havde råd, kunne holde avis eller købe romaner ved boghandleren og gennem læsning få sig lidt underholdning i fritiden. De mindre velbeslæede frekventerede folkebiblioteket ovenpå Anine Michelsens konditori på hjørnet af Østergade og Torvestræde. I en del hjem stod der radioer. Statsradiofonien havde påbegyndt sin virksomhed

Trioen »Melody Boys« havde flere engagementer på »Kilden«, hvor de underholdt med muntre indslag og spillede op til dans sidst på aftenen. Her er de fotograferet på »Kilden« i 1938 i tyrolertøj. I baggrunden tårner alpelandskabet sig op.

i 1925, og i starten af 1930'erne var de lydsvage krystalapparater mange steder skiftet ud med lampeapparater, hvor opvarmede radiorør forstærkede radiobølgerne. Men programmerne var nu slet ikke så spændende. Der blev mest budt på belærende foredrag og lødig musik. Det folkelige og fornøjelige var der langt imellem.

Heldigvis kunne de fleste byer i Danmark byde på et eller flere forlystelsese-tablissementer som »Kilden«, hvor man kunne danse til levende musik og se artister optræde. Krisen i 1930'erne ramte selvfølgelig også underholdningsbranchen hårdt. Arbejdsløsheden florerede blandt artister og musikere, og i større byer kunne man hver dag se arbejdsløse

kunstnere optræde for småskillinger på gader og i baggårde. Med det alt for store udbud af artister kunne forlystelsesstederne vælge og vrage - og selv sætte prisen. Selv dygtige artister måtte ofte tage til takke med en ussel løn, elendige indkvarteringsforhold og en for dårlig kost.

Sådan var det dog slet ikke på »Kilden«. Johannes Jacobsen og hans hustru Bodil tog sig godt af de forskellige artister og musikere. Det fremgår bl.a. af »Kilden«s scrapbog, hvor de vekslende kunstnere skrev en lille afskedshilsen. Selvfølgelig skrev de noget positivt. De ville jo gerne komme igen en anden gang, men hilsenerne er så hjertelige, at det kun kan tages som udtryk for, at de

virkelig har følt sig godt behandlet af ægteparret Jacobsen. Her er nogle prøver:

»Tak for alt godt her i Skive. Aah - saa dejligt jeg har haft det her. Det var en kort men vidunderlig Tid.« (Lille Solveigh) - *»Tynde vi kom, og tykke vi gik. Evigt et Minde om 'Kilden's Is, vi fik.«* (De to Olanders) - *»Maa jeg i denne Bog bringe Dem min hjerteligste Tak for den Tid, jeg har været i den dejlige Landsby 'Kilden'. Jeg har aldrig nogensinde haft det saa godt som hos Dem.«* (Lili Zenit) - *»'Kilden-Landsbyen' har været det behageligste Engagement paa hele min Tourne i Danmark.«* (Gordio Galloway) - *»Med glæde vil vi altid mindes vort Engagement i 'Kilden-Landsbyen'.«* (Mac Turtle and Joy) - *»Ja, nu er jeg desværre færdig her i Skive, og jeg vil sige Dem saa mange Gange Tak for al den Godhed, De har vist overfor mig.«* (Lis Wolf)

De artister, der optrådte på »Kilden«, var der som regel i to eller tre uger - enkelte dog en hel måned eller længere. Og nogle af dem vendte tilbage flere gange. De fleste var danske, selvom de gemte sig bag pompøse, udenlandske navne, især engelske. Men skibonitterne blev også præsenteret for artister ude fra den store verden - f.eks. den japanske trup »Toki Ikama«, som ifølge en af de lokale aviser var *»Intet mindre end et Verdensnummer af Rang, som det sjældent er forundt os under disse Himmelstrøg at se Magen til.«* Truppen, der bestod af fire personer, optrådte med linedans, og hovednumret

»De to Olanders« optrådte med akrobatik. De påstod ved afrejsen fra Skive, at de var blevet rykke af al den is. Johannes og Bodil Jacobsen havde forkælet dem med.

var far og søns præstationer på slap line. Et andet højdepunkt var linedanseren Ikoma, der fra balkonen gled ned i salen på en udspændt line. Stort bifald var der også til den yngste af japanerne, en fem-årig dreng, der færdedes helt hjemmefantastisk på linen. Jubelen kulminerede dog, da japanerne arrangerede en konkurrence mellem fire lokale vovehalse, der havde det største besvær med at finde balancen på den slappe line. *»Folk lo, saa de var ved at falde af Stolene,«*

De kønne Rugaard-søstre, Gerda og Ella, tog publikum med storm og fik den lokale journalist til at skrive en begejstret anmeldelse, som bl.a. påpegede musikens »ekstatiske besnærethed«.

skrev avisen, og den udsatte præmie blev vundet af barbermester Olsen, Brårup.

Ikke alle gæstende kunstnere gjorde selvfølgelig lige stor lykke, men Johannes Jacobsen synes at have været god til at ramme det, der faldt i skibonitternes smag. Det gjaldt f.eks. duoen »Søstrene Rugaard Fisker«, der var engageret til en måned, men som tog Skive med storm og blev et halvt år. Også de lokale anmeldere var begejstrede. Sådan skrev en af dem:

»I 'Kilden's ejendommelige og skønne Lokaler er der i disse Aftener fin-fin Musik, idet Hr. Dir. Jacobsen har engageret en Koncert-Duo, bestaaende af to purunge Søskende, Frøknerne Rugaard Fi-

sker, to smukke, indtagende unge Damer, der spiller sig lige ind i Folks Hjerter. Hver for sig er de fremragende og sammen er de en Nydelse, som enhver, der elsker virkelig god Musik, ikke bør lade gaa fra sig. Violinistinden Frk. Gerda fører Buen med en Ynde og en sikkerhed, som man sjælden ser, og Søsteren, Pianistinden, Frk. Ellas Fingre løber let og legende hen over Tangenterne, og de to frembringer paa deres Instrumenter den herligste Musik, - et Væld af skønne Toner, snart legende, lette og lokkende, snart lyse, milde og kælne, indsvøbende alt og alle i en fortryllende Stemning, for saa at glide over til tung, truende Mørke, stigende til hektisk Vrede, en forrygende Hvirvel af Toner endende med en fuldkommen ekstatisk Besnærethed. Det

»Trio-Bacciarry«, som optrådte med musik og dans, besøgte »Kilden« 10 uger i juli 1936.

er Musik, det er Kunst, hver Følelse og Stemning gengiver disse to unge Damer paa mesterlig Vis gennem deres Musik. Man fanges ind og tryllebindes i et Spind saa fint, et Fantasi- og Tonespind, ladende sig rive med ind i Musikkens herlige Rige.«

De andre aviser var lige så overstrømmende og fremhævede ud over musikken og søstrenes skønhed også deres

smukke dragter. De optrådte bl.a. i krinoline. Stor lykke vakte også den tyske »mikrofonsangerinde« og stepdanser Hannchen Plakties, der »med diskret ynde« afslørede sine talenter med et sangrepertoire, som både omfattede tyske, danske og engelske tekster. Også stepdansen gjorde lykke. I en af anmeldelserne hed det: *»Hvad den slanke blonde unge Dame formaar i det heftige Tempo er noget af en Sjældenhed, og*

hendes Dans er ganske fri for den amerikanske Negerparodi, man saa ofte stilles overfor i Stepdans.» Af en anden avis fremgik det, at publikum nærmest var ved at tabe vejret af »*duperthed*«, og at den lille Hannchen blev kaldt frem gang på gang af det begejstrede publikum.

Johannes Jacobsens hittepåsomhed medførte, at der løbende dukkede nye, spændende ting op i »landsbyen«. I 1937 drejede det sig om et akvarie af ikke helt sædvanlige dimensioner. »*Et lille Kunstværk*«, skrev en af aviserne. Ved opbygningen af akvariet og det sceneri, det var placeret i, havde Jacobsen fået hjælp af sin bror, installatør Casper Jacobsen, som lavede lyssætningen, og af malermester Mogensen, der malede baggrunden. I avisen var det lille kunstværk beskrevet således:

»I Baggrunden ser man Bjergtoppen i en smuk Belysning. Frem mellem Bjergene og ned ad dem vælder de rivende Bjergstrømme. Forpartiet er en Bro hen over disse Strømme, men ikke nok hermed, Direktør Jacobsen har foretaget et Snit gennem det hele, saa man ser, hvad der er under Broen: I et Akvariearrangement ser man, at de forrevne Klipper fortsætter ned under Vandoverfladen, men Strømmen er dyb, og det dybe Vand er roligt langt nede. Her tumler fiskene sig. Det er godt nok store røde Guldfisk, men Virkningen er der dog.«

I 1939 skete der igen forandringer på »Kilden«. Vigtigst var indkøbet af et flygel, så de vekslende pianister kunne få optimale betingelser at arbejde under.

Avisen noterede: »*Kildens instrumentale Forudsætninger er nu på Højde med de bedste Etablissementer, og vi ønsker Hr. Jacobsen til Lykke med det nye, skønne Flygel, der fremtidig vil sætte sit Tonepræg paa Kilden.*«

Samtidig blev musiktribunen, der hidtil havde været placeret op ad den østre væg, flyttet til den nordre, hvilket betød, at orkestret nu var synligt fra alle sider. Dermed blev også akustikken klart forbedret. På det gamle podie ved østvæggen indrettedes en lille, hyggelig loge beregnet til selskaber. Det nye flygel blev indviet af pianisten Oscar Lunan, medlem af trioen »Ziro«, der i øvrigt faldt godt i skibonitternes smag.

De særlige aftener på »Kilden«

Johannes Jacobsen var rigtig god til at skaffe opmærksomhed omkring sit etablissement. For eksempel arrangerede han optog gennem byen, hvor »hans« musikere, ofte udklædt, musicerede lystigt i gaderne. Det trak folk til. Midt i 1930'erne kunne han på »Kilden« præsentere noget så sjældent som en helt ny Skive-film, han selv havde foranlediget optaget. På dette tidspunkt var »Karlsbøls Orkester« engageret på »Kilden«, og Jacobsen kom under vejr med, at kapelmester Karlsbøl havde erfaring med filmoptagelser. Og på opfordring vandrede Karlsbøl nogle dage rundt i Skive og filmede. Mange af optagelserne var fra gaderne i midtbyen, hvor satte borge-re og travle husmødre defilerede forbi kameraet. Karlsbøl filmede endvidere en del Skive-virksomheder udefra og havde også kameraet med i Anlægget og Krab-

»Ziro-trioen«s
pressebillede fra
1938. Musikken på
»Kilden« fik et løft,
da Johannes Ja-
cobsen i 1939 inve-
sterede i et flygel.
Det blev indviet af
pianisten Oscar
Lunan - leder af
Ziro-trioen.

besholm Skov. Der var fuldt hus på »Kilden«, da resultatet af Karlsbøls anstrengelser blev vist, og folk morede sig højlydt over at se sig selv eller gode bekendte dukke op på det hvide lærred.

Sådanne særlige aftener, der gav god omtale og lokkede gæster indenfor, var der mange af på »Kilden«, og en del af dem var årligt tilbagevendende. Flere af

aftenerne stod der længe gny om - f.eks. tyrolerfesten i 1935. Den var arrangeret i fællesskab af Johannes Jacobsen og den lokale esperantoklub, men var åben for alle byens borgere. Sensationen var en vaskeægte tyrolerkvartet, som både spillede, sang og dansede. Orkestret, der var en del af esperantobevægelsen, havde optrådt i en række lande, fra Island i

Den vidtberøjste tyrolerkvartter, som var en del af esperantobevægelsen. Stemningen på »Kilden« nåede et højdepunkt, da kvartetten som afslutning sang og spillede »An der schönen, blauen Donau«. Med til at skabe stemningen var også Jacobsen, der i baggrunden tryllede med sit lysanlæg.

nord til Marokko i syd. Efter at esperantoklubbens formand, repræsentant Byrum, havde budt velkommen, brillerede tyrolerne med et repertoire, som både bød på lystige og vemodige sange, og hvor især sangernes jodlen vakte jubel. »Landsbyens« alpelandskab var en perfekt ramme omkring tyrolerne. Jacobsen bidrog yderligere til stemningen ved at manipulere med sit sindrige lysanlæg, således at nogle af numrene foregik i smukt morgensolskin, mens andre udspillede sig i aftenstemning med månelys og tindrende stjerner. Kvartetten sluttede af med »An der schönen, blauen Donau«. Publikum var så betaget, at man ville have kunnet høre en nål falde til jorden. Det havde været en stor aften!

Selvfølgelig blev der også holdt større naver-arrangementer på »Kilden«. Jacobsen var som nævnt dybt engageret i naverbevægelsen. Nogle af disse aftener var også åbne for det almindelige publikum. Det gjaldt f.eks. en aften i august 1935, hvor formålet var at skaffe bidrag til byggeriet af et vandrehjem i Skive. Udover Skive-naverne deltog der også en del udenbys navere med koner, men det almindelige publikum svigtede lidt. Efter at Johannes Jacobsen havde budt velkommen, fortalte naverens oldermand Zacha Friis om sine vandreår og de oplevelser, de havde ført med sig. Dernæst optrådte en kvartet af Kolding-navere med en række danske og tyske håndværkersange, hvorefter en af Skive-naverne,

Skive Naverlaugs fastelavnsfest på »Kilden« den 27. februar 1939. Bemærk sneen på tagene og istapperne, der hænger ned. Jacobsen var kendt for sine evner for pyntning og forstod at skabe de rette rammer om de enkelte arrangementer.

overlærer Simon Jensen, på vers sendte en hilsen til den unge naver. Aftenen sluttede med en svingom, og selv om de lokale havde svigtet, resulterede aftenen i et pænt tilskud til det planlagte vandrehjem, der dog aldrig kom ud over planlægningsfasen.

På disse særlige aftener kom Jacobsens idérigdom rigtigt til sin ret, idet han ved hjælp af pyntning, lyssætning og særlige dekorationer havde sans for at ramme netop den stemning, der passede til de enkelte arrangementer. Således også ved den årligt tilbagevendende blomsterfest, hvor publikum i en blom-

stersmykket »landsby« kårede årets blomsterdronning og blomsterkonge. I 1937 blev kommis Chr. Petersen, der var ansat i herremagasinet »Perfekt«, blomsterkonge, og dronningeværdigheden tog damefrisør frk. Edith Petersen sig af. Efter kåringen dansede »de kongelige« brudevals, hvorefter de i projektørlys fortærede en lækker isanretning, mens folket applauderede. Der blev endvidere udtrykket en præmie på garderobenumrene. Her var den heldige lærer Lykke på Nordre Skole, som kunne drage hjem med en flot, blomstersmykket frugtkurv.

I december måned iklædte Jacobsen

»Thisted's Ensemble« på »Kilden«s julepyntede musiktribune. I midten kapelmester Holger Thisted. 1939.

»Kilden« det smukkeste juleskrud. Sne-dækkede juletræer dukkede op hist og her. Landsbyens huse blev prydet med små og store istappe, og på hustagene tumlede julenisserne sig. Flot tog det sig ud, når Jacobsen slukkede det almindelige lys, så kun månen og stjernehim-melen kastede lys over den vinterklædte »landsby«. »Og kniber det med at kom-me i Julestemning - saa gaa i Kilden,« stod der i avisen. I disse maleriske rammer afvikledes nytårsfesten, hvor det i 1939 var »Thisted's Ensemble«, der tog sig af det musikalske. Allerede kl. 21 var samtlige pladser i »Landsbyen« optaget. »Thisted's Orkester« indledte med en koncertafdeling, hvorefter der spillede

op til dans. Senere på aftenen indtraf ar-rangementets højdepunkt, »stjernedan-sen«, som Jacobsen havde kreeret. Her-om skrev avisen:

»Foran hvert Bord hang en stor Stjerne-kaster. Fire Dansepar kom ind og danse-de om en mægtig Stjerne-kaster midt i Salen. Lyset blev slukket, og alle Stjerne-kasterne tændtes paa én Gang. Det var et fantastisk smukt Syn at se de Dansen-de svinge 'Stjernefaklerne', medens alle de andre Stjernekastere finklede og ly-ste. Landsbyen laa badet i Nytaarsglans, og Bifaldet var stormende. Det blev en af Kildens uforglemmelige Aftener!«

Klagebogen

Da »Kilden« slog portene op i 1932, var der i restauranten fremlagt en indbundet bog, hvor der uden på i fint tryk stod: »'Kilden' - Klager til Værten«. Det var i virkeligheden en gæstebog, hvor gæsterne kunne komme af med ris og ros. Ris var der nu ikke meget af. På »Klagebogen«s første side kunne gæsterne læse et digt forfattet af Johannes Jacobsen. De tre første strofer lød således:

*»Her har jeg rislet i tusinde Aar,
rislet for Syge og rislet for Svage.
Mange Stakler kommer og gaar,
jeg hørte dem jamre og klage.*

*Helleskilde de gav mig til Navn
i længst forsvundne Dage.
Kildegæsterne klaged', og jeg gjorde
Gavn
ved at helbrede alle de Svage.*

*Nu Kilden er aaben for Gæster igen.
Med nymodens Sager server's.
Og Klagebogen er her lagt frem.
De kan klage på Kryds og tværs.«*

Mange af gæsterne fulgte i øvrigt Jacobsens eksempel og skrev deres kommentarer på vers.

Det vil nok komme bag på nogle, at de ovenfor beskrevne fester alle blev gennemført uden øl og spiritus på bordene. Jacobsen havde nemlig ingen spiritusbevilling - og fik det aldrig, skønt han gjorde, hvad han kunne, for at skaffe sig én. Dermed ikke være sagt, at gæsterne på »Kilden« altid var helt »appelsinfri«. De fleste havde ganske givet varmet op

hjemmefra med kolde øl og flyvere - eller havde frekventeret et af byens værts-huse med spiritusbevilling, før de satte kursen mod »Kilden«. Det kunne meget belejlighedsvis have været »Nordstjernen«, der lå på den anden side af gaden. I øvrigt havde Jacobsen af og til problemer med fulderikker fra »Nordstjernen«. Dem slap han ikke ind. På »Kilden« skulle tingene foregå pænt og sobert.

Alle gæster var bestemt ikke glade for, at »Kilden« kun bød på kaffe og alkoholfrie drikke. Det fremgår klart af »Klagebogen«. Her er nogle eksempler: »Øllet fik vi af et Krus, men vi fik os ej en Rus. Ja, 'Kilden' er saa sandelig go, men der mangler Spiritus.«

*»I 'Kilden' ku' bli' Fut og Humør, hvis
til Kaffen vi fik en Likør.«*

*»I denne Kilde rinder der ej det bedste
af Alt: en grøn Tuborg.«*

*»En god Cigar vi ej forsager,
ej heller Tuborg Lager.
Det første man kan i »Kilden« faa,
det andet maaske en Gang opnaa.«*

*»Tre glade Drenge fra B.O.B. i 'Kilden'
gik
og Kaffe med Brød og mere fik,
men desværre fik vi ej Øller,
hverken Carl C., Hilmer eller Møller.«*

Klager var der som nævnt kun få af - f.eks. disse:

*»Kildekaffen er meget god, men Kagerne,
synes vi, lovlig smaa.«*

»Kilden«s personale fotograferet i »landsbyen« engang i 1930'erne. Johannes Jacobsen sidder ved midterbordet sammen med sin hustru, Bodil, og to unge piger. Sønnen Henry står som nr. to fra venstre.

»Jeg har altid kunnet lide at ha' det ma-
geligt,
at sidde i en Armstol velbehageligt,
men en Aften blev jeg klemt ned i en af
'Kilden's Armstole.
Det ku' min Bagdel slet ikke taale.«

»Maaske Værten vil skaane sin Porto-
moniks.
Af den grund han bruger lidt rigelig
Richs.«

Roser er der rigtigt mange af i »Klage-
bogen«. Her et uddrag:

»Naar A sitter paa 'Kilden' æn Af-
tenstund
aa faar æn Kop Kaffe og æn Blund,

saa nyder A rigtig di gue Sager
aa spiser Tutti Frutti Kager.«

»Klage skal man ikke her, men rose bør
man meget mer'.«

»Naar Dagsrejsen er endt,
og Cigaren vi faar tændt,
i 'Kilden' vi Rejsende gaar,
og der vi nyder den herligste Kaffetaar.«

»To Skridt fra Skive Nord faas den bed-
ste Kaffe paa den danske Jord.«

»Vi tre til Skive kom
for at se os om.

Byen selv var noget trist,
indtil vi blev 'Kilden' bevidst.«

Et kik hen ad Ågade. Til venstre »Kilden« og til højre Restaurant »Nordstjernen«, hvor »Kilden«s gæster ofte varmede op med øl og snaps. Af og til i en sådan grad, at Jacobsen ikke lod dem slippe ind på sit etablissement. 1930'erne.

Også »Kilden«s udendørs kvaliteter blev lovsunget i »klagebogen«:

*»Nu slynges Kilden i et Springvandfald
og plasker nynnende ned fra Fontænen,
og tro den røgter end sit høje Kald,
mens Solen drysser Guld i den paa
Plænen.«*

Kun et enkelt sted i »klagebogen« berøres de mørke skygger, der var faldet over Europa, idet en gæst i 1940 noterede sig, at »Kilden« var et fristed, hvor man for en stund kunne glemme krigens nød og elendighed. »Kilden«s dage som oase var dog talte, for i 1942 rykkede de tyske besættelsestropper i Skive ind i forlystelsesetablissementet. Der var dermed sat en stopper for de festlige aftener i »Landsbyen«, men Jacobsen nærede

håb om, at aktiviteterne kunne genoptages, når krigen engang var ovre.

»Kilden« efter krigen

Mandag den 13. november 1944 fejrede Johannes Jacobsen sin 60 års fødselsdag, hvor »Kilden« selvfølgelig optrådte i den omdelte sang. Men det skulle vise sig, at de glade dage i »landsbyen« allerede var et overstået kapitel i Jacobsens liv. Året efter solgte han etablissementet til hotelejer Martin Christiansen, Møltrup. Måske har Jacobsen følt sig for gammel til at genoptage det anstrengende restaurationsliv. Den nye vært bekendtgjorde i byens aviser, at »Kilden« ville blive genåbnet den 21. november 1945 og lokkede med *»god Kaffe med hjemmebagt Brød og lækkert Smørrebrød.«*

Det tyske artistpar, »The Juvelys«, optrådte på »Kilden« i juni måned 1934. Ved afrejsen takkede de i scrapbogen for »Jordbaer med Fløde«.

Tre dage før genåbningen blev genopstandelsen markeret med en lille privat fest på »Kilden« for særligt indbudte - nemlig den nye værts familie og venner samt mennesker med tilknytning til det gamle »Kilden« anført af Bodil og Johannes Jacobsen. De fremmødte kunne konstatere, at det tyske mellemstil ikke havde skadet udsmykningen alvorligt. I sin tale sagde den nye vært, at han ville bestræbe sig på at videreføre stedet efter de retningslinier, Jacobsen havde ud-

stukket. Han håbede, at »Kilden« ville være i stand til at genvinde tidligere tiders ry. Også Jacobsen tog ordet og dvælede ifølge avisen, synligt bevæget, ved de skønne minder - især de glade stunder, han sammen med naverbrødrene havde oplevet i »landsbyen«. Men han kom også med mere ramsaltede bemærkninger. De var henvendt til bevillingsmyndighederne, der ikke havde været til at hugge eller stikke i. Jacobsen sluttede af med at udbringe et leve for »Kilden«.

Ekvilibristerne »2 Artusa's« flotte pressebillede. De slog deres folder på »Kilden« de første to uger af september 1934.

Af avisen fremgik det også, at Martin Christiansens hustru var en meget dygtig »kokerske«, hvilket havde skaffet hende et glimrende ry de steder, hun havde virket. Den nye vært udtalte til pressen, at han ubetinget ville afvise enhver, som bare var den mindste smule beruset. Han havde dog søgt en spiritusbevilling, men ikke fået den.

På trods af anstrengelserne lykkedes det aldrig at få »Kilden« rigtigt i gang efter krigen. Flere ejere kæmpede forgæves, og i 1953 var det uigenkaldeligt slut. Bygningerne blev købt af skræddermester Carlo Jansson, der hidtil havde haft lokaler længere oppe ad Nordbanevej. Her var pladsen blevet for trang, så

muligheden for at købe det gamle forlystelsessted kom belejligt. Bygningerne var rummelige nok til med tiden at give plads til et halvt hundrede beskæftigede. Det var solidt byggeri opført i falsk bindingsværk, hvilket i forbindelse med handelen havde spillet en ekspert et puds. »Saa livagtigt er 'bjælkerne' malet og ridset,« skrev Skive Folkeblad, »at en forsikringsmand lod Jansson forstaa, at en husbukkeforsikring ville være betimelig paa grund af det frønnede, sprukne træ.«

Folkebladet gav i øvrigt ikke udtryk for sorg over, at byen havde mistet en virksomhed, tværtimod. »Kilden« havde aldrig været nogen guldrube. De sidste

I forgrunden Helleskilde, der gav navn til forlystelsesetablisementet »Kilden« ca. 1935.

år var det gået jævnt ned ad bakke, og der var nok ikke mange i byen, der ville begræde, at det nu var slut, noterede Folkebladet og fortsatte:

»De smaa sjove kroge, de halvt isolerede tyroler-stuer og den festlige tyrolerbal-kon blev efterhaanden lumre tilholdssteder. De primitive slagord paa de sorte bjælker - angaaende drik og piger - blev taget for bogstaveligt. Piger var der altid nok af (oftest meget unge), og der er i den forbindelse heller ingen tvivl om det

uheldige i, at der lige overfor ligger en beværtning med spiritusbevilling.«

Tingene var gået i svang, efter Folkebladets mening. Ja, »Kilden« havde i virkeligheden lige fra starten været »... en fejltagelse akkurat som det var tilfældet med den kilde, hvorefter etablisementet fik sit navn. Paa hjørnet ud mod Aagade og Nordbanevej pibede en skønne dag pludselig det klare vand op af jorden. Siden blev der sat en sten med indskrift 'til minde over kilden,' som sprang her. Den staar der endnu - skønt det er længe siden, man blev klar over, at 'kilden' var resultatet af et sprængt vandværk.«

En kilden sag

Folkebladets meget nedladende bemærkninger i anledning af »Kilden's lukning gjorde Johannes Jacobsen ondt. Blandt hans efterladte papirer findes et håndskrevet udkast til et læserbrev, hvori han tager til genmæle. Jeg har gennembladet eksemplarer af Skive Folkeblad for den pågældende periode, men har ikke fundet noget læserbrev fra Jacobsen. Han har nok ladet det blive ved udkastet. Heri oplyser han, at han gennem årene på »Kilden« fik mange lovord af sine kunder, hvad enten det drejede sig om skibonitter eller turister udefra. Han henviser endvidere til rosende presseomtaler i såvel lokale som udenbys aviser og konstaterer, at Folkebladets journalist havde beskæftiget sig med noget, han intet kendskab havde til - og endda antydet, at Jacobsen mod bedre vidende havde fremført ting, der var urigtige. Jacobsen afslutter sit udkast således:

Interiør Landsbyen „Kilden“ Skive

»Kilden«s personale, med restauratør Jacobsen i midten, har til ære for fotografen taget plads på tyroler-balkonen, som efter krigen - ifølge Skive Folkeblad - havde udviklet sig til et lummeret tilholdssted. Postkort fra 1930'erne.

»Men så kommer kildenavnet, der bliver fremstillet som et sprungen vandør, navnet er kommen fra. Nej, navnet er historisk. Ved udgravningen kom vi til den kildebrønd, som i 90 rinde(de) der. Som dreng har mange som jeg slukket deres tørst der, og mange af byens borgere hentede deres drikkevand der. På den tid var der ingen vandværk i Skive og ingen sprungen vandør, der kunne give navn til en 'kilde'. Selve kilden lå i længst forsvundne dage oppe på marken og var søgt af mange for helbredelse, som De ser af følgende, som jeg fik af Historisk Samfund, som kan findes den dag i dag.

Derfor skal efterslægten ikke have det indtryk, at kildenavnet har forbindelse med et sprungen vandør. At jeg fik van-

det til at rinde ved, at tømrmester Andersen fortalte mig, at kilden havde sit udspring i hans have, og at jeg ofrede rør nedlagt for igen at gøre kilden levende, og det senere viste sig, at den kilde var et sprungen vandør, må jeg beklage, men vi handlede begge i god tro, men de indhugne minder i stenen, som der omtales, er historiske. Hvornår kilden er ført ud til Nordbanevej ved en drænledning, kan jeg ikke oplyse noget om. Der er sikkert ingen nulevende, der kan fortælle det. Nordbanevej var i 90 en hulvej med høje skrænter, fra smed Larsens hus og nedad var der ingen bebyggelse.

Dette for at efterslægten ikke skal komme i vildrede med en ung journalists syn på navnet Kilden i Skive, som jeg til-

Jacobsen byggede solidt, og Kildens hovedbygning, Nordbanevej 36, ser udvendigt stort set ud, som da den blev opført for over 70 år siden. Her ses Kildens udsmykkede indgangsportal og det vellignende betonbindingsværk. Heller ikke fremtidige forsikringsmænd behøver at bekymre sig om husbukkeangreb! Foto: Rud Kjems 2005.

lod mig at bruge, med tak for optagelsen.

Johs. Jacobsen, »Solhøj« Vinde«

Oplysningerne fra Historisk Samfund, som Jacobsen henviser til, må være de samme som dem, der er gengivet i »Kilden«s før omtalte reklamefolder. Hverken på byhistorisk arkiv eller Skive Museum kender man imidlertid til en Helleskilde, og navnet optræder heller ikke blandt de registrerede danske hellegikilder. Der er dog ingen grund til at antage, at Jacobsen bevidst har vildledt skibonitterne. Dels er det en kendt sag, at der i bakken, hvorpå Skives huse rejser sig, har været mange kildevæld - og

dels bekræfter et af bidragene i »Kilden«s gæstebog, »klagebogen«, at der vitterlig har eksisteret en kilde i området, hvor Jacobsen siden byggede sit forlystelsessted. I 1932 skrev Jacobsens barndomsven, Ingvar Iversen, nemlig følgende i »klagebogen«: »Som Dreng naar vi til Kilden kom, Kasketten frem som Bæger for Kildens Vand at nyde, nu er den Fortid, omme, men Barndoms-mindet glemmes ej. Nu Kilden atter rinder der. Du Tak skal ha' Johannes for Mindet, du ej glemte. Til Klage ingen Grund jeg har, for jeg er glad ved Kilden.«

Der er således ingen grund til at beklukke Jacobsens hæderlighed. Han har

Efter afsløringen af »Aakjær-mindesmærket« på Kirkebakken mødtes medlemmer af Aakjær-familien den 2. august 1942 udenfor »Kilden«, hvor der var kaffe (og en øl til værten!). Fra venstre sidder Henry Jacobsen (senere navneforandring til Henry Aakjær Jeppe), Alma Aakjær, Bodil Jacobsen, Kamma Aakjær, Ingrid Jensen, Jens Peter Aakjær, Jenny Aakjær, Hans Peter Aakjær og Jens Christian Aakjær. Foto: J.A.C. Laursen.

følt sig overbevist om, at det var barn-
dommens kilde, han havde genfundet i
tømrrermester Andersens have. Kun et
mysterium står tilbage: Hvem forsynede
Jacobsen med de - efter alt at dømme -
urigtige oplysninger om den mystiske
Helleskilde? Det får vi nok aldrig svar
på.

Sine sidste år boede Johannes Jacob-
sen med sin hustru i Villa Solhøj på Bak-
kedraget i Vinde. Bodil Jacobsen døde i
1947, og Johannes Jacobsen døde 19 år
senere i 1966. Han blev 81 år.

Andre kilder

Kjems, Hjalmar: Br. Johannes Jacobsen og
Hustru. *Mindeblade for Loge Nr. 42 Erik
Holst I.O.O.F.* 1939.

Klager til værten. »Kilden«s gæstebog i åre-
ne 1932-1940.

Landsbyen Kilden. »Kilden«s scrapbog dæk-
kende årene 1933-1942.

Stavnsbjerg, Helge: Skive i 1930'erne. *Skive
kommunes historie. Fra 1880-1940.* 2002.

Svane, Siegfred: *Danske helligkilder og
lægedomskilder.* 1984.

Historisk Samfund for Skive og Omegn 2004-2005

Af Poul Tolstrup, formand for Samfundet

Årets »Historiske vandring« var tilrettelagt af bestyrelsesmedlem pastor Henrik Forman.

Efter traditionen startede Ib Nielsens bus den sidste søndag i august kl. 13 ved kirkernes parkeringsplads i Skive med en overvejende gråhåret del af foreningens medlemmer.

Vium Mølle

I Sallings midte, nærmere betegnet på Vium Mølle, ventede ejerparret Søren og Viola Revsgaard forsamlingen på 25 i den gamle vandmøllens smukke have, hvor mølledammen i 1925 blev udstyret med ø, bro og et romantisk lysthus i eg. Et smukt syn over den store have, forsynet med bl.a. velvoksende rhododendronbede, kunne man nyde fra den høje og statelige hovedbygning (bygget 1913).

På terrassens trappe fortalte Kristian (Barber) Pedersen, Sallingsund lokalhistoriske Arkiv, den gamle vandmøllens historie. Den tog som områdets seks øvrige vandmøller sin begyndelse i kong Valdemars tid. Første gang er Vium Mølle nævnt i år 1400, hvor Niels Nielsen Bugge var ejer. I 1500-tallet var møllen ansat til 10 tdr. rug og betegnedes som en god mølle. Under svenskekrigene på Christen IV's tid var møllen i forfald, men genopbygges bl.a. med træ fra Silkeborgegn samt fra Fur. Videre

fortalte Kristian Pedersen om en af 1700-tallets ejere, der stod åbenbart skrifte for sin besvangring af en tjenestepige. Dermed kunne han redde barnets og pigens anseelse i nogen grad. Frugtbarheden på møllen var i det hele taget stor dengang. Mølleren, der allerede sidst i 1700-tallet hed Revsgaard, havde således 13 børn, der nåede til skelsår. Også dyreholdet kom foredragsholderen ind på og fortalte, at møllens proteinrige affald af skaller fra kornmalingen blev brugt til foder for ikke mindre end seks orner. De kraftfulde dyr blev brugt til avl i egnens svinebesætninger.

I 1800-tallet var mølleren Søren Revsgaard valgt til stænderforsamlingen, og senere gjorde Markus Revsgaard sig gældende som sognerådsformand og formand for Salling Landboforening.

Deltagerne fik lov til at bese og høre vandbruset i møllehuset, og fik desuden den nærliggende bageri- og malteribygning fra 1884 at se. Turbinen, der afløste det gamle overfaldsmøllehjul, standsede i 1952. I dag beskæftiger ejeren sig alene med planteavl på møllens betydelige jordtilliggende.

Harre Vig-området

Under Henrik Formans kyndige vejledning gik busturen nu gennem det smukke, kuperede landskab med udsigt over

Harre Vig. Vi fik udpeget gl. skoler, forsamlingshus, middelalderkappeller, Alsbjergs købmandsgård og først og fremmest landejendomme, bl.a. den gård, som »fæstebondens søn«, Niels Ryberg, der blev hovedrig storkøbmand, forærede sin far i 1759. I Harre gjorde bussen et kort holdt, for at man kunne bese det smukke nyanlæg ved kirken - i folkemunde kaldt »den spanske trappe«. Her har skulptøren Erik Heide designet en herredssten for det gamle Harre herred. Videre gik turen forbi Bajlumgård og den tidligere Bajlum kro, hvor diligen-ten i gamle dage skiftede heste første gang efter passagen af Sallingsund ved Pinen og Plagen.

Hegnet

Forbi den gamle provstikirke i Tøndering nåede bussen frem til hovedgården Hegnet. Ejeren Christen Pedersen begyndte ved hovedbygningen sin fortælling med at beklage synet af de stormraserede avlsbygninger. De bliver efter den voldsomme januarstorm nybygget og sat i stand i nærmeste fremtid.

Christen Pedersen fortalte om sin slægtsgård med en bog i hånden af lokalhistorikeren C. N. Krogh om Tøndering sogn. Gården blev allerede i 1603 flyttet fra det halvkredsformede voldanlæg på en banke i engen sydøst for det nuværende Hegnet. Grundmurene er metertykke, og i kælderens kan man byde på en historie om den indemurede dame Anna.

Hegnet tilhørte i 1332 Bugge Nielsen. I 1400-1500-tallet ejede Skeel-slægten gården, en slægt, der talte både rigs-

mark og rigsadmiral. I 1471 udstedte Anders Skeel et gavebrev til læsning af sjælemesser i Tøndering kirke. Først i 1917 lykkedes det Christen Pedersens farfar at få det 500 år gamle brev afløst.

Dele af gavebrevet fra katolsk tid blev i øvrigt senere oplæst af pastor Forman, da man var blevet bænket i Rybjerg forsamlingshus. Foredraget sluttede med omtale af de følgende århundreders ejere, f.eks. Frantz Rantzau og kaptajn Albert Deichmann. Hegnet har gennem meget lang tid bevaret sit jordtilliggende på 272 tdr. land.

Rybjerg kirkes sydportal

Turens sidste stop var ved Rybjerg kirke. Pastor Forman fortalte, at kirken havde været stormandskirke for godserne Eskjær, Astrup og Nørgård. Dens bygherre har været en vikingehøvding.

Der blev kun tid til at se på Rybjerg kirkes sydportal, Sallings flotteste. Granitportalen har 2 x 3 søjler med ornamenterede kubiske baser og kapitæler. Den halvbuede tympanon har relief med St. Nicolaus, der kæmper mod de onde drager. Fortælleren fremhævede, at det ikke drejede sig om den helgen, der senere blev til julemanden, men om Nicolaus af Myra, sømændenes skytshelgen.

Det smukke stenhuggerarbejde er ikke udført på stedet, fortalte Forman videre, men er hugget på et centralværksted, måske på det nordeuropæiske center for stenhuggeri, som fandtes på Gotland fra 1100-1300-tallet. Døbefonte, korbuer og andre finere stenhuggerarbejder blev bl.a. lavet der til det imponerende nordiske kirkebyggeri, der foregik i disse århun-

dreder. Og herfra kunne stormænd importere ad søvejen, f.eks. til Salling, hvor mange af kirkerne ligger kystnært.

Generalforsamlingen i Rybjerg forsamlingshus

Efter et velforsynet kaffebord med kringle og lagkage var der generalforsamling.

Man havde kunnet glæde sig over, at det igen har været let at skaffe egnede manuskripter til »Skivebogen«. Ja, det fremgår af denne bog, at det har været nødvendigt at dele en artikel over to bind af årbogen.

Bestyrelsen har i år taget foreningens økonomi op til revision, dels ved en kampagne for at skaffe nye medlemmer til Historisk Samfund og dels ved at passe på, at vore portoudgifter ikke blev for store. Det er lykkedes helt godt, som det vil fremgå af regnskabet.

Henning Borup Svendsen indvilligede beredvilligt sidste år i at overtage kassererposten i foreningen efter Niels Bonnesen. Borup Svendsen har klarer det på allerbedste vis på trods af, at en øjenssygdom har gjort det yderst vanskeligt for ham at læse. Så vanskeligt, at det har været nødvendigt at sige dette frivillige job fra.

Vi ser i øvrigt frem til foreningens 100-års jubilæum i december 2008. Bestyrelsen overvejer bl.a. at lave et elektronisk søgesystem til vore knap 100 bind af »Skivebogen«, der er udkommet siden 1909. Det, vi vil forsøge, skulle gerne resultere i, at personnavne, emner, stednavne og titler i de mange års artikler, der jo bl.a. blev skrevet af Jeppe Aa-

kjær i de første årtier, kan søges på EDB, i al fald på egnens lokalhistoriske arkiver.

Valg til bestyrelse

På valg til bestyrelsen var Birger Schütte, Eskjær, Henning Borup Svendsen, Skive, Henrik Forman, Hjerik og Rud Kjems, Balling. De har alle ønsket at fortsætte i bestyrelsen. De blev valgt, da der ikke var andre forlag.

Der var ligeledes genvalg til revisorerne Per Mouritsen, Roslev, og Oda Thomsen, Kjeldbjerg.

Oplaget for Skivebogen 2004 var 1.200, der ikke er helt udsolgt. Vort medlemstal er 480.

Kontingentet blev vedtaget uændret: 75 kr. + porto for forsendelse af Skivebogen.

Regnskab

Formanden forelagde et årsregnskab, som balancerede med 83.552 kr. Medlemskontingentet androg 42.296 kr. og bogladesalget 24.676 kr. Trykning af Skivebogen kostede 57.375 kr. excl. moms. Det gode salg af gamle årbøger for 6.067 kr. er medvirkende til, at regnskabet går i plus. Årets overskud var på 3.583 kr. Indestående aktiver udgjorde 31.7.2005: 54.893 kr., hvortil kommer Bostrup Tinghøj, der er sat til en værdi af 77.300 kr.

Det reviderede regnskab blev godkendt på generalforsamlingen.

Årets lokalhistoriske bogudgivelser

Skiveegnens Jul 2005. Udgivet af egnens lokalhistoriske arkiver.

Resenlund - fra sanatorium til kulturcenter 1905-2005. 2005

Jens Ejning: *Sallingmålet. Lydlære, grammatik, faste udtryk.* 2005.

Magnus Vistisen: *Ildebrand over Fjends. Nær-Brand-Forsikring-Fjends G/S 125 år.* 2005.

Værker af Laurids Lauridsen. CD + hæfte. Paula PACD 152. 2005.

Inga Pedersen, Lilli Lund, Oluf Nielsen og Niels Jensen: *Livet omkring vind- og vandmøllerne i det gamle Fjends Herred.* Fjends egnshistoriske Forening. 2005.

Indhold

Signe Sieg:

Om at få foden under eget bord	5
--------------------------------------	---

Tage Ibsen:

Da husmændene rankede ryggen	39
------------------------------------	----

Aage Jørgensen:

Johannes V. Jensen - af et venskabs historie.....	55
---	----

Inge Kjær Kristensen:

Hvidbjerg og Mønsted	
- landsbyer med rødder i vikingetid og tidlig middelalder	105

Rud Kjems:

En kilde til morskab.....	118
---------------------------	-----

Poul Tolstrup:

Beretning for Historisk Samfund for Skive & Omegn 2004-2005.....	145
--	-----

ISBN 87-87546-14-1

FORLANG HVAD DE III

